

Yaşar Kemal
AĞITLAR

YAŞAR KEMAL

AĞITLAR

Resimleyen:

Abidin Dino

Folklor Derlemesi

Ağıtlar
Yaşar Kemal

Resimleyen: Abidin Dino
Kitap editörleri: Elif Nur Onbay - Tamer Erdoğan
Düzeltili: Belgin Sunal
Kapak tasarımı: Yeşim Balaban

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Yayınları - 1993
Edebiyat - 587

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2009
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

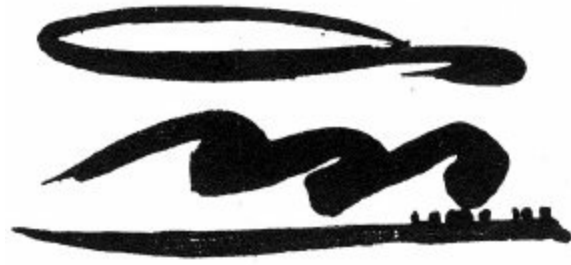
AĞITLAR

Yaşar Kemal Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli. Van Gölü'ne yakın Ernis (bugün Günseli) köyünden olan ailesinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali yüzünden uzun bir göç süreci sonunda yerleştiği Adana'nın Osmaniye ilçesine bağlı Hemite köyünde 1926'da doğdu. Doğum yılı bazı biyografilerde 1923 olarak geçer.

Ortaokulu son sınıf öğrencisiyken terk ettikten sonra ırgat kâtipliği, ırgatbaşılık, öğretmen vekilliği, kütüphane memurluğu, traktör sürücülüğü, çeltik tarlalarında kontrolörlük yaptı. 1940'lı yılların başlarında Pertev Naili Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi sol eğilimli sanatçı ve yazarlarla ilişki kurdu, 17 yaşındayken siyasi nedenlerle ilk tutukluluk deneyimini yaşadı. 1943'te bir folklor derlemesi olan ilk kitabı *Ağıtlar*'ı yayımladı. Askerliğini yaptıktan sonra 1946'da gittiği İstanbul'da Fransızlara ait Havagazı Şirketi'nde gaz kontrol memuru olarak çalıştı. 1948'de Kadirli'ye döndü, bir süre yine çeltik tarlalarında kontrolörlük, daha sonra arzuhalcilik yaptı. 1950'de komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla tutuklandı, Kozan cezaevinde yattı. 1951'de salıverildikten sonra İstanbul'a gitti, 1951-63 arasında *Cumhuriyet* gazetesinde Yaşar Kemal imzası ile fıkra ve röportaj yazarı olarak çalıştı. Bu arada 1952'de ilk öykü kitabı *Sarı Sıcak*'ı, 1955'te bugüne kadar kırkı aşkın dile çevrilen romanı *İnce Memed*'i yayımladı. 1962'de girdiği Türkiye İşçi Partisi'nde genel yönetim kurulu üyeliği, merkez yürütme kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Yazıları ve siyasi etkinlikleri dolayısıyla birçok kez kovuşturmayla uğradı, 1967'de haftalık siyasi dergi *Ant*'in kurucuları arasında yer aldı. 1973'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kuruluşuna katıldı ve 1974-75 arasında ilk genel başkanlığını üstlendi. 1988'de kurulan PEN Yazarlar Derneği'nin ilk başkanı oldu. 1995'te *Der Spiegel*'de yayımlanan bir yazısı nedeniyle İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılandı, aklandı. Aynı yıl *Index on Censorship*'te yayımlanan yazısı dolayısıyla 1 yıl 8 ay hapis cezasına mahkûm edildi, cezası ertelendi.

Şaşırtıcı imgelemi, insan ruhunun derinliklerine nüfuz eden kavrayışı, anlatımının şiirselliğiyle yalnızca Türk romanının değil dünya edebiyatının da önde gelen isimlerinden biri olan Yaşar Kemal'in yapıtları kırkı aşkın dile çevrilmiştir. Yaşar Kemal, Türkiye'de aldığı çok sayıda ödülün yanı sıra yurtdışında aralarında Uluslararası Cino del Duca ödülü, Legion d'Honneur nişanı, Commandeur payesi, Fransız Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres nişanı, Premi Internacional Catalunya, Alman Kitapçılar Birliği Frankfurt Kitap Fuarı Barış Ödülü'nün de bulunduğu yirmiye aşkın ödül, ikisi yurtdışında dördü Türkiye'de olmak üzere altı fahri doktorluk payesi aldı.

at.

Ağıtların İkinci Baskısı İçin Birkaç Söz

Ağıtları 1939-1942 yılları arasında derlemeye başladım. Doğduğum köy olan Hemite köyünde (şimdiki adı Gökçedam) ölümlere ağıt yakılırdı. Bu gelenek çocukluğumdan bu yana sürüp geliyordu. Bir de Torosların ardından Çukurovaya Avşarlar iniyorlar, yazın pamukta, çeltikte, orakçılıkta çalışıyorlar, kışın da kışlıyor, kök söküyor, çift sürüyorlar, ark kazıyorlardı. Bu Avşarlarda da ağıt geleneği olduğu gibi sürüyordu. Onların ağıtlarını da bizim ovanın kızları, aşıkları öğreniyorlardı. Toroslarda, Maraşın Andırın ilçesinin Gökahmetli köyünde iki kızkardeş yaşıyordu. Bunlardan birisinin adı Hasibe Hatun, ötekini adı Telli Hatundu. Hasibe Hatun Kadırliden Mustafa Ağa ile evlenmiş, ovaya inmiş, Telli Hatunsa köyünde kalmıştı. Bu iki kız kardeşin ailesi Torosların soylularındandı. Dağlarda, ovada ağıtçılıkta büyük ünleri vardı. Onlar hangi ölüye ağıt yakmaya gitmişlerse o ölü sağlığındakinden de çok değer kazanıyor, saygınlanıyordu. Onların ağıtları dillerden dillere de dolaşırdı. Ben ilk ağıt derlemelerini Hemite köyünde yaptım. İlk ağıdı Medine Mustafanın karısı Kara Zeynepten aldım. Sonra Hasibe Hatuna gittim. O bir aşıkta da. Ondand hem kendi, hem de başkalarının ağıtlarını yazdım. Toroslara Telli Hatuna gittim, kendi ağıtlarını, Avşar ağıtlarını derledim. Sonra Torosları dolaşmaya başladım. Yaya, elimde kiraz ağacından bir değnek, köy köy dolaşılıyor, önce köylülere Osmaniyenin Gebeli köyünden Murtazadan, Küçük Memetten, Kazmacalı Güdümen Ahmetten öğrendiğim Köroğlu hikayesini anlatıyor, köylülerle yakın ilişkiler kuruyor, ondan sonra da kadınlardan ağıtlar derliyordum. Bu sıralarda da şiirler yazıyor, yayınlıyordum. 1940 yılında Arif Dino, Abidin Dinoyla tanıştım. Ağıtları, derlediğim birkaç tekerlemeyi Abidin Dinoya verdim. Abidin Dino ağıtlara, tekerlemelere hayran kaldı. Ağıtların yayımlanması için çok uğraştı. O zamanlar Ferit Celal Güven Halkevleri Genel Başkanı ve Adana Milletvekiliydi. Abidin Dino bu ağıtları Ferit Celal Güvene verdi. Ferit Celal Güven, ilk ağıt derleyenlerdendi. Folklorla, o çağın politikacıları yabancı değillerdi. Ya derlemeler yapmışlar, ya bir derlemeciye yardım etmişlerdi. Topladığım ağıtların küçük bir kısmını Ferit Celal Güven o günlerin Adana Halkevi Başkanı Basri Arsoya verdi. Kitap da 1943 yılı güzünde “Ağıtlar I” diye yayımlandı. Bölgede o kadar çok ağıt vardı ki, her kadın o kadar çok ağıt biliyordu ki, ben de kadınlardan ağıt derlemenin yolunu öylesine ustalıkla bulmuştum ki, ağıtlardan ciltlerle kitap yayımlayabilecektim. Şimdiden elimde birkaç kitaplık ağıt daha vardı. Halkevi her yıl bir ağıt kitabı çıkarmayı tasarlamıştı. Ben de Halkevinden aldığım o paralarla yeni folklor derlemeleri yapacaktım. Nedense birinci kitaptan sonra o iş suya düştü.

Sonra 1946 yılında ben Türk Dil Kurumuyla anlaştım. Ağıtları, tekerlemeleri onlara verdim. Kitap yapacaklardı, onlar da yapmadılar.

1979 yılında İsveçteydim, yurda ne zaman döneceğim de belli değildi. Arkadaşım Alpay Kabacalıya mektup yazıp ondan Türk Dil Kurumundan ağıtların, tekerlemelerin bir kopyasını almasını istedim. Alpay Kabacalı bu isteğimi yerine getirdi ve ağıtlar, tekerlemeler elime geçti. Araya bir roman üçlüsü girdi, ağıtlarla bu yıllarda uğraşamadım. Üçlü bitince Ağıtlara başladım, Alpayla yayına hazırladık. Tekerlemeleri de, başkalarının derlediği, beğendiğim örnekleri de katarak yakında yayımlayacağım. Bu arada epeyce zorluk çekerek ağıtları, tekerlemeleri gün ışığına kavuşturan yazar arkadaşım Alpay Kabacalıya teşekkür ederim.

10.6.1991, Basınköy

Yaşar Kemal Bir Uzun Yürüyüştür Sevgi Dolu

Ödüllerden pek hoşlanmam. İnsanoğlu yarış atı değil ki ödüllendirilsin. Hele sanat konusunda kim birinci, kim sonuncu, bunu kestirip atmak olanaksız gibi bir şey. Öyleyse neden bunca seviniyorum Yaşar Kemal'e Paris'te verilen "Yılın En İyi Romanı" ödülüne? 1979 yılına girerken Maraş albastısı yüreklere yeni çökmüştü ve denilebilir ki bize mutluluk verecek haberler dünyada pek kıttı.

Nicedir "ekonomik ambargo"nun diğer alanlara da sıçradığını sezmemek elde değildi ve bu yüzdendir ki Yaşar'ın ödül kazanması, haberin birdenbire Paris'te patlak vermesi ile sanki birbirini kovalayan zincirleme tatsızlık, dert, felâket dizisi kopmuş, arkasından olumlu bir sürenin başlayabileceği duygusu baş göstermişti. Memleketimizi kimi içerden, kimi dışardan hor göstermek için yarışırken, bir sanat değerimizin Avrupa ve dünya çapında onaylanması, milletçe paylaşılacak bir başarıydı, övüncüydü hepimizin.

Ödül sadece bir imge, ya da simge diyeceksiniz... Simgelerin, imgelerin önemini sakın azımsamayın. Yaşadığımız 20. yüzyılın sonunda imgeler, simgeler, top tüfek, endüstri kuruluşları, enerji kaynakları vb. kadar etkilemekte insanları. Çeşitli kavgalarda haberleşme araçlarının işlevi öylesine önem taşıyor ki, bu yoldan yaygınlaşmış tek imgenin, simgenin vurucu gücü, sayısal niteliği ile orantılı olmayan bir güç taşıyabiliyor, çarçabuk yayılıyor; siyasallaşıyor açıkçası.

Dünyanın en saygın ve ünlü kitabevinin başkanı Claude Gallimard'la Fransız kitapçıları, 31 Ocakta Paris'te, yüzlerce gazeteci, yazar ve aydın kişiler önünde Yaşar Kemal'e "Yılın En İyi Romanı" ödülünü verirken –şimdiden biliyorum– eşim Güzin ve ben, az gidip uz gidip, 37 yıl öncesine dönerek bir arpa boyu yol gidip, birdenbire Çukurova'da bulacağız kendimizi...

Gözümüzün önüne, bir deri bir kemik, köylü delikanlının biri çıkacak. Adı Kemal Sadık Göğceli. Hemite köyünden gelmedir. Dağ bayır dinlemez, köyünden, dağ köylerinden, obalardan, ovalardan, kasabalardan ikide birde kopup gelir Adana'ya, çöker önümüze, ağıtlar, türküler, destanlar serer buruşuk sarı kâğıtlar üstüne yazılmış.

Peki neden toplamıştır bunları? Anadolu bacılarının hep birlikte yaktıkları ağıtların yazıcılığını üstlenmişti, bu zorunluluğu duyuyordu, esnek ve kararlı yazısı ile. O hızla koşup geliyordu tabana kuvvet, sanki kaderi ile kaderimiz buna bağlınımışçasına... Önümüze serdiği söz dizileri, Çukurova kadınlarının ölüm karşısında uyaklı sözleri, bağırtıları, dövünmeleriydi. Sanki ölenin, vurulanın, ezilenin yitikliği, söz kalıplarına dökülünce, yok olmaktan kurtuluyordu. Ağacı, otu, çiçeği, böceği, kurdu kuşu, ırmağı, pınarı, yılanı, çıyanı, serçesi, kartalı, ceylanı, camuzu, çakalı, çorçocuğu, avradı, tutması, yanaşması, elçisi, parababası, körtopalı, çiftçi başısı, ırgatı, işçisi, yarıcısı ile büyük değişimlerin içinde bulunan Çukurova'nın avaz avaz ağıtlarından sorumluydu bu çocuk. Bu

sorumluluğu paylaşmak için Göğceli, ilk ağızda bizi seçmişti nedense, üç beş kişiyi ilkin. Tartışılacak bir yönü yoktu bunun, işimiz, gücümüz, yorgunluğumuz, uykumuz, kendi derdimiz nolursa olsun, kışın çamurlarını, yazın tozlarını saçarak delikanlı sökün ediyor ve hemen orda, oturduğumuz kümes misali barınak odamızda ya da Türk Sözü gazetesinin gümbür gümbür işleyen baskı makinesinin yamacında, daha olmazsa ayaküstü sokakta bizi kısıtıyor, tepkimizi merakla bekliyordu.

Her getirdiği söz yumağı akıllara durgunluktu. Dehşetli acı, dehşetli güzel. Delikanlı, köylü usulü büzülüp çöküyor, ya da bir duvara sırt veriyor ve izliyordu şaşkınlığımızı, hınzır ve sevinçli. Halkın yarattığı büyülü sözler bizi duygulandırdıkça, sardıkça, coşturdukça delikanlının sipsivri yüzünde, burğu burğu cin gibi bakışında koskocaman bir sevinç beliriyor, bir kahkaha atıyordu. Ağıtları toplamak, ölümle kavgaya tutuşmak gibi bir şeydi. Yitebilecek olanla, yitenle, ölümle, yok olmakla bir yarışma.

Kurtarmak gerekti Çukurova ve de Toros doğasının, insanının söz serüvenini.

Söz sözden ötedir elbet, önemli olan sözlerin yaşantı gücü, kavga gücü, düş gücü. Göğceli de sezinliyordu bunu besbelli ve bu yüzden kilometrelerce yürüyüp, dağ bayır koşup ne kurtarırsa kârdır kuralınca, önce ağıtları, sonra da türküleri, koşmaları, destanları, Çukurova'nın tüm uyaklı uyaksız söz çeşitlerini, tekerlemelerini, küfürlerini "avlıyordu". Folklor derlemesi filan değildi bu iş, hayat memat işiydi, özbeöz malını kurtarıyordu Çukurova'nın, sorumluydu kuşa kurda karşı, şaka değil. Biliyordu ki gün gelir, sigaya çekerler adamı, "lan hırpo, nerdeydin, neden yazmadın bizi?" Böylece söz avlıyordu Toros eteklerinde, Gâvurdağı'nda, ormanlarda, bataklıklarda, pirinç tarlalarında, nadaslarda, felhanlarda. Bunu yapabilmek için Göğceli yürüyordu tabana kuvvet, boyuna yürüyordu, topladığı dizelerle yürümek arasında doğrudan bir ilişki vardı. Bir sözcük on adım, bir adım karşılığı, bir tümce kilometreler karşılığı olabilirdi yerine göre.

Erenler bir tek söz duyma uğruna az mı yürürlerdi Horasan 'a, Kahire'ye dek, ya Çukurovalı Karacaoğlan az mı yürümüştü, tüm Yürükler, Türkmenler... Ovalardan yaylalara, yaylalardan ovalara in çık, az mı "koşmalar", maniler düzmüşlerdi yol boyunca? Bizim edebiyat dediğimiz bir uzun yürüyüş. Göğceli bu okulun öğrencisiydi. Ayakları ile uyakları ölçüyordu, tıpkı Bursa'daki tutsak şair gibi. O şair Uludağ dibinde, tutuklular evinde, daracık bir odada "volta atıyordu" şiir nöbetine tutulunca, arı gibi vızıldayarak beş adım atıyor, duvara çarpacak oluyor, derken haydi öbür duvara!.. Şiir üretiyordu her gün, kısa adımlı gitgellerle. Hızlı gitgellerle "İnsan Manzaraları"na girişiyordu beriki 1941 yılında. 15 yıl boyunca voltalarını, mapusane yürüyüşleriniölçecek olsak, uç uca koysak voltalarını, kalıbımı basarım ki birkaç kez dünyayı sarar aldığı yol...

Göğceli, nâmi diğer Yaşar Kemal de az yürümüyordu. Ona "Türküler Müfettişi" adını takmıştım. Bu sefer de işi azıttı, kendi düzdüğü şiirleri getirmeye başlamıştı, tazı gibi koşup Kadırlı 'den. Osmaniye'den, Seyhan'dan Ceyhan'dan kopup gelerek... Yeni çeşit bir âşıktı, sazsız. Çağdaş şairlerden haberi yoktu sanılmasın, Çukurova'ya gelmemizden önce İstanbul'da çıkardığımız tüm dergileri, dergicikleri bulmuş okumuştü. Herkesi tanıyordu. Düzyazıya da merakı vardı ama, kendini daha denememişti bu yolda. İlk şiirlerinde, anımsadığım kadarı ile, doğa ağır basıyordu. Bunun böyle olması, Çukurova'yı, Toros'u bilenleri şaşırtmaz. Burda doğanın ezici bir baskısı vardır insanoğlunun üstünde. Karacaoğlan'ın bunca doğaya banmış dizeleri nerden fişkırıyorlardı?

Öyle bir doğa ki, efsanelere göre ölüme bile çare bulunurdu; Lokman Hekim bu bölge otlarından faydalanıp hastaları iyi etmişti, Lokman Hekim'den önce Dioskorides buralarda aynı işi yapmış,

ölüme oyunlar oynamıştı.

Hem de, bitkiler nasıl gür fişkırıyorsa Toros eteklerinde, Çukur'da sözcükler de öyledir, öyle fişkırır silme güzel. Biliyorum, doğa bir yana, tarihsel nedenleri var bu birikimin, insan selleri kelime tortularını bırakmış ve bunlar Toros imbaklarından süzüle süzüle en arı Türkçeyi meydana getirmiş. Bir zamanlar şakamsı öğütlediğim “Çardak köyü Türkçesi”nin nedeni bu. Benimsenmesinin nedeni bu. Örneğin dil sevdalısı her Fransızın daima söylediği “en güzel Fransızca, Loire ırmağı çevresindedir” sözü, hiç de yadırganmaz Parislilerce... İstanbul'da Süleymaniye Mahallesi'nde ya da Beykoz'da (Orhan Veli'nin köyünde) Türkçe az mı güzel? Değil, ama, Türkmenlerden gelme sözcük ve tümce kuruluşu da yabana atılamaz. Hem İstanbul Türkçesi dediğimiz dil, 1453'ten sonra Fatih'in tüm Anadolu bölgelerinden getirdiği toplulukların lehçeler kaynaşmasından, bileşiminden meydana gelmedi mi?

Diyeceğim şu ki, yaman süzgeçlerden geçerek oluşmuş bir dilden faydalanıyordu Göğceli. İyi bir taban...

Aylar geçiyordu. Bata çıka, düşe kalka sözcük avına devam ediyordu kan ter içinde delikanlı. Arada bir, az “harçlık” edinmek için şurda burda, pirinç tarlalarında ya da biçerdöverde, daha olmazsa mahkeme kapılarında “yazıcılık” ediyor, beş on kuruş kazanıyor, son hızla tükettiği ayakkabılarını yeniliyordu. Böylece Adana'ya gelebiliyordu bir süre. Köylü istidaları yazmak belki “şiirsel” değildi, fakat dinlediklerini yazıya dökmek, kupkuru ve edebiyatsız yazmak öğreticiydi; ayak basıyordu kuru gerçeğe, olaylara, kurallara, direnç ve baskılara. Gün geçtikçe akli yatıyordu düzyazıya. Gerçeğin şiirine giriyor, erişiyordu.

Şiirden düzyazıya geçişte, belki bir ölçüde başka etkenler de vardı. Hemite'nin arka dağlarında rastlanan kimi iri heykellere benziyordu Arif Dino ve bu bilge adam, Göğceli'ye Don Kişot romanını örnek almasını öğütlüyordu, roman yazmasını istiyordu. Roman türünün ana-babasıydı Arife göre Cervantes'in Don Kişot'u. Arifin yorumları Lukacs'ın yorumlarından pek farklı değildi. Göğceli'ye “Kederli Suratlı Şövalye”nin çağ değişimi niteliğini anlatıyor, bölüm bölüm yorumluyordu. İstanbul Edebiyat Fakültesi'ndeki asistanlığını yüzüstü bırakıp Adana'ya gelen Güzin Dino (yeni evlenmiştik) Göğceli'ye Stendhal, Balzac, Flaubert'i bağıra çağıra okutuyor ya da anlatıyordu zorla. Sevmediğinden değil o yazarları, fakat Çukurova'lı delikanlı o kadar doluydu ki, Fransa'nın 19. yüzyıl insan ilişkileri onu sabırsızlandırıyordu biraz. Ama örneğin Balzac babanın sosyal bir durumu kısıkvrak yansıtması, onu etkilemiyor değildi, ya da Stendhal'ın kadınları...

Bana da sorular soruyordu hiç durmadan, ben de aklımın erdiği kadar Gogol'dan, Babel'den, Gertrude Stein'dan, Tzara'dan söz ediyordum rasgele. Bir de Sabahattin Ali vardı ortada... Çarçabuk fark etmişim ki, Kemal Sadık'ın beğeni ve seçenek gücü sözcüklerin ötesine varıyordu. Saat Kulesi taraflarında kilim satan bir dükkânda en güzel kilimi saniye yitirmeden gösteriyordu bana. Diyelim ki bu kendi köylü alanıydı, özbeöz kültürü idi. Pekâlâ, ya yirmi otuz çizgimi serdiğim zaman önüne, nasıl da hemen en iyisini gösteriyordu hiç şaşmadan! Picasso'nun, Matisse'in, Henry Moore'un renkli baskılarını görünce derhal sihirlerine kapılıyor, günlerce sözünü ediyordu. Dikkat kesilip dinliyordu Eisenstein'in kamera ile yaptığı biçim istiflerini, ya da kurgu uyaklarını... Bilgiçlik taşıyordum, anlayacağınız... Bir de piyes yazmayı denemiş, Orta Anadolu dilini kullanmışım ilk kez. Çok sarmıştı onu bu metin ve yeni yayımladığım bu kitapçık. Bir iki hafta sonra “Heyeti Vekile” kararı ile toplatılınca, öfkelenip küsüp gitmişti. Acayip bir yönü vardı: Kimse onun kadar sevgi dolu değildi dünyaya karşı, ama birdenbire de ölesiye küserdi insana doğaya, dünyaya. Öylesi günlerde içine

çöken karartı yüzüne vurur, acayip bir renge bürünür, büzülür, eğrilir kalır, ya da kaçardı bir süre. Daha tam karar verememişti sevgi ile öfke arasında. Kafası kızınca tabanları ağrıyınca, yarılınca kadar kaçıyordu rasgele, sonra da uzun, korkulu düşlere dalıyordu 48 saat yumulup bir kenarda.

Günün birinde tam hızla çakıldı karşımıza, yarıştan sonra bir koşu atı gibi titriyordu her tarafı, ayaküstü “Bebek” hikâyesini okudu bize; Arif’e Güzin’e ve de bana. Söylenecek fazla bir şey yoktu, “oldu”, dedik, “tamam”, dedik, “arkasını getir”, dedik yüreğimiz çarparak.

Aslına bakarsanız ne malûmdu arkasını getirebileceği? Öylesine güzel, yemyeşil bir filiz yetişiyordu ki Çukurova’da, ne malûmdu mandaların ayakları altında ezilip yitmeyeceği? O kadar zor, o kadar zordu ki başladığı yoldan bir yerlere ulaşması, kazaya uğramadan, sınıfsal barajlarda eriyip gitmeden...

Bir de filinta gibi acı bir delikanlı daha katılmıştı çevremize, Bursa Hapishanesi tornasından geçen Orhan Kemal. Böylece “Adana Okulu” oluştu, tamamlanmış bulundu.

Bursa’dakinden haberler getiriyordu Orhan Kemalî, taptaze yazılmış dizeler getirmişti ezberinde. Nâzım Hikmet’in imgeleri ile, insanları ile, kalabalıkları, bozkırları, destanları ile, köylüleri ile... Nasıl da dinliyordu Göğceli, Nâzım’ı: “O, topraktan öğrenip / kitapsız bilendir.”

Yeni şiirler geldikçe Bursa Cezaevi’nden, köylü delikanlı kamçılanmış bir at gibi tozutuyordu yolları Toros’un dibinde, türküler çığıra çığıra. (Nâzım’la karşı karşıya gelinceye dek, ne çok zaman geçecekti daha...)

Bir süre sonra başımıza gelenler, darmadağın edilmemizin hikâyesi uzun sürer, Göğceli’nin karakollara düşmesi... Hayrola, neden başı derde girdi (daha doğrusu ayakları) diyebilirsiniz belki... Ayrıntıların önemi yok, başka türlü olamazdı sadece. Evet, işin kökeninde sınıfsal baskı yatıyordu. “Ayaktakımından bir köylü parçası”, köylüler namına konuşup yazmaya kalkışıyordu, falakalara, “çifte ay”lı dosyalara yeter de artar da böylesi bir çıkış...

Neyse ki günün birinde kapağı İstanbul’a atacaktı tutuklar evinden çıkınca. Buğday harmanına bir tane gibi karışıp İstanbul’a, kalabalıkta yitecek, hem de ne olur ne olmaz isim değiştirecekti. Bir ara “Gaz Şirketi”nde kontrol işlerinde çalıştı, gaz saatlerini denetliyordu elde defter ve cep feneri. Kent dimdik ve kaskatı idi ve delikanlı basamakları çıktıkça bin bir yaşantı ile karşılaşılıyordu aralanan her kapıda. Bütün gün merdivenler çıkıyor, iniyordu ve Balzac’ın romanlarını ansıyordu ya da Flaubert’i. Beyoğlu’nun beşinci katları Toros’a tırmanmaktan bile zordu, ayakkabılar bir haftada eriyordu... Derken Cumhuriyet’e girdi, Nadir Bey, Cevat Fehmi, Babıâli... Kebapçılar, İzmirli’nin şerbeti...

Şimdi bugünlerde, her gün Paris’te yürüyüşler başladı yine, Yaşar yürüyor bütün gün, Eyfel Kulesi senin, Saint-Michel meydanı benim, firdolanıyor. Nedeni, yeni bir kitaba başladı da ondan, bir de Paris Üniversitesi’nde destan üstüne bir seminere katılması var işin içinde. Manas’ı, Dede Korkut’u, Köroğlu’nu tartışıyor etnologlar, öğrencilerle birlikte.

Ortalık kararınca bize uğruyor: “İyi gitti bugün”, diyor. Ne gitti, kim gitti, nereye gitti demek gereksiz, biliyorum ki roman “iyi yürüdü” demektir o, çünkü romanlar da yürür, yürür de Paris’e kadar gelir, başını alır dünyayı dolaşır... “Yürü yâ kulum...” Fakat yeni başlanan romanı bitirmek için Menekşe’de, Şile’de, Bolu’da, Bor’da, Niğde’de bol bol yürümesi lazım Yaşar’ın...

Yaşar bir Parisköylüsü, Paris de iri bir köy ama, Paris kaldırımları doğadan kesik, bizim illere

benzemez, buralar başka türlü. Doğru. Beteri var: Türk gazeteleri sis ya da kar yüzünden Paris'e erişememekte kimi gün ve bu yüzden bir telaş, bir telaş alıyor ki bizimkini... O zaman Yaşar, havasız kalmış bir dalgıca benziyor deryalar dibinde...

Bugün Yaşar'ın romanlarında doğa-insan sorunsalından söz etmeye niyetliydim. Derken gevezeliğe daldım, kusura bakmayın... Ayın 31'inde sayın Claude Gallimard roman ödülünü sunacak, Yaşar'la tokalaşacaklar, fotoğrafçıların "flaş"ları patlayacak, bir gürültü patırtıdır gidecek ve bizlerden, Thilda'dan, kitabı çeviren Münevver Andaç'tan başka kimse bilmeyecek Yaşar'ın o kalabalık içinde tek özlemine: Her şeyi oracıkta yüzüstü bırakıp, Menekşe bayırlarında uçurtma tokuşturmak, ya da daha iyisi Hemite'de şekerkamışı çiğnemek dururken... Ne diye buralara kadar gelmiştir sanki...

Abidin Dino

(Milliyet Sanat Dergisi, 5 Şubat 1979)

Ağıtlar Üstüne

Ölüm karşısında insanın şaşkınlığı, korkusu, inanamazlığı... Ölüm, insan soyunun en çok uğraştığı macerası olmuştur. İnsan soyu bilinçlendiğinden bu yana ölümsüzlüğü aramış, ölümlü için yapmadığı etmediği kalmamıştır. İnsan ölümlü için öylesine çok şey yaratmıştır ki, inanmak güç. Tanrılar, ölümlüde tanrılara sığınma, dünyamızdan başka yeni dünyalar yaratarak o dünyalara sığınma, destanlara, ağıtlara, şiirlere sığınma... Düşlere sığınma. İnsanın, ölümlüden kaçmak için yaratarak sığındığı düş dünyaları öylesine zengin ki, insanoğlu ölümlüden başka hiçbir şeyle uğraşmamış dersiniz. Elimizdeki en eski yapıt olan “Gılgamış Destanı” bile bir ölümsüzlüğü aramanın yapıtıdır. Ve ölümlü törenleri, buna bağlı olarak da ağıt törenleri o günden, o günden çok öncelerinden, bu güne kadar sürüp geliyor. Ölümsüzlüğün arayıcısı Uruk kralı Gılgamış, arkadaşı üstüne bir ağıt da yakıyor. Ağıt da ölümlü karşı insanlığın yaratıp sığındıklarından biridir. Ağıt da ölümlü acısını yeynilten bir öğedir. Ölümlü karşı etkili bir direniştir. Gılgamışın ölen arkadaşı Enkidu için yaktığı ağıt arkadaş sevgisinin çok güzel bir örneğidir. Ve Gılgamış Enkidunun ölümlüden sonra ölümsüzlüğü aramak için yola çıkmış, ölümsüzlük otunu suyun dibinden çıkarmış, sonunda da onu yılanla kaptırmış, böylelikle de ölümsüzlüğe kavuşamamıştır. Lokman Hekim de tıpkı Gılgamış gibidir. Lokman Hekime bütün otlar konuşur ve ona ben şu, ben bu hastalığın ilacıyım diye bağıırır. Böylelikle de Lokman Hekim birçok şifalı ilaç bulur. En sonunda da Lokman ölümlü ilacını aramaya başlamış, ileri yaşlarında ilacı bulmaktan tam umudunu kesmişken, bir sabah gün ışıırken, bir kayanın dibinden bir ses gelir kulağına, “ben ölümlü ilacıyım, ben ölümlü...” Lokman Hekim gider ilacı koparır, yemek aklına gelmeden tıpkı Gılgamış gibi, doğru Misise koşar. Misis köprüsünün üstüne gelir, insanlara bağıırmaya başlar, “ölümlü ilacını buldum, ölümlü ilacını...” Kalabalıklar gelir Lokmanın bağıırtısına. Toplandıkça toplanırlar. “İşte ölümsüzlüğün ilacı,” diye gösterir Lokman. Yeşil, ince bir dal uzatır kalabalığa. Bu sırada da bir kanat gelir, Lokmanın eline vurur, dal da suya düşer, akar gider. Ben burada iki tane örnek verdim. İnsanlığın ölümsüzlüğü arama çabalarının yüzlerce, belki de binlerce destanı, masalı, türküsü, şiiri vardır. İnsan sonuna kadar istese de, istemese de ölümsüzlükten ne kadar umudunu kesse de ölümsüzlüğü arayacaktır. İşte bizdeki ölümsüz Kırklar, Yediler. Bunlar eski Yunandaki, Sümerlerdeki, Asurlulardaki tanrılar değil, insanlardır. Hızır da, İlyas da ölümsüzlüğe erişmiş insanlardır. Köroğlu da sonunda Kırklara karışmış, ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Bizde ölümsüzlüğe kavuşmuş hayvanlar da vardır. Köroğlunun Kıratı Bingöllerde Abuhayat (Bengisu) içerek ölümsüzlüğe erişmiştir.

Aşağı yukarı bütün topraklarda doğum törenleri, düğün törenleri olduğu gibi ölümlü törenleri de olmuştur. Bu ölümlü törenleri her toprakta kendine göredir. Türlü özellikler gösterir bu törenler. Yalnız, bizim bugünkü bilgimize göre, her ülkede başkalıklar gösteren bu törenlerde ortak yanlar da vardır, o da törenlerde ağıt yakma. Daha da çok bu ağıtları kadınların yakması. Bugün bizim yöremizdeki ülkelerin birçoğunda ölümlü törenlerinde ağıtlar yakılıyor. Arabistanda, özellikle Bedevilerde ölümlü törenlerinde kadınların ağıt yakmaları daha yoğunlukla sürüyor. İranda, Orta Asyada, bugünkü Yunanistanda, Kürtlerde törenlerde ağıt yakmalar sürüyor. Kürtlerde ağıt yakmaların başka bir özelliği de var, oralarda, yani İrandaki, Iraktaki, Suriyedeki, Türkiyedeki Kürtlerde, ölümlü üstüne erkekler de ağıt yakarlar. Erkekler, ölü mezara götürülürken, hep bir ağızdan ağıtlar söylerler. Kafkaslarda, özellikle Çerkeslerde ölümlü törenlerinde kadınların ağıt yaktıkları biliniyor, İngilizlerde, İrlandalılarda, Skoçlarda ağıdın varlığı biliniyor. Törenseldir de, Mezopotamyada, Mısırdaki, İbranilerde, İbranilerde törenseldir de, Çinde, Sanskrit dilinde ağıtların varlığını biliyoruz. Afrikalılarda, Kızılderililerde ağıdın olduğu biliniyor. Buralardan birçok ağıt

örneği de var elimizde.

Gılgamış Destanından Gılgamışın Enkiduya ağıdını, bizim kadın ağıtlarıyla ilişkisini kurabilmemiz için, veriyorum: “Gılgamış Enkidu için ağladı durdu. Tan vaktinin ilk ışınlarıyla, sesini yükselterek Urukun gün görmüş danışmanlarına ve pirlerine şöyle dedi:

“Dinleyin beni Urukun ermişleri

Arkadaşım Enkidunun uğruna döküyorum gözyaşlarımı

Yas tutan bir kadın gibi inliyorum

Kardeşim için ağlıyorum.

Ey Enkidu kardeşim!

Yanımdaki baltam,

Elimin gücü, önümdeki kalkan, kuşağımdaki kılıç!

Sendin

En ender süs en görkemli giysi,

Uğursuz bir alinyazısı senden yoksun kıldı beni.

Anan ve baban olan,

Yaban eşeği ve ceylan,

Seni yaratan bütün uzun kuyruklu yaratıklar,

Hep ardından ağlıyor.

Ovanın da otlakların da bütün yabanları,

Sedir ormanında sevdiğin keçiyolları,

Arkandan ağıt yakıyorlar gece gündüz.

Bütün ileri gelenleri yıkılmaz duvarlı Urukun

Ağlasınlar ardından,

Enkidu, genç kardeş,

Kutsamanın parmağı, bırak seni göstereyim yakarış içinde.

Kulak ver ülkeyi baştanbaşa yarıp geçen yankıya,

Bir ananın inleyişini andıran o yankıya

Birlikte yürüdüğümüz keçiyollarının tümü

Avladığımız yabanıl hayvanlar, ayı ve sırtlan

Kaplan, pars ve arslan

Geyik de, dağ keğisi de, boğa da, maral da

Kıyıları boyunca gezindiğimiz ırmak da

Elamın Ulası da

Bir zamanlar kırbalarımızı doldurmağa gittiğimiz sevgili Fırat da

Ağlıyor senin için.

Bekęiyi öldürdüğümüz dağ,

Ağlıyor ardından,

Gökyüzü boğasının öldürüldüğü

Yıkılmaz duvarlı Urukun savaşçıları

Senin peşinden gözyaşı dökmekte.

Herkes Erududa,

Arkandan ağlamakta Enkidu.

Ye diye sana tahıl taşıyanlar,

Yasını tutmaktalar.

Sana iğesin diye arpa suyu sunanlar,

şimdi ardından ağıt yakmaktalar.

Seni miskle yağlayan yosma,

Senin için şimdi inleyip sızlamakta.

Sana bir eş bir de güzel öğütlerle yüzük sunan saraylı kadınlar,

şimdi arkandan ağlayıp saçlarını yolmakta.

Kardeşlerin olan genç erkekler,

Kadınmişçasına saçlarını uzatıp yas tutuyorlar.

Nasıl bir şeydir acaba seni alıkoyan şu uyku

Karanlıklarda yitip gittin ve artık beni işitmez oldun. [\[1\]](#)

Gene bizim ağıtlarla benzerlikler kurduğumuz iki ağdı daha yazacağım.

Gılgamış, ağdında giden arkadaşının arkasından nasıl dağları taşları ağlatıyorsa, bizim ağıt yakan kadınlar da sevgilileri, kardeşleri, ölenleri için öyle ağlatıyorlar dünyayı. “Yaz gününde sarı çiçek / Çığrıştı da açtı mola?” Gılgamışın ağdıyla benzerliği olan böyle çok ağıt bulabiliriz.

İlyadada böyle benzerlikler gösteren iki ağıt var. Birisi Akhilleusun öldürdüğü Hektorun anası Hekabenin oğluna yaktığı ağıt, öteki de Hektorun karısı Andromakhenin yaktığı ağıt. Bu iki ağıdı okuyunca kitaptaki birçok ağıtla benzerlikler olduğu görülecektir.

“Bak anana yavrum, yavrum talihsiz anana,
senin acını göreyim, acını göreyim de
bundan böyle nasıl yaşayayım ben, nasıl?
Gece gündüz yüreğimin ışığıydın bu kentte,
Troyalı kadınların erkeklerin gücü desteği,
bir tanrı gibi selamlardı yavrum onlar seni
sen onların büyük şanıydın sağken,
ama yavrum, kaderle ölümün elindesin şimdi.”

Hektorun anasının ağıdı, bizim ağıtlarda olduğu gibi baştan sona övgüdür. Kitaptaki ağıtlarla karşılaştığımızda birçok benzerlikler bulabiliriz dedim yukarda. Karısı Andromakhenin ağıdıysa, Hektordan sonra kalan oğlunun, ondan sonra ne durumlara düşeceği üstünedir çoğunlukla. Kitapta buna da benzer ağıtları bulabiliriz.

Andromakhenin ağıdı:

“Hektor neler geldi başıma!..
Nasıl da bir kaderle doğmuşuz ikimiz de,
sen doğmuşsun Troyada, Priamosun sarayında
bense ormanlı Plakosun eteğinde, Eetionun konağında,
Talihsiz babanın kara talihli çocuğu,
keşki dünyaya getirmeseydi o beni!
Şimdi gidiyorsun Hades ülkesine,
Kuytu derinlikleri altında toprağın,
dul bırakıyorsun beni bu sarayda,
zehir zıkkım bir yas içinde,
seninle dünyaya getirdiğimiz çocuk
daha konuşmasını bilmez, zavallıcık,
sen öldün Hektor, kol kanat olamazsın ona,
o da sana destek olamaz ilerde.

Gözyaşı kaynağı savaştan kurtulsa bile,
Akhaların buraya getirdiği savaştan.
Gelecekte yalnız acıyla kaygı görecek o,
yoksun edecekler onu tarlalarından.
Bir çocuğu yetim bırakan gün,
akranlarından da yoksun kılar onu,
dolaşır boynu bükük, başı önde, gözü yaşlı,
çaresiz başvurur babasının arkadaşlarına,
rastgele sarılır onun bunun eteğine,
şarap tasını uzatsa bile acıyan biri,
ıslatır şarap dudağını, dokunmaz damağına.
Şöleden koğar onu anası babası sağ olan,
eliyle vurur, küçük düşüren sözler söyler,
hadi der, kır boynunu burdan
yok senin baban bu şölende.
Ağlaya ağlaya sığınır dul bir ananın koynuna.
Astyanaks, babasının kucağında bir zamanlar
ilikle, koyun yağıyla beslenen çocuk.
Eskiden oyunlarını bitirirdi o,
uykuya daldı yumuşak bir döşekte,
en güzel yemeklerle dolardı gönlü
kolları arasında sütninesinin.
Troyalıların Astyanaks dediği bu çocuğu,
şimdi babasından yoksun, bekler nice acılar!
Onların kapılarını korurdun, yüksek duvarlarını,
korurdun sen, Hektor, tek başına.
Şimdiyse koca gemilerin dibinde,
köpekler doyuracak karınlarını bedeninden.

Burda çırılçıplak, anadan doğma,
oysa sarayda ne çok ruban var,
tüy gibi, kadın eliyle dokunmuş süslü rubalar.
Ateşe verip yakacağım hepsini,
madem hiçbiri yaramaz artık işine,
madem onları giydirip yatıramam döşeğe seni,
yakacağım sana şan olsun diye,
gözleri önünde Troyalı erkeklerle kadınların.”^[2]

Böyle diyordu ağlaya ağlaya Hektorun karısı. Karşılık veriyordu kadınlar hıçkırıqlarla.

Toroslardaki, Çukurovadaki ağıt törenlerinde de, Andromakhenin yaptığı gibi önce ölünün yakınları başlarlar ağıt söylemeye, ondan sonra öteki kadınlar ağıdı karşılırlar. Ya da onun yaktığı ağıdı yinelerler, ya da içlerinden birisi ilk söyleyene karşılık verir. Öbür kadınlar da ona katılırlar. Sonra içlerinden başka biri ağıda başlar. Bu, ağıtçı bir kadın olabilir. Bu ünlü bir kadındır. O, ağıdı yakar, ötekiler, yinelerler. Başka bir kadın alır bu sefer... Ağıda ilk başlayan kadın, ağıdını sonuna kadar sürdürebilir de, ağıdını başka kadına bırakmadan. Yalnız her dörtlük sonunda kadınlar ağıdı yakan kadına, onun ağıdını yineliyerek, toptan katılırlar. Homerosun, İlyadada Hektorun karısının ağıt yaktığı töreni toptan vermemesi, destanın getirdiği ölçü yüzünden olmalı.

Benim burada amacım ağıtların kuramını yazmak, bundan da bir sonuca varmak değil. Salt, ölüm törenlerinin, ağıt yakmaların insanlık macerasıyla birlikte, belki de sözden önce başladığına şöyle bir değinmektir. Ve bu ölüm törenleri, ağıt yakmalar, dünyanın birçok ülkesinde günümüze kadar geldi. Bütün dünyada bir karşılaştırmalı ağıtlar araştırması yapılabilir. Bu, o kadar zor bir çalışma da olmaz. Böylelikle de insanların ölüm karşısındaki durumu, ölüm karşısındaki acıları, tesellileri, umutları, umutsuzlukları, içlerindeki şiir, korku, sevinçleri, birçok karmaşık, iç içe geçmiş duygular ortaya çıkarılabilir.

Ağıt törenlerinde bulunanlar, bu törenin üstüne çalışmalar yapanlar bilirler: Ölü ortadadır, üstüne ak bir çarşaf örtülmüştür, ölüye ağlayan kadınlar çepeçevre ölünün yöresine halkalanmışlardır. Yukarda da söylediğim gibi önce ölünün bir yakını başlar ağıda, ondan sonra öteki kadınlar onun arkasından söylediği dörtlüğü yinelerler. Bu kadın, ölünün yakınlarından biri değil, ünlü bir ağıtçı kadın da olabilir. Ölünün yakını ya da ağıtçı kadının ağıdını yaktıktan sonra, o günlerde, o aylarda ölmüş bir kişinin de bir yakını, anası, kız kardeşi ölünün başında kendi ölüsüne ağlar, ölüsüne ağıt yakabilir. Ölünün yakını da, ünlü ağıtçı olmayan kadınlar da ağıt yakabilirler. Benim derlediğim bir ağıdı, Hemite (Gökçedam) köyünden Dervişin oğlu İbişin Ağıdını köyün bütün kadınları yakmışlardır. İbişin Ağıdını bir kadından da derlemedim, aşağı yukarı köyün her kadınından bir parça aldım. O parçaları yakan kadınların adlarını almaya çalıştım, her şey o kadar birbirine karışmıştı ki içinden çıkamadan, salt kadınların bana söyledikleri dörtlükleri yazdım.

Başka ağıtlarda da buna benzer durumlarla karşılaştım, gene adları saptamaya başladım, olmadı, ananın söylemesi gereken dörtlüğü kıza, gelinin söylemesi gerekeni de anaya veriyorlardı. Törenlerde ağıt, kiminde de karşılıklı söyleniyor, Ahmedin Ağıdında olduğu gibi. Bu ağıtta bir Ahmedin anası,

bir gelin söylüyor. Ağıtlarda, törende bulunan bütün kadınların sırasıyla ağıt yaktığı vardır. Bu bütün köyün ağıt yaktığı cinsinden değildir. İbişin Ağdını derlediğim günlerden aylar önce ölmüştü İbiş, derlediğim günlerde bile ağıt yakılıyordu ona. İbişten sonra ölen başka ölümlerin törenlerinde de İbişe ağıt yakılmıştı. Bir de ölü gömüldükten günler, aylar sonra bile ağıt törenleri yapılabilir. Uzaktaki akrabalar, dostlar yas yerine geç gelirler. Yas yerine gelenlerin, eve girer girmez, bir ağlamayla, feryadü figanla ölünün giyitleri önlerine atılır, ölü bugün ölmüşçesine kadınlar, kızlar ağda başlarlar. O ağıtlar da ölünün ilk yakılan ağdına eklenebilir.

Eğer bir ağıt dillere düşmüşse, ağdın dillere düşmesinin sebepleri vardır. Birincisi ölenin o bölgede ünlü, çok sevilmiş, sayılmış bir kişi olması. Örneğin ünlü, sevilen bir eşkıya üstüne çıkarılan ağıt dillere düşer. Böyle ünlü eşkıyalar üstüne epeyi ağıt, türkü vardır. Karasevdadan ölmüş ya da öldürülmüş kimseler üstüne çıkarılan ağıtlar da dillere düşer. Acıklı, beklenmeyen ölümler, gençler üstüne çıkan ağıtlar da dillere düşer. Bir de toplumu ilgilendiren ölümler dillere düşer. Özellikle savaşlarda ölenler üstüne çıkarılan ağıtlar unutulmaz. Örneğin, olanağım olsaydı, Uzunyaylada altı aylık bir çalışma yapabilseydim ağıtları topladığım sıralar, Vay Anam Kurası Ağdından yüzlerce dörtlük toplayabilirdim. Çünkü Toroslardan, Çukurovadan, Torosun öte yüzünden yüzlerce genç savaşa gitmiş dönmemişler, bu yörelerin kadınları da ağıtlara veryansın etmişlerdi. Köylerde ağıt kilimler bile yapılmış, adına da Vay Anam Kurasının Kilimi denmişti. Nereye gitsem, hangi köye varsam bir kadından bir Vay Anam Kurası Ağdı derliyordum, hiç olmazsa bir dörtlük. Depremlerde ölenler üstüne de birçok ağıt çıkarılmıştır. Sellere gidenlere de... “Gelin Ayşenin Ağdı” gibi. Beşiği çam ağacına takılı kalan “Bebeğin Ağdı” gibi. Doğal ölümlerle ölmeyenler için unutulmaz ağıtlar yakılır. Böylesi, buna benzer ağıt olayların ağıtlarını toplum benimser. Bir de güldürmece ağıtlar var. Örneğin, bir horoz üstüne yakılan ağıtları biliyorum. Horozunu ünlü bir kahramana benzeterek ona ağıtlar düzen kadın hem ağlıyor, hem de gülüyordu. Bir pamuk tarlasında, kadın giyitleri giyen, ortaya, ölüye öykünen bir delikanlıyı yatırıp, kadınlara, onların ağlamalarına, ağıtlarına öykünerek ağıt yakan, seyircilerini gülmekten kırıp geçiren Cemil Ahmedi anımsıyorum. 1940’lı yıllarda Ceyhan köylüklerinde bütün köy pamuk toplamaya gitmiştik. Toroslardan da ırgatlar inmişti. Kumalı köylüleri de gelmişlerdi. Köylülerin içinde ünlü türkücü Cemil Ahmet de vardı. Cemil Ahmet bütün güneyde türkü söylemesi, destan anlatmasıyla çok ünlü bir kişiydi. Akşamüstleri ırgatlar işi bitirince Cemil Ahmet hem türkü söyler, hem de türlü oyunlar sergilerdi. Ağıt oyunu da bunlardan biriydi.

Güney Türkmenlerinde, Torosun Alevi Kürtlerinde ağıtlar, ağıt törenleri çok yaygındır. Yalnız Güney Türkmenlerinin ağdınının bir tek biçimi vardır. Bu biçim A—A—B—A’dır, sekiz hecelidir. Yedi heceli olanlar da, binde bir görülür. Çoğunlukla uyaklar yarımıdır. Kimi ağıtlarda da uyaklar, heceler bozular. Başka başka biçimlerde olan ağıtlar da vardır. Güney Türkmeninde, Avşarlarda, Kars yörelerinin Türkmenlerinde bunlar türkü diye adlandırılır. “Kazımın” türküsü gibi. “Aslanım Kazımın yerde yatıyor / Kaytan bıyıkları kana batıyor.” Bu türkünün içeriği tam ağıttır ya biçimi ağıt biçimi değildir. Bestesi de yanıktır. Güney Türkmeni ağıtlarınının bestelerine yakındır. Güneyde ağıtlar da kendine has bestelerle söylenir. Besteler de bir tane iki tane değildir. Her ağıt aynı ağızla söylenmez. Her ağdın bir bestesi yoksa da, birçok ağıt bir ağızla söyleniyorsa da, birçok ağıt da ayrı ayrı besteyle, ağızla söyleniyor.

Kimi ünlü ağıtlar, örneğin Kozanoğlu Ağdı bütün Çukurovaya, Toroslara kadar yayılmış, dahası da Orta Anadoluya kadar gitmiş, Orta Anadoluda da oturak havası türküsü olmuştur. Kozanoğlu Ağdı, öteki birçok ağdın tersine, bir bütünlük gösteriyor. Kozanoğlu Ağdında olay, hikaye beş aşağı, beş yukarı anlaşılabilir. Biliyoruz ki, Kozanoğlu başkaldırısı 1865’tedir. Güney Türkmenleri Padişaha

karşı başkaldırıyorlar. Başkaldırının başı Kozanoğlu olduğundan dolayı bu başkaldırının adı Kozanoğlu adıyla anılıyor. Kozanoğlu Ağdı, bir kişiye ağıttan çok bir topluluğun ağıdır. Elbette bu ağıtta Kozanoğlu Yusuf Ağanın öldürülmesi de ağır basar. Ağdı Kozanoğlunun kız kardeşi Karakız Hatun yakmıştır. Bütün söylentiler böyle ya, gene bütün ağıtlarda olduğu gibi, ağıtçılar, Türkmen kadınları, başkaldırı savaşında yakınları ölenler ağıtlarıyla Kozanoğlu ağdına katılmışlardır. Her bölgede bir sürü dörtlük... Kozanoğlu Ağdının bütününü tek başına Karakız Hatunun olamaz. Yukarıda da söyledik ya, ağıtları özünde zaten bir kişi yakmıyor. Kozanoğlu Ağdı gibi böyle birçok ağıt var. Bu ağıtlar üstüne düşünürken, ağıtlarla epope arasında bir ilişki kuramaz mıyız, diye düşünüyorum. Epopenin temelinde ağıt yok mu? Çağımızda, Türkülü Halk Hikayelerini yaratanlar, bu yaratıcılar günümüze kadar geldiler. Bir ikisini de tanıyoruz. Örnek verecek olursak Aşık Şenlikin yarattığı birçok hikayeyi gösterebiliriz. Türkülü Hikayeler bir tür epope niteliğindedir. Yalnız Türkülü Hikayelere epope dışı öğeler karışmıştır. Bir kere biçim değişikliği var. Türkülü Hikayelerin bir bölümü düz anlatı, bir bölümü, yer yer, türküdür. Oysa epope çoğunlukla ölçülü, uyaklı bir tür uzun şiiirdir. Günümüzdeki her destanın da bir ayrı bestesi vardır. Kürt destanları bugünlerde bile Doğu Anadolu'da söyleniyor, günlerce, gecelerce. Bu destanlardan bildiğimiz Siyabend ya da kimi bölgelerde Siy Ahmede Silivi dedikleri destan. Salihé Serté, Memo Alanı da buna katabiliriz. Bu destanlar ayrı ağıtlarla söylenir. Ağıtlar bölgeye göre değişir. Kürt destanları ölçülü (vezinli), uyaklı değil, tam serbesttir. Lirizmini sözlerin uyumundan alır. Dede Korkutu da bu destanlar arasına sokabiliriz. Ondaki şiirler de ölçülü, ya da uyaklı değildir. Dede Korkut da lirizmini sözlerin uyumundan alır. Günümüzde, daha yaşayan, Kırgız bozkırlarında düğünlerde, bayramlarda, sohbetlerde, törenlerde söylenen Manas Destanı ölçülü ve uyaklıdır. Şimdiye kadar bu Kırgız destanından milyondan çok dize derlenmiştir. Destanlara, genellikle şöyle bir bakarsak, bu uzun türkülerde bile çoğunlukla ağıt niteliği görürüz. Gılgamış Destanı Gılgamışa yakılmış bir ağıt değil mi? Bizim Türkmen ağıtlarıyla bu destanlar arasında, çok uzak da olsa bir ilişki kuramaz mıyız? Kozanoğlu bir destancının eline geçseydi, ya da çağı destan yaratma çağı olsaydı, Kozanoğlu Ağdından bir destan çıkmaz mıydı? Bir büyük destancı bu ağıtlardan bir destan yapamaz mıydı? Demek istiyorum ki, ağıtlardan, bu en eski olması gereken söz sanatından, destanlar türemiş olamaz mı? Ne kadar uzak olursa olsun destanla ağdın arası, destan ağıt ilişkisi araştırmaya değmez mi? Kozanoğlu ağdı bütününü derlense, bir araya getirilse, düzenlense onda destan nitelikleri bulamaz mıyız?

Ben bu ağıtları derlerken kaçırdığım bir yan oldu. O zamanlar ses alma makineleri daha Türkiye'ye gelmemişti. Gelmiş olsa bile, benim elime geçme olanağı yoktu. Ağıtları yavaş da olsa, çabuk da olsa yazıyordum. Yalnız ağdı bana söyleyen her kişi, bir de uzun, o ağdın hikayesini anlatıyordu. Bu uzun hikayeleri o günün koşullarında, kendi koşullarımda olduğu gibi yazma olanağım yoktu. Ağıtları derlerken, neyi kaçırdığımı bile bile, o hikayeleri ancak çok kısa özetleyebildim. Benden önce benden sonra ağıt toplayanlar bunu bile yapamamışlar ya da akıl etmemişler.

Ağıtların hikayeleri de elimizde olsaydı destan ağıt yakınlığına biraz daha yüreklice yaklaşamaz mıydık?

Kozanoğlu başkaldırısının büyük şairi Dadaloğludur. Başkaldırının şiirini o yazmıştır. Dilimizin en büyük başkaldırı şairidir. Çukurova halkı Dadaloğlu şiirlerini günümüze kadar kafasında taşımıştır. Onun şiirleri hem bir başkaldırıdır, hem de yenilgiye ağıttır. Yalnız onun ağıtları kadın ağıtları türüne girmez. Kadın ağıtları türüne girmeyen ağıtlara bir örnek olarak Dadaloğlunun bir ağdını ya da ağıt türküsünü örnek veriyorum:

Gelen geldi elde değil gaziler

Akar gözüm yaşı çağlar ne deyim

Sağ selamet geçticeğim Binboğa

Sual eyler benden dağlar ne deyim

Elde geldi koç yiğidin kınası

Dara geldi ik'yüz üçün senesi

Koçaslan Kenanın Elif anası

Çıkar yollarımı değner ne deyim

Dadaloğlum göremedim düşleri

Şehidime dikemedim taşları

Yarsuvatta olup biten işleri

Sual eyler benden sağlar ne deyim

Kürt ağıtlarında hemen hemen uyak, ölçü yoktur. Ölen kişinin yaşamı, başından geçen olaylar baştan sona çok düzgün anlatılır. Kürtçede, seyrek de olsa, baştan sona hikaye anlatmayan ağıtlara da rastlarız. Gene de, Türkmen ağıtları gibi, başta, ölenin hikayesini anlatma gereksinimi duyulmaz. Kimi ağıtların bir bölümü unutulmuş da olsa, elimizdeki ağıt bölük borchük de kalsa, ağıdı yakılan kişinin yaşamının hiç olmazsa bir bölümünü anlayabiliriz.

Benim bildiğim kadarıyla Filitde Gutdo'nun, Güre Perihane 'nin, Bışare Çetdon'un destanları destan, ağıt arasındır. Her birisi tam, eksiksiz birer hikayedir. Bu üç kişi de birer savaş kahramanıdır. Üstlerine çıkarılan ağıtlar onların kahramanlıklarını anlatır. Ağıttan çok destan karakteri taşırlar. Saptayamadığım, bu üç ağıdı kadınların, Türkmeninde olduğu gibi, ölüm törenlerinde yaktıkları mı, yoksa usta aşıkların yaktıkları mı? Kürt ağıtları, destanları üstüne araştırmalar yapıldığında ancak gerçeğe ulaşabiliriz.

Sözünü ettiğim bu üç ağıdı da zaman zaman dinledim. Uzun ağıtlardı, birkaç gecede destancılar ancak bitirebiliyorlardı. Türkmen ağıtlarını çoğunlukla kadınlar söylüyorlardı. Erkeklerin söylediğine de rastladım. Kitaptaki birkaç ağıdı da onlardan aldım. Kürt ağıtlarını hep destancılardan ya da erkeklerden duydum. Kadınlardan duyduklarım da oldu, çok seyrek. Kürtler, destancılara "Dengbej" diyorlar. Denk, ses, söz demektir. Bej de söyleyen. Bir de Kürtlerde söylenen ağıtların bir bölümüne Kürtler, "Kılame Meran", ötekine de "Kılame Jınan" diyorlar. Kılame Meran, yiğitleme, Kılame Jınan, güzelleme. Türkçeye tam çevirisi, erkekler sözü, kadınlar sözü. Erkekler için, yiğitleme tamına uyuyor da, kadınlarinkine güzelleme o kadar uymuyor, şöyle ki, Kürt ağıtlarının kadınlar üstüne söylenmiş yalnız güzellik övgüsü değil ki, bütün ağıtlar gibi ağıt. Acılar, endişeler, övgüler, bu dünyadayken yaptıkları... Bunların büyük bir kısmı da aşk ağıtları. Aşktan dolayı öldürülmeler,

karasevdadan ölenler, kavuşamayan sevdalılarının hikayesi... Ne olursa olsun, Kürt ağıtlarıyla epopeler arasında bir yakınlık bulmak olanaksız değil. Yukarda da söylediğim gibi, Türk ağıtlarında da, Kürt ağıtlarında da epopelere yakınlık, benzerlik, bir ilişki var. Araştırılmaya değer. Epopenin anası ağıtlar olamaz mı?

Ölü ortada, üstünde bir çarşaf örtülü, ölünün giyitleri de elde. Önce bir kadın, birkaç kadın da olabilir, bütün kadınlar da hep bir ağızdan ağıda katılabilirler. Sonra, önce bir kadın başlar ağıt söylemeye, başka bir kadın ona katılır. Sonra öbür kadınlar. Kimisi baştaki kadına karşılık verir. Kimisi kendi ölüsü üstüne orada ağıt söyler, yatan ölüyü de katarak. Ağıt töreni birkaç saat sürer. Kadınlar yorulunca, acıkınca törene ara verirler, sonra gene başlarlar. Ölü kalkıncaya kadar, aralıklarla ağıt söyleme sürer gider. Ölü kalkınca, ağıt durur. Bu sefer ölünün giyitleri elden ele geçerek ağıt yakılıp ağlanır. Ağıt töreni, köylüler toptan akşam yemeğine oturuncaya kadar sürer. Akşam yemeğine, köydeki aşağı yukarı her evden yemek gelir.

Ölü gömüldükten sonra uzaktaki akrabalar, tanışlar yas yerine gelirler. Onların da önüne ölünün giyitleri atılır, onlar da ağıt yakmaya, ağlamaya başlarlar.

Çok uzaktaki, yas yerine gelemeyen akrabalar da buldukları yerlerde ölüye ağıt yakabilirler. Aşıklar, ünlü ağıtçılar da, törene katılmasalar bile ölünün üstüne ağıt söyleyebilirler. Bu uzakta yakılan ağıtlar dilden dile ölü evine ulaşır.

Ağıt toplarken öğrendiğime göre Kozanoğlu Yusuf Ağanın öldürülmesi üstüne aşağı yukarı Torostaki her köy ağıt yakıyor.

Ağıtlar, daha çok, tören odalara, evlere sığmayacak kadar kalabalıksa, dışarda, avlularda gerçekleşir. Yaylalarda çadır önlerinde, ağaç altlarında yapılır. Bu anda da her şey ağıtlara girer. İlerde açmış bir çiçek. Uzakta eli koynunda, boynu bükük duran bir akraba, bir çocuk, bir kadın. Ölenin atı, kadın kızsı giyitleri, takıları. Boyu posu, yakışıklılığı, güzelliği. Ergense, yernik gittiği, muradına eremediği. Her şey, gözün gördüğü o andaki her şey girer. Ağıt yakılan yer ormansa ormanın göze çarpan parçaları, ovaysa ovadan gözükenler, ev içiyse konağın büyüklüğü, odaların çokluğu, fıkara bir huğsa yattığı yatak, nakışlı yastığı... Bunların hiçbiri yoksa, ölünün yiğitliği, kadınsa kadının sevecenliği, böylece bütün bir yaşam girer ağıda.

Ölünün zenginlik fıkarcılık durumu, ölümden sonra karısının, çocuklarının, anasının, babasının düşeceği durumlar. Tıpkı Hektorun karısının, Hektor öldükten sonra oğlunun durumunun ne olacağını söylediği gibi.

Ölüye övgü, bu, bütün ağıtların ana temasını oluşturur. Yiğitliği, kahramanlığı, cömertliği, yardımseverliği dile getirir. Övgüde ölünün hiçbir olumlu yanı unutulmaz. Kimi ağıtlarda da abartılar olduğu sezilir. Bunlarla birlikte de o topluluğun sosyal durumları, gelenekleri, düşünceleri, doğa ve insan ilişkileri bütün çıplaklıklarıyla girer ağıtlara. Doğa betimlemeleri. Öldürülmüş kişilerin, öldürüldükleri andaki durumları, can çekişmeleri en küçük ayrıntılarına kadar, çıplak acımasız bir gerçekçilikle verilir.

“Bulut bulutun söykesi / Ne ola bunun öfkesi / Telli kubur, sırmalı aba / Bu da Hacımın soykası.”

Burda bulutun ne işi var diyeceksiniz. Bulut buluta yaslanmış, ne ola bu bulutun öfkesi? Ben bunu ağıdı topladığım kadına sordum. Ne olmuş buluta, diye. Ne olacak buluta, dedi, gökteki kararıp gelen

bulut bile Hacının öldüğüne üzölmüş de öfkelenmiş.

Kimi ağıtlarda duygular yumuşak, boyun eğen, oluruna bırakan, başkaldırmayan, kaderine razı olmuş duygular varsa da, böyle duyguları söyleyen ağıtlar azdır. Ağıtların çoğunluğu şiddettir, öfkedir, başkaldırmadır, biraz da yakınma, sonsuz acıdır.

Doğa ağıtlara, ölüünün, yaşayanların bir parçası gibi girer. Acılarla acı, öfkeyle öfke olarak yansır. Bu arada da doğa güzelliği bütün görkemiyle, az da olsa, ortaya çıkar.

Ağıtlar, halk edebiyatı ürünleri içinde en çabuk unutulandırdır. Kimi ağıtları bunun dışında tutmak gerek. Kozanoğlu Ağıdı, Vay Anam Kurası Ağıdı, Bebek Ağıdı gibi ağıtları. Kozanoğlu bir başkaldırının ağıdı, Vay Anam Kurasının Ağıdı Birinci Dünya Savaşının ağıdıdır. Kozanoğlu başkaldırısı bütün bir bölgeyi sarsmış, Güney Türkmenlerinin yaşamını altüst etmiştir. Birinci Dünya Savaşıysa evlerde erkek bırakmamıştır. Bebek Ağıdı ters bir geleneğe bir tepkidir. Her üç ağıt da destan olacak niteliktedir.

Ağıtları derlerken, epeyce ağıt da ölenlerin yakınlarından, karılarından, kızlarından derledim. Kişisel, olaysız, toplumu pek ilgilendirmeyen, eceliyle ölmüş kimselerin ağıtlarını onların yakınları biliyorlardı. Pek yaygınlıkları yoktu. Ama Yemen Ağıdını hangi köye gittimse bir kadın, bir erkek, hiç olmazsa, bu ağıttan bir dörtlük biliyordu. Bir de ünlü kişilerin ağıtları da yaygındı. Bir de ağıtçı kadınların yaktıkları ağıtlar çok yaygındı. Hasibe Hatunun, Telli Hatunun, Aşık Hüseyinin ağıtları gibi. Kürtlerde de aşığı yukarı böyledir. Büyük Kürt ozanı Abdale Zeynikinin, Çukurovada, Kozanoğlu başkaldırısında ölen Sürmeli Memet Paşa üstüne söylediği ağıt gibi. Sürmeli Memet Paşa Padişahça, Derviş Paşanın Fırkayı Islahiyesine üç yüz atlısıyla katılıyor. Sürmeli Memet Paşa Muşun Eleşkirt ilçesinde bir ünlü Beydir. Abdale Zeyniki de onun dengbejidir. 1865 yazında Anavarza kalesinin yakınlarında, Akçasazın kıyılarında Paşa öldüğünde Abdale Zeyniki Eleşkirtte bu ağıdı yakıyor.

Sürmeli Memet Paşa Ağıdında Abdale Zeyniki Çukurovaya gitmiş gibi orasını bütün sıcağı, bataklığı, sineğiyle anlatıyor. Ağıttan, Sürmeli Memet Paşanın askerleriyle Akçasazın kıyısına çadırlarını kurduklarını, sıcaktan, sivrisinekten, çakal seslerinden uyuyamadıklarını, bir gece yarısı da bataklıktan bir ejderhanın çıktığını, ejderhanın Memet Paşayı kuşatıp onu öldürmeye uğraştığını, Sürmeli Memet Paşanınsa kılıcını çekip ejderhayı öldürdüğünü öğreniyoruz.

Abdale Zeyniki Çukurovaya Memet Paşayla birlikte gelseydi, ağıtta, bunu kesinlikle söyleyeceğini biliyoruz. Demek ki, Çukurovayı, dengbeje Çukurovadan dönenler anlatmışlar.

Türkmen ağıtlarının dili, ne kadar uyaklı ölçülü de olsa, gündelik konuşmadır. Kürt ağıtları da öyle. Büyük destanların, öteki halk ürünlerinin dili de öyle. Bu dil çoğunlukla yazılı edebiyatın dilinden ayrılıyor. Öteki çağların, çağımızın büyük ozanlarının dili de halk ürünlerinin dilleri gibi yalındır. Kişiliklerini bu yalınlık içinde buluyorlar. Bir Yunus Emrenin, bir Pir Sultan Abdalın, Karacaoğlanın, Dadaloğlunun kişilikleri şiirlerinde ne kadar belirgin olursa olsun onların yalınlığı halkın konuşmasının yüzyıllardan bu yana, kırk bin yıl su altında cilalanmış çakıl taşı gibi düz, yalın konuşmasıdır.

“Şu sisin de günden yüzü / Açıldı mı top nergisi / Kalk anam oğlunu getir / Künde ağlatırım sizi.”

Buradaki dizeler, çok yalındır. Dörtlüğe dökölmesine karşın, sanki dörtlüğe dökölmemişçesine,

ölçüye girmemişçesine düz, yalındır. Büyük şiirin gizlerinden birisi de belki bundadır. Sis Kozan ilçesinin eski adıdır. Sisin güne gelen yanı, diyor. İnsanoğlunun ağıtlarda hiçbir ustalık göstermeden, düz, yalın, konuşur gibi bir şiire ulaşması ölümün verdiği sonsuz acının, insan yüreğinin sözcüğe dökülmesindedir. Bir de ağıt geleneğinin insanlığın ilk geleneklerinden birisi oluşundandır. İnsanlık kadar eski denecek gelenekte insanların birbirlerini etkilememesi olanaksızdır.

Destanlardaki, bizim halk türkülerindeki, ağıtlardaki betimlemeler üstünde epeyce düşündüm. Bunlardaki betimlemeler kırk bin yıl su altında cilalanmış çakıl taşı gibi, düz, yalındır. İnanılmaz güzellikte anlatımları vardır. Destanlardaki, masallardaki, türkülerdeki betimlemeler yazılı edebiyattaki betimlemelerden ayrı özellikler gösteriyor. Yalınlığı, düzlüğü, anlatılanın can damarına dokunuşu, derinine inmesi şaşırtıcı bir görüntü veriyor. Örneğin İlyadadaki, Odysseiadaki betimlemeler ne Homerosların, ne onlardan sonraki anlatıcıların, yani kişilerin, öteki ustaların, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar tek başlarına bu işin altından kalkamayacakları duygusunu veriyor insana. Bizim Türk Halk Şairleri bu konuda bize ipuçları veriyorlar. Örneğin Yunustaki, Karacaoğlandaki, Pir Sultandaki, Dadaloğlundaki betimlemeler. Bunlara Dede Korkutu, masalları da katabiliriz. Yunus Emreden bir örnek vereceğim: “Bu dünyada bir nesneye / Yanar içim göğnür özüm / Yiğit iken ölenlere / Gök ekini biçmiş gibi.” Yanar özüm, göğnür içim, yiğit iken ölenlere, gök ekini biçmiş gibi. Yunusun bu dizeleri daha halk arasında söyleniyor.

Halk yanar içim, göğnür özümü, kalıplaştırmıştır. Her genç ölene söyler. Göğ ekini biçmiş gibi, der. Bu sözler için, Yunusun şiirinden halkın içine yayılmış da diyebiliriz. Yalnız öbür şairlerden de biliyoruz ki, Karacaoğlandan, Dadaloğlundan, Pir Sultan Abdaldan da biliyoruz ki, şairler, halkın yaratımlarından olduğu gibi yararlanıyorlar. Dadaloğlundan: “Kamalağın, kara ardıcın arası / Işılaşır gülgüllüce kan oldu.” Işılaşır gülgüllüce kan da halkın kalıplaştırdığı sözlerdendir. Gülgüllüce kan sözü daha Toroslarda söylenir. Dadaloğlundan başka bir örnek verebiliriz: “Atın höyük sağrı kalkan döşlüsü / Kalem kulaklısı çekiç başlısı / Güzelin dal boylu samur saçlısı / Severim kır atı bir de güzeli.” Atın höyük sağrılı olanı, kalkan döşlü olanı... Dadaloğlunun bu dördükte saydıklarının hemen hepsi halkın at üstüne kalıplaştırdıklarıdır. Karacaoğlandan da bir örnek vereyim: “Aradılar bir tehnada buldular / Yaslandılar şıvgalarını kırdılar / Yaz bahar ayında bir od verdiler / Yandım gittim ala karlı dağ iken.” Yaslandılar şıvgalarını kırdılar, halkın bugün bile Toroslarda diline pelesenk ettiği sözlerdendir. Yandım gittim ala karlı dağ iken sözü de böyle. Ağıtlarda, masallarda, türkülerde halkın kalıplaştırdığı, böyle birçok betimlemeyi, duyguyu buluruz. İlyadadaki doğa, insan, insan durumları, araç gereç betimlemeleri bana öyle geliyor ki, halkın kalıplaştırdığı betimlemeler, duygular, düşüncelerdir. Bir de Pir Sultan Abdaldan bir örnek vereyim: “Şahin pençesinde yavru kuş gibi / Çığırtı çığırtı aldı dert beni.” Pir Sultanın şahin pençesindeki yavru kuşu da halkın bugün bile söylediği sözlerdendir.

Bütün bu anlatımlar, betimlemeler halkın dilindekilerdir. Destanların, türkülerin anlatımları halkın yüzyıllardan bu yana işlediği, doğa ve insan ilişkilerinden yoğunlaştırdığı, süzdüğü imgeler, betimlemelerdir. Ağıtlardaki yoğun şiirsellik de bunlardan örülmüştür. Bunları söylerken ağıtların bütününe söyleyemiyorum elbette.

Ağıtlardan da bu savımı destekleyen birkaç örnek vereceğim. Anavarza Ağıdından bir dörtlük: “Anavarza at oynağı / Kana belenmiş gömleği / Kıyman aşiretler kıyman / Kör karının bir değneği.” Daha, Toroslar ve Çukurova yörelerinde, kimsesiz bir kadının tek oğlu öldüğünde, kadir Mevlam kör karının elindeki değneği aldı, denir. İki gözden yoksun kadının elindeki değnek neyse, oğlu onun için, odur.

Anavarza Ağdından bir dörtlük daha: “Dervişin mendili ala / Bülbül konar daldan dala / Ben öpmeğe kıyamazdım / Belemişler kızıl kana.” Bu ağıttaki şiddet, şiirsellik bir oğul pahasıdır. Ben öpmeğe kıyamazdım teması da halk şiirlerinin, daha da çok ağıtların ortak temasıdır. Karacaoğlanın: “Varıp bir kötünün koynuna girmiş / Şu benim öpmeğe kıyamadığım.” Kozanoğlu Ağdından bir dörtlük: “Karalı yağlık karası / Adana Kozan arası / Ben öpmeğe kıyamazdım / Ak döşü süngü yarası.” Hacının Ağdından başka bir örnek: “Kanlı yelek kanlı kuşak / Buna can dayanmaz uşak / Ben öpmeğe kıyamazdım / Yatırdılar kuru yere.” “Ben öpmeğe kıyamazdım” sözleri türkülerin, ağıtların boyuna yinelenen ortak sözlerinden biri. Birçok türküde, ağıtta başka başka biçimlerde bu temaya rastlarız. Hepsisi de en güzel biçimde söylenmiştir. Suyun altında kırk bin yıl cilalanmış çakıl taşı gibi.

Ortak temaların başında gelen, ben öpmeğe kıyamazdımdan başka ortak temalar da var. “Yaz gününde sarı çiçek / Çıgırıştı da açtı mola?” Ağıt söyleyenler, daha da çok analar, kız kardeşler, ölüleri için dağları taşları, ağaçları, bulutları, gökleri ağlatırlar. Bu ağıtlarda da, o kimseler ölümlerinde, çiçekler çıgırışarak açıyor.

Ağıtlarda, epopelerde böyle çok ortaklıklar var. Bu ortaklıklar her yapıtta aynı biçimde kullanılmıyor. Her yapıtta özgün bir yeri, özgün bir biçimi var. Yinelemeler bile epopelerde, türkülerde, ağıtlarda bir kusur değil, bir güç, yapıta apayrı bir incelik veren, her kullanıldığı yerde başka anlamlar taşıyan, başka şiirsellikler içeren parçalardır. Sözlü edebiyatın kuşaktan kuşağa taşınmasını da sağlamıştır, yinelemeler. Bunu kadın, yani yalnız Türkmen Ağıtları için değil, tüm halk yapıtları için söylüyorum. Kadın ağıtlarındaki yinelemelerin öteki yinelemelerle de çok az ilişkisi var. Bu ağıtlar bir hikaye yöresinde dönmediği için yinelemeler destan yinelemeleri gibi değil. Bu yinelemeler bütün ağıtların ortak yinelemeleridir.

Ağıtların ortak söylemlerinden başlıcası ölüye övgüdür. “Boyu uzun beli ince / Var mı bacımın kusuru / Bulaman bacım gibisin / Efendi gezsün Mısırı.” Gene aynı ağıttan bir dörtlük. “Maşallah bacım maşallah / On dördünde aylar gibi / Silkinir dışarı çıkar / Arabistan taylar gibi.” Ağıtlarda yalnız ölümler övülmezler, ağıdı yakanlar kendilerini, ölünün yakınlarını da överler. “Yekin gül dudaklım yekin / Efendin gelir darılır / İki gelin bir oluşun / Çiçek biter yer yarıılır.”

Ağıtların başlıca özelliklerinden birisi de, o kişi sağken ilişkileri. O sağken evine Vali, Kaymakam, Jandarma Kumandanı, Beyler, Paşalar iner: “Bunu da duymuş ağılıyor / Ankarada Kemal Paşa.”

Gelinin Ağdı ağıtlar içinde örnek bir ağıttır. Maraş ilinin Andırın ilçesi Geben köyünde yeni bir gelin bulaşıcı bir hastalığa yakalanıyor. Gelinini bir odaya koyuyorlar. Yiyeceğini içeceğini de pencereden veriyor, onu hiç dışarı çıkarmıyorlar. Kimsecikler de yanına yaklaşmıyor. Gelin altı ay bu odada kalıyor. Öleceği günün akşamı da kendi üstüne bu ağıdı yakıyor. Bu ağıdı olduğu gibi veriyorum: “İnce kayınım gelince / Tutar yakasın bitlerim / Alt’ay oldu ben yatalı / Arada kaldı itlerim.” Bir insanın yakasını bitlemek, ona dert yanmak, onunla kötü konuşmak, demektir. Bir de bakımsız kalan köpekleri için dertleniyor. “Osman ağam yelip gelir / Etek üçürdüm sokulu / Gelin olup gezemedim / Zülüfüm yağlı kokulu.” Bu dörtlükten ağıdın Osmanlı çağında geçtiği anlaşılıyor. Cumhuriyette, artık üçetek kalkmış, erkekler şalvar, pantolon giymeye başlamışlardı. Etek üçürdüm sokulu, demek, erkeklerin eteklerini bellerine, kuşaklarına toplayıp sokmaları demektir. Yukarda da söylediğim gibi, gelin yenidir, gelin olup da doya doya gezemediğine yanıyor. “Kabirimi derin eylen / Su serpin de serin eylen / Sabah sürmel’eşim gelir / Sağ bucağa yerin eylen. // Dizim dizim

dizliyorum / İğneyi görmüyor gözüm / Arada kaldı arada / İki oğlum bir tek kızım // Evimizin önü yazı / Yayılır karabaş kuzu / Seni de göresim geldi / Yal döktüğüm kara tazı. // Yük yığarım esik kesik / Dünyadan umudum kesik / Seni de göresim geldi / Beslediğim kara püsük.” Güneyde, Anadolu'nun da büyük bir bölümünde, kediye püsük derler. “Gel bibi yanımdan otur / Ben deyim eksiğim yetir / Bu yıl yayla yaylamadım / Git yayladan çiçek getir.” Türkmende halaya bibi derler. “Ana cerrahım gelince / Cerrahıma iyi bakın / Esvabım alan olmazsa / Ateşe de vurun yakın. // Kadanı alayım ana / Dert delisi oldum gene / Kimseler gelmez yanıma / Kızların da bana döne.” Burada ana dediği kadın öz anası değil de kaynanası olacak. Kızlarının kendisi gibi olması için kargış ediyor. Bu kargışı da içine sindiremediği için özür diliyor, kusuruma bakmayın ben dert delisi oldum, diyor. “Kadani alayım bacı / Yüreğime değdi ucu / Param yok ki verem alam / Cerrah vermiyor ilacı.”

Ben bu ağıdı derlediğim sıralarda, bu ağıdın tamamını bilen yaşlı kadın o günlerde ölmüştü. Konuştuğum kadınlar, “ah o sağ olaydı,” diyorlardı, “sen bu ağıdı ancak iki üç günde yazabilirdin.” Ağıdın içeriğini bütün ayrıntılarıyla anlatıyorlardı. Gelin, altı ayda her şeyi, her şeyi özlemişti. Çiçekleri, ağaçları, yaprakları, kuşları, kelebekleri, böcekleri, her şeyi, her şeyi özlemişti. Karşı dağın arkasını, yaylasını, kilim dokuduğu ısdarı, geçtiği yolları, pınarları, alabalıkları, çakıl taşlarını, her şeyi göresi gelmişti. Ele geçirdiğim ağıt bile sıkışmış insanın duygularını büyük bir sıcaklık, özlemle dile getiren, lirizmin bir başyapıtıdır.

Gelin Ayşenin Ağıdı da çok yaygın bir ağıttır. Bütün Toroslarda, Çukurovada bilindiği gibi, Anadolu'nun birçok yöresine de taşmış, halay türküsü biçimine bile girmiştir, kimi yörelerde. Gene birçok ağıtta olduğu gibi, ölüm öyle bildiğimiz ölüm değildir. Sanki ölü sağlamış gibi ölüyle konuşulur. “Koyun gelir yata yata / Çamurlara bata bata / Gelin Ayşem sele gitmiş / Ilgınlardan tuta tuta,” diyor. Ayşenin ölümü böyle. Ölmemiş gibi de, “Bacım uyku uyudun mu / Bacım sulara düşeli?” diye de soruyor.

Nasıl destan, masal, türkü, türkölü hikaye dili oluşmuş, her birinin dili nasıl ayrı bir yapı, ayrı bir özellik taşıyorsa, ağıt dili de ayrı bir yapı, ayrı bir özellik taşıyor. Doğayı anlatışı, yalınlığı bambaşka, yalın, ayrı bir şiir tadı taşıyor. Bu özelliği de yaratılma biçiminden geliyor.

Ağıtlarda hemen hemen öteki dünya yok. Ne ölüleri kurtlar yiyor, ne yılanlar, çıyanlar... Yunus Emrede, öteki şairlerde olan beden çürümesi ağıtlarda yok. Hep bu dünyada yaşadıkları, yaptıkları ettikleri, cömertlikleri, iyilikleri, yaşam biçimi, atları, develeri, çadırları, en ince ayrıntılarına kadar yaşam, yaşamına girenler, sular, pınarlar, sonsuz bulutlar... Gelenekler, görenekler, toplumun en gizli yanları... Bunlarla birlikte de konuşma dilinin bütün zenginlikleri, ayrıntıları, dilin özü, hiçbir yapmacığa, ustalığa başvurmadan olduğu gibi, gene kırk bin yıl su altında cilalanmış çakıl taşı gibi, kırk bin yıl ağıt suyunun altında cilalanmış bir ağıt dili çıkıyor ortaya.

Yukarda ağıtların doğadan, büyük ozanların, destanların dilinin halkın kalıplaştırdığı, kalıplaştırıp bize sunduğu dilden, kalıplaştırdığı betimlemelerden çıktığını söylemişim. Ağıtlardaki betimlemeler gene yüzde yüz toplumun yarattığı ya o andaki, ağıt yakılırkenki andaki duygunun verdiği görüntünün betimlemesi bize daha başka, taze bir betimleme biçimi getiriyor. Bir de Yemen Ağıdında olduğu gibi yalın bir yoğunlaşma da getiriyor: “Gitme Yemene Yemene / Karışın toza dumana / Mektubunu sal kardeşim / Bacını koyma gümana // Günden yanı soldu mola / Yerden yanı uldu mola / Memedimin ala gözün / Karıncalar oydu mola.”

Çölde öldürülmüş bir askeri, yani kardeşini betimliyor. Onun bildiği yalnızca çölün tozluk

dumanlık olduğudur. Sonra o uçsuz bucaksız toz duman ıssızlıkta kardeşinin ölüsünün yattığıdır. İşte bundan taptaze bir betimleme başyapıtı doğuyor. Güne gelen yanı soldu mu acaba? Yere gelen yanı uldu mu (çürüdü mü) acaba? Bir de, “Binbaşılar, Binbaşılar / Tabur taburu karşılar / Yağmur yağıp gün değince / Yatan şehirler ışıklar,” betimlemesi var.

Bu örnekleri istediğimiz kadar çoğaltabiliriz.

“Usandın mı bor beliklim / Issız yerde yata yata.”

Ağıtlardaki ince, belli belirsiz lirizm belki başka hiçbir edebiyatta yok. Lirizm her zaman yanlış anlaşılmalıdır. Ağıtlardaki lirizm en uçtaki, yoğun duyguların en ince anlatımıdır. Burada bir süreklilik, bir inceden akma değildir.

“Altında da atı hoplar / Sol böğründe altıpatlar / Kardeş tarlaya yıkılmış / Kanını yalıyor itler.”

Ağıtlarda gerçek de böylesinedir ve şiddettir. Gerçeği ne çarpıtıyor, ne atlayıp geçiyor, gerçek gözünün önündeyseniz olduğu gibi bütün yalınlığıyla söylüyor. Ananın Ağıdı bunların hepsinden beter. Uzakta, gelinlikte ölmüş kızının mezarına gelen ana, kızının ölüsünü görmek istiyor ve mezarı açtırıyor. Sonra da ağıda veryansın ediyor. 1939 yılında bu ağıdın ardına çok düştüm, Çukurovadan Uzunyaylaya kadar gittim, başka dizeler bulmak için, olmadı, ağıt Uzunyaylada unutulmuştu, birkaç kırıntı ancak bulabildim. Ağıtta, hiçbir şeye yanmıyorum, burnundan kertenkele çıktı, diyor ana. Bir ana bunu nasıl ağıtlaştırır, kızının burnundan kertenkele çıktığını nasıl söyler, diye hep düşündüm. Sonra düşündüm ki, halk için doğanın birçok olayı doğaldır.

Ağıtlarda daha böyle çok yalın gerçekler var, birçok yazarın yüreklilik gösterip söyleyemeyeceği kadar. Yazılı edebiyatın hiçbir büyük yazarının erişemeyeceği kadar yoğun, yalın betimlemeler. Yukarda Homerostan, betimlemelerinden söz ederken, betimlemelerin halkın kalıplarından alındığını söylemiştim. Buna bizim halktan çok örnek bulabilirim, demiştim. Şunu da bilmeliyiz ki, kalıpların dışında büyük ustaların kendileri de yeni, taze betimlemeler yaratıyorlar. Onların yaratıları da halkın diline düşüyor, orada onlar da kalıplaşıyor.

Bir iki örnek daha vereceğim: “Bacısının adı Eşe / Yaşa babam oğlu yaşa / Candarmalar nişan almış / Ağzındaki altın dişe.”

Bu da bir başka ağıttan:

“Kurşun kafadan değince / Beyin akmış topak topak / Ziya Beye sebep olan / Şu emmisi koca köpek.”

Yaşamın ayrıntıları, trajik durumlar, ölümler üstüne, dünya, acılar, sevinçler üstüne, geçmiş gelecek üstüne, inceden söylenmiş birçok örnek vermek istiyorum bundan sonra. Ağıtların dil, söyleyiş zenginliği, incecik, belli belirsiz lirizmi üstüne, başka şeyler üstüne ağıtlardan örnekler vermek istiyorum. Gene de ağıtların ince lirizmini, doğa, olay, kişi betimlemelerini, psikolojik durumları, anlık görüntüleri, tutumları, davranışları, acıları benim gibi olanakları kısıtlı bir kişinin gereğince anlatması kolay değil.

Benim bildiğime göre ağıtlar daha Uzunyayla Avşarında, Maraş, Adana köylüklerinde yaşıyor. Bundan sonra genç folklorcular, şairler, hikayeciler, romancılar bu işin üstüne düşerler de ağıtları, hikayeleriyle derlerlerse hem edebiyatımıza, hem de kendilerine erişilmez bir yardım yapabilirler.

Şu aşağıdaki dizeleri Azerbeycan ağıtlarında buldum: “Taş olsaydım erir idim / Toprak oldum da dayandım.” Bizim ağıtların biçimine uymuyor ama gene de ağıt. Ben yıllar önce bu dizeleri Toroslarda derlemiştim, değişik bir biçimini. Yıllar sonra aynı dizeler karşıma Azerbeycan ağıdında çıkıyor. “Demir olsaydım çürürdüm / Toprak oldum da dayandım.”

Ölüye küsmek de çok söylenir ağıtlarda. “Bilirim sırrını demem / Kanlı gömleğini yumam / Bir kurşundan adam m’ölür / Ben de sana kardeş demem.”

Yakınmalar da ağır basar ağıtlarda.

“Çok acele aldın Mevlam / Bakamadım doya doya.”

Öteki dünya, yeraltı hemen hemen ağıtlarda hiç geçmez. Hep bu dünyayla ilgilidir ağıtlar. Bu dünyada yapılanla, edilenle. Yaşamın en küçük ayrıntılarıyla ilgilidir, demiştim yukarlarda. Arada sırada da yeraltı akla gelir. “Altı ay oldu öleli / Çürüdü m’ola eli.”

Şimdiye kadar derlediğim, duyduğum ağıtlarda yerin altı ile ilgili ancak birkaç ağıt bulabildim. “Yalan oldu gene yalan / Mezarına girdi yılan / Eşin başucuna gelmiş / Kalk bacım boynuna dolan.”

Allahtan ölüyü yeniden diriltmesini istemek de ağıtlarda çok söylenir. “Hacım der de bunalırım / Dam başında dolanırım / Allah Hacımı verirse / Kapı kapı dilenirim.”

Ağıtlardaki betimlemelerden biraz daha söz edelim. “Hele şuna hele şuna / Varın bakın telaşına / Öldürmüşler Hacı Beyi / Kuzgun döner üleşine.”

Ölümün acısı çekilmez. Şiddetli, yakıp kavuran acılar, duygular. Bir de ileriye dönük umut. Ölen ölür kalan sağlar bizindir örneği. “Sabreyle kızım sabreyle / Her tepeden bir gün doğar.”

Ölülerin ölürkenki durumları da inanılmayacak kadar güzel betimlenir. Çok az şiirde böylesine yalın, böylesine tam tepeden inme, vurucu betimlemeler vardır. “Altında da atı Arap / Başında püskülü kelep / Hacı Velim sele gitmiş / Siyah kakül yelep yelep.” Yani parıldayıp sönerek sele gitmiş, diyor.

Gene bir betimleme başeseri: “Ağam da ay gibi parlar / Emmim de gün gibi şırlar / Kıv eyle kardeş kıv eyle / Bize kıv atlısı derler.”

Öldürenin kötü adam olması, yakınılan en kötü durumdur. Dillerde, yani ağıt dışında da insan öldürenler hep kötü, kanı ciğeri beş para etmez kişilerdir. “Yüce dağların gıcısı / Zor olur kardeş acısı / Öldüren de adam olsa / Gecelerin körböcüsü.”

Olayı bütün gerçekliğiyle betimlemek, ne kadar zor, korkunç olursa olsun, ağıtlarda en büyük acı, en büyük şiddet durumu doğaldır, bütün çıplağıyla verilir. “Bir kayaya eğlemişler / Elin kolun bağlamışlar / Babam oğlu Hüseyini / Sığın avı eylemişler.” Sığın bir geyik türüdür. Toroslarda sığın avı eylemek bir deyimdir.

Ölüye övgü, yaşadığı güzel günleri anımsamak: “Silkinip ata binince / At altında uçtu sandım / Kanrılıp cirit atınca / Gök gürledi düştü sandım.”

Geride kalanların ne olacağı endişesi ağıtlarda çok söylenenlerdendir. Düşmanların ne yapacağı, bu acıya, bu utanca nasıl dayanacakları... Bazı ağıtlarda olay örgüsü destanlardaki kadar düzgündür.

Hikayeyi kolaylıkla anlarız. Hem de uzun bir hikayenin, destanın veremeyeceği kadar. “Yaz gününde sarı çiçek / Çıgırıştı da bitti m’ola / Arap oğlum yok diyorlar / Darendeye gitti m’ola.” Yaz gününde sarı çiçek, yaz bahar ayında kırmızı, ak gül, sarı gözlü nergis, boynu bükük menekşe hep çıgırışarak açar. Her birisinde ayrı bir güzellik, ayrı bir acının dünyaya açmasıdır.

İnce Hacı’nın Ağdındaki, ağıdı yakan kızın utancı. İnce, kendisi için öldürülmüş. Bu utançla bu kız nasıl yaşar. Sıkışmış insanın ne yapacağını bilemeyişinin şiiri: “Üzüm kara, üzüm kara / Salkımında düzüm kara / Emmilere gidiciyim / Elim kanda, yüzüm kara.”

Ölüm halini anlatırken de ağıtlar çok gerçekçidir. Bu gerçekçilik ağıdı büyük şiir katına yerleştiriyor: “Sağ yanından kurşun değmiş / Sol yanına boynun eğmiş / Garip garip duruyordu / Meğer kimsesi yoğmuş.”

Gene gerçekçiliğe bir örnek. Gerçeği bütün şiddetiyle, açıklığıyla betimleme insanı belki de büyük şiire ulaştırıyor. İnsanın, doğanın büyük şiirine, yaşamın sevincine varabilmek için ağıtlardaki gibi çıplak gerçeği anlatmak gerekiyor belki. İnsana varmak için güvenli en kısa yol belki de böylesi, epope, ağıt, türkünün acımasız gerçekliği. “Al atımdan düştüm koştum / Cırmaladım kumu eştim / Hakkı beni vurmaz diye / Kumun üç katını açtım”, “Yata yata kulunç olmuş / Alnında mendili solmuş / Ben öpmeye kıyamazken / Kara göze kumlar dolmuş.”

Ağıtlarda yer alan en önemli söylemlerden biri de eski görkemli günleri anmak. Bu görkemli günler küçük bir sevinç, göçün gürül gürül Çukurovaya konması, dağlara göçmesi... Altmış ayak çadırın önünde oynayan köçek... “Gökçek kızcağızım gökçek / Yaz gününde bitmez çiçek / Altmış ayak kara çadır / Önünde oynardı köçek.”

Ağıtlarda birçok kez de anlamsız sözcükler geçer. Bu sonsuz acının delirttiği insandır. “Şu kağıtta ne yazılı / Filfil cilen dizili.” Hiçbir anlamı yok. “Vili babamoğlu vili / Savrulur püskülün teli.”

Ağıtlarda, törenler sırasında, ağıt yakılan kişiden başka daha önce ölen bir kişinin üstüne de ağıt yakılır demiştim. İşte bu Mustafa Ağanın Ağdının içine Bağdatta ölen başka birinin de ağıdı giriyor. “Şükür oğlu var Ağanın / İnşallah yerini tutar / Şu Bağdatta kalanımın / Ocağında baykuş öter”, “Hakıyetli Vezir Ağan / Duranını bize verdi / Size bir haber vereyim / Şu Bağdatta sunam kaldı.”

Ağıtlarda söylenen, yakınılan bir başka durum da, ocağın kör, erkek çocuksuz kalması, böylelikle de ocağın sönmesi. En dayanılmayacak durumlardan biridir. “Oğlum kalmadı ocakta / Atım kalmadı bucakta / Ne yatıyon Derviş oğlum / Kuşluklayın ısıcakta”, “Dedemin gömleği kanlı / Ninni Poyraz oğlum ninni”, “Abalar giydim abalar / Beni kınaman obalar / Kara Dedem can veriyor / Hem bakar da hem çabalar”, “Al at ninni kır at ninni / Kucakladım ala kanlı / Kara Dedem şöyle dursun / Ak poyrazım delikanlı”, “Ağlamaya arlanıyom / Düşmanlarım eve yakın.”

Ramazanın Ağdı da önemli bir ağıt. Kendi acısına bütün dünyanın katılmasını söylüyor: “Üç bacının bir kardeşi / Nasıl uykunuz geliyor. “

Ortak temalardan birisi de, bundan beter bir kötülüğün insanın başına gelemeyeceğidir. Onun için ölüncesine ağlar, acısından oynar: “Efesini bana verin / Ben belime sokucuyum / Ahmet oğlum düğün kurmuş / Ben halaya çıkıcıyım.”

Ramazanın Ağdından bir dörtlük: “İleri gel gel ey Melek / Açın yarasını görek / Altı ocak birden battı / Buna dayanır mı yürek.”

Bir de ağıtlarda doğaya, topluma, kişilere meydan okuma vardır. İlyadadaki Hektorun karısının ağıdı, bir yakınmadır. O öldükten sonra çocuğunun ne olacağı, elin aralığında kalacağı, kimsenin onun yüzüne bakmayacağı, insanlar içinde hep boynu bükük duracağıdır. Oysa Türkmen kadını meydan okur: “Çıkarım Berit başına / Başın kar olursa olsun / Çekerim bebek derdini / Dulluk zor olursa olsun.” Bu ağıttan başka bir dörtlük. “Amanın belim kırıldı / Dev’ oturup kalkmayınca / Senin bebek büyümeyiz mi / Emmileri bakmayınca.”

Gene ağıtlarda Tanrıya küserler, çıkışlılar, arkadaşlarıymış gibi Tanrıyla konuşur, ona dert yanarlar. Aldığı kimsenin daha ölümüne sıra gelmediğini, onun yerine anasını, babasını, bacılarını, karısını almasını isterler. Tanrıdan başka doğayla, kaderle, insanlıkla, yaşamla da kavgaya girişirler.

Ölürlerken kendi üstlerine ağıt yakanlar da vardır. Avşar Beyi Terkeşlioğlu gibi. Hastalanıp bir odaya kilitlenen gelin gibi. Terkeşlioğlu ölen karısı üstüne de ağıt yakmıştır. Bundan başka karıları üstüne ağıt yakan birkaç kişinin ağdına daha rastgelmişim.

“Çıktım Kozanın dağına / Karı dizleyi dizleyi / Yaralarım göz göz oldu / Cerrah gözleyi gözleyi.”

Yaycıoğlu İbrahim Ağanın Ağdında da aynı kalıbı görüyoruz: “Yaramın da başı acar / Göz göz oldu merhem durmaz / Küçücekten dul oturdum / Başımdan kara gün kalkmaz.”

“Göz göz oldu yaralarım” birçok türküde, destanda, ağıtta geçer. Halk içinde de azgın yaralar için söylenir.

İmgeler, doğa, halkın doğayla iç içeliği, ağıt yakanın, ölünün yakınlarının şu anda ne halde oldukları ağıtları da söylenir. “Gölden kalktı uçtu turna / Kimi kara kimi sürme / Kurban olurum Münire / Kardasın çadırın derme.” Belki kalkar, geri gelir, diyor. Onun için çadırı derilmeyip öyle kalsın.

“Atın dorusun saymazdı / Kardeşim binerdi kıra / Çarşafı yatak beğenmez / Şimdi konu kuru yere.”

Ben öpmeye kıyamazdımın başka bir biçimi. Doğadaki, insandaki çelişkileri dümdüz söylüyor.

Zülfikar oğlu İbiş Ağanın Ağıdı: “Benim Ağam ne hoş yatar / Kollarını kibar atar / Aşireti ava gitmiş / Atı yavuz ceren tutar.” Burada da övgü. Bir kişinin atının yavuzluğu atın ceren tutmasıyla ölçülürdü. Birçok ağıtta, türküde çok kişi atının ceren tutmasıyla övülür. Eskiden Çukurovada çok ceren yaşardı.

“Sırtında da hülle donu / İçinden isterim canı / Ne yatıyon sürmel’eşim / Bekir ağa istemiş seni.”

Ağıtlarda en çok göze çarpan ortak yanlardan biri de, ölüyü atından, giyitlerinden, yattığı odadan, geçtiği yollardan, kokladığı çiçeklerden, aştığı dağlardan, esen yelden, giden buluttan, gezdiği ovalardan, uçan turnalardan, yağın yağmurlardan, sonunda da Tanrıdan geri istemek gelenekselleşmiştir.

Boşanmış, herhangi bir biçimde başı belaya girmiş kadınlar da kendileri üstüne ağıt yakabiliyorlar. Boşanmış bir kadının kendi üstüne yaktığı ağıt: “Yazılarda olur diken / Örd koyup ciğerim yakan / Boşadığın ger’alır mı / Hak yoluna boyun büken”, “Evimizin önü dölek / Yağmur yağar olur gölek / Cıncık yüklü kervanı / Ben mi ürküttüydüm felek.”

Kadın böylelikle acısını söyler. Sonra kendisine umut verir. Her ağıtçı gibi gene kalıplardan

yararlanır. Karacaoğlana başvurur. “Gamlanma gönül gamlanma / Ağlayanlar bir gün güler”, “Gamlanma gönül gamlanma / Kötü gündür gelir geçer.” “Gamlanma gönül gamlanma / Kötü günün ömr’az olur.”

Kocası ölünce evinden kovulan kadının da bir ağdı var: “Bana burdan çık diyorlar / Heyl’olur burdan çıkınca / Ellerinden kim tutacak / Şunlar çamura çökünce.” Çocuklarından söz ediyor. Onların ellerinden kim tutacak başları belaya girince. “Arada kaldım arada / Doru yayılır derede / Sürünün içine vardım / Mor keklğim yok orada,” “Eller harman vuruyorlar / Varman harman yerimize / Varır da şeki ederim / Mor pürçüklü delimize”, “Bana burdan çık diyorlar / Senin evin yok diyorlar / Tellal kızının yavruların / Döküm döküm dök diyorlar.”

“Varır da şeki ederim mor püsküllü delimize.” Gidip, burada ona kötülük edenleri, mor pürçüklü delimize dediği, kocasına şikayet edecek.

Kendi maceraları üstüne ağıt yakanların ağıtları en belalı, en acı veren ağıtlar. Belki de en candan, en sıcak ağıtlar. Bazı olaylar kimi kişiler için ölümden de beter geliyor. Yukardaki ağıt böyle bir acının ağdı.

Kına ağdına kimi yerlerde kına türküsü de diyorlar. Kimi yerde de kına ağdı halay olmuş. Kadirinin Bahçe köyünde, şimdi Osmaniye ilçesine bağlandı, 1939 yılında öğretmen vekilliği yaptığımda İbrahim Poçulu Avşar Ağdı adında, o zamana kadar hiç görmediğim çok ağır, ritimleri derinde olan bir halay çekmişti. Ardından da Kına Ağdı halayını oynamıştı. Kına Ağdı halayı bir geline kına yakılmasını, ata bindirilmesini, önce acısını, sonra da sevincini anlatıyordu. Avşar Ağdı çok ağır, figürleri belli belirsiz bir halaydı. Çok derindeydi ritmi. Şimdiye kadar böylesine ince ritimli bir oyun görmedim. İnsanın iliklerine işleyen bir lirizmi vardı. Türkmenlerde, Kürtlerde bir deyim vardır, “o, öyle bir halay çeker ki, başına bir tas dolu suyu koysan bir damlası dökülmez,” derler. İşte Poçulu da Avşar Ağdını böylesine derinden çekiyordu. Kozanoğlu Ağdını Orta Anadolu da oturak havası olarak söylüyorlar. Çünkü oralarda ağıt geleneği yok. Toroslarda, Çukurovada öyle bir şey yapılamazdı. Yapılabilseydi, o ağdı oyun yapanların başına çok kötü işler gelirdi.

Körüneğünün Ağdı da örnek gösterilecek ağıtlardan biri. Başta anlatılan düz hikaye olmasa bile bu ağıttan bütün olayı anlayabiliriz. Aynı ağıttan bir betimleme örneği: “Bunu duysa ne der Velim / Hep kırılıns evim malım / Kuşlar yemiş çalıya konmuş / Kıp kırmızı olmuş dalım.” Bir görüntünün böylesine yalın, trajik anlatılması sanıyorum ki sözlü sanat ürünleri dışında kolay kolay her kula, her yazara, her şaire nasip olmaz.

“Bana ağlama diyorlar / Gözleri geyik karası.”

Bayramın Ağdı da ilginç ağıtlardan biri. 1909 yılında Çukurovada Bayram Ermenilerle savaşıyor, kıyım yaptığından dolayı da asılıyor. Bu ağdı anası yakıyor. Önemli, güzel, bu da bir oğul pahasına olan ağıtlardan. Birkaç dörtlüğünü buraya alıyorum: “Kibar gezer emmimoğlu / Sağ yanında altıpatlar / Kara donlusun asmışlar / Padişah duyar da çatlar.” Bu dörtlükten anlaşılıyor ki, ağıda amcası kızı da girmiş. “Bayram da benzer fidana / Yanarım şehit gidene / Hep duyar da yanar kardeş / Çukurova koca Adana.”

Ağıtlarda umarsızlık, eli kolu bağlanmak, bu yüzden de ne yapacağını bilememek. “Ben nideyim emmimoğlu / Dava Müftüde Kadıda / Asmışlar emmimoğlunu / Asmışlar saat yedide.” Böylesine bir

söyleyiş sıcaklığı, söyleyiş güzelliği yalnız bir ağıtta olabilir gibime geliyor.

Gene söyleyiş güzellikleri, dil ustalıkları üstüne Battalın Ağdından dörtlükler alacağım. Gene yineliyorum, ağıtlar da konuşma dilindedir, bütün büyük şiirler, destanlar gibi. Yalnız, ağıtlarda ötekiler gibi halk dilinin zenginliği üstüne yeni bir ağıt dili kurulmuştur, demiştim. Destanların öteki halk ürünleri içinde nasıl bir söyleyiş biçimleri, söyleyiş tatları varsa, ağıtların da öyle. Yalnız yukarda da söylediğim gibi ağıtların pahası çok ağır olduğu için, içlerindeki duygular da yoğun, söyleyişler de, bir şiddet, bir hışımdır. Bir hışımdır. Türkünün, sevda değil bu bir hışımdır, dediği gibi. Ağıtlar için de, şiir değil bir hışımdır diyebiliriz. “Boz lökü kapıya geldi / Eğdi boynun haber aldı / Sen duymadın Arzu bacım / Battal d’öldü, Davut d’öldü”, “Sandıktan tutup kalkıyor / Adam şuna güvenir mi / Beş döşekten yer sererdim / Battal taşa dayanır mı.” Beş döşegi üst üste koyup yere yatak yapmak. Ölüsü toprağa, taşa konacak. Buna dayanılır mı? “Davut bilmezdi düzeni / Battal gezerdi Kozanı / Ya niderdin çer alası / Virane dağda gezeni.”

Gene yürekli bir betimleme: “Tosmuğun ardına pusmuş / Öğürdükçe kanlar kusmuş / Arık Hasan boğazlarken / Açacak üstüne duymuş.”

Gene bu ağıttan: “Ömer, Osman kardeşlerim / Durmaz ben burda kışlarım / Eller bana deli diyor / Deli m’oldum kardeşlerim.” Acıdan oynamak, delirmek de ağıtlardaki başlıca temalardan.

“Kaplan geldi heğirmiye / Yaşı geldi yiğirmiye / Her ananın kârı değil / Böyle yiğit doğurmaya.”

Birçok ağıtta, her ana böyle yiğit doğuramaz.

“Atının da alını sakar / Bir incecik hara koşar / Ne yatıyon Ökkeş oğlum / Yaralıya sinek çokar.”

Gelenek, görenek, en küçük ayrıntısına kadar yaşamın her biçimi... Kılık, giyim kuşam, yaşamın, insanın, doğanın her türlü devinimi. Hayvanlar, kuşlar, böcekler, ölürenki davranışlar... Ölüyü gezdiği tozduğu yerlerde aramak. Onu en güzel günlerinde en sevdiği insanlar arasında dolaşarak, konuşuyor sanmak. Hiç ölmemiş gibi ölüyü yaşıyor sayarak ağıtta şimdi ne yapacağını, ne söyleyeceğini belirtmek. Ağıtlarda çok söylenen sözlerden biri de ağlamağa arlanmak. Bir de muradını alamadan yernik gitmek. Kalanlar için en büyük acılardan birisi de bu. “Kara tabanca İngiliz / Sıkkın oturur mencilis / Bunda ayıplamak olmaz / Kardeşe benzer hanginiz.” Övgüde, ölenin kimseye benzememesi, onun çok üstün bir kişi olması, bu üstünlüğü söylemenin de ayıp sayılmaması...

İnsanların can verirken betimlenmeleri de ağıtlarda epeyce yer tutar. “Kır at gelir harlayarak / Nalı gelir parlayarak / Sar’ Ahmedim can veriyor / Siyah perçem terleyerek.”

Bu Sarı Ahmedin Ağdından ilginç bulduğum bir dörtlüğü daha yazacağım: “Odasına yer serdiğim / Telli çarşafı örttüğüm / Sarılsana Sar’ Ahmedim / Küsüp de ayrı yattığım.” Eski günleri özlemek... İyi, kötü günleri...

Muradına erememek üstüne bir parça daha: “Burası büyük Adana / Kimse varmamış tadına / Ölüm gezme ardım sıra / Ermemişim muradıma.”

Topuzun Ağdı da üstünde durulacak ağıtlardan biri. Yalnız bu ağıttan salt bir dörtlüğü alıyorum: “Göçücü Avşarın özü / Göçmem demiş Beyin kızı / Sabah çok erken göçerler / Üşür çocukların yüzü.”

Bütün bu ölüm kalım, bütün bu acı, umarsızlık, ölüm acısı içinde... Çocukların üşüyen yüzü. Çocukların yüzü üşürken, uzakta, doğuda, Çukurova buğulanırken, tan yıldızı tanyerinin ucunda salınırken göçün kalkması... Doğanın insanla iç içeliği ölümden bile. En küçücük bir olay, oysa ölümden, küçücük çocukların yüzünün üşümesi o kadar küçük değil. Doğayı yaşamışlar, tanyerine göçe çıkmışlar, çocuk yüzlerinin üşümesinin, tanyerinin güzelliğinin tadını bilenler çocukların yüzünün üşümesini, ölümden bile anlamadan edemezler.

Ağıtlardaki ölümleri, ölenlerin toplumla, insanlarla ilişkilerini, doğayla iç içeliğini, ölümün olağanlığını, öteki dünyanın, cennetin, cehennemin, yılanların çıyanların öyle pek sözünün edilmediğini gösteren çok örnek sıralayabiliriz. Yukarıda da söylediğim, birçok örnek verdiğim gibi ölüm bu dünyadadır, öteki dünyaysa ağıtlarda pek yok. Buna şaşmamak gerek. Doğanın içindeki insan, ne kadar bozulursa bozulsun, sağlıklı insandır. Ölüm acısını yüreğinin başında ne kadar yoğun duyarsa duysun, bu dünyaya gelmiştir ya, bu tada, bu güzelliğe, bu erişilmez sevince ulaşmıştır ya, gideceği yer, varacağı karanlık, belki de o kadar umurunda değildir. Bunu da, karanlık umurunda değildir demek de kolay olmasa gerek. Ölüm insanoğlunun en büyük acısı, belasıdır. Yalnız dünyanın erişilmez tadı, sevinci, vazgeçilmezliği de her şeyden üstündür. Ağıtlar, insanoğlunun bu derinine kolay inemediğimiz bu gizini söylemiyor m'ola? İnsanın ölürkenki yalnızlığı, umarsızlığı, yanında sevgisini bile götürmemesi... Bilmiyoruz ki... Bizdeki, dünyadaki ağıtlar üstünde gereğince durulursa, ölüm acımız belki biraz daha yeynilebilir. Ağıtlar, ölüm acısını yeyniltmek için var olmuşlardır belki. Onu incelememiz bizi insan gerçeğine biraz daha yaklaştıramaz mı?

Homerosun dediği gibi, yaratıklar içinde en acı çeken yaratık insandır. Çünkü bir tek o ölümün bilincine varmıştır. Belki bu bilinç bizim için bir gün ölüm acısını yeynilten bir em de olabilir.

Yaz gününde sarı çiçek

Çığırttı da açtı m'ola?

Haziran 1992

Basıncöy

Bu yazı hazırlanırken kitaptaki ağıtlardan, Ahmet Şükrü Esen'in Anadolu Ağıtları'ndan, Ursula Reinhard'ın Vor Seinen Hausern Eine Weide... adlı derlemesinden (Berlin 1965) yararlanılmıştır.

AĞITLAR I

ADANA HALKEVİ

DİL, EDEBİYAT ve TARİH ŞUBESİ

Neşriyatından

SAYI : 1

ÇUKUROVADA FOLKLOR DERLEMELERİ : 1

KEMAL SADIK GÖĞCELİ

AĞITLAR

I

1943

Önsöz

Yıllardanberi Halk Edebiyatımız üzerindeki çalışmalar, şüphesiz ki, bu sahaya çok şeyler kazandırmıştır. Bu çalışmalar devam edegeldikçe, daha çok kıymetli materyaller elde edileceği muhakkaktır.

Anadolu folklor hazinesinin, bütün diğer memleketlerindeki zengin olduğu, su götürmez bir hakikattir.

İşte ben bu hazineden bir parça olan, Ağıtlar üzerinde çalışmaya karar verdim.

Ağıtlar, Halk Edebiyatımızın bellibaşlı bir kısmını doldurmaktadır. Şimdiye kadar üzerinde hemen hemen hiç işlenilmeyen bu kısmı, kendime saha yaptım. Ağıtlar üzerindeki araştırmalarım bitene kadar, folklor çalışmalarımın hepsi bu mevzua hasredilecektir.

Ağıtların bundan sonraki ciltlerinde daha geniş olarak, çalışmalarına devam edeceğim. Bu ilk ciltte ağıt söyleme merasiminin nasıl yapıldığının üzerinde durdum. Diğer ciltlerde ağıtların menşeyini araştırarak ve tahlilini yapacağım.

Bu ilk kitapta belki birçok hatalarım olmuştur. Folklorcu arkadaşlarımın ve büyüklerimin gördükleri hataları bana bildirmeleri, beni memnun ve bu yolda daha emniyetle yürümeme yardım eder.

K.S.G.

Ağıt Ne Zaman, Nerede, Nasıl Söylenir?

Ölülerde ağıt söylemek, Anadolu halkının başlıca adetlerinden biridir. Biz burada, bu adetin Çukurovada nasıl yapıldığını anlatmaya çalışacağız. Burada ağıtların tahliline girişmeyeceğiz. Yalnız bu adetin nasıl yapıldığını, içe inmeden, dış görünüşünü söyleyeceğiz.

Osmaniye kazasına bağlı Hemite, –eski adı Göğceli– Kadirli kazasına bağlı Bozkuyu, Cığcık, Azaplı, Harkaştığı, Nürfet ve Maraş'ın Andırın kazasına bağlı Gövahmetli köylerinde yaptığımız tetkikler, bu adet hakkında bildiklerimizi takviye etmiştir. Esasen bu muhitin çocuğu olduğumuz için, muhitimizdeki her adeti bilmemiz tabii görülmelidir.

1940'ta Osmaniyenin Hemite köyünde, 1941'de Kadirli kazasında gördüğüm ve not ettiğim, ölülerde ağıt söyleme merasimini olduğu gibi nakledeceğim. Pek yakından gördüğüm bu iki merasim arasında hiç fark yoktur. Yine bugünlerde yaptığım bazı tetkikler, Çukurovanın her tarafında bu adetin, aynı şekilde yapıldığını göstermektedir.

Ağıt, umumiyetle, ne şekilde söylenir? İlk olarak bunu görelim.

Hasta can çekişirken, hoca Kuranı yahut Yasini Şerifi yavaş yavaş okur. Hasta can çekişirken Kuran yahut Yasin okumak, hiç ihmal edilmeyen dini kaidelerdendir. Hasta can verdikten biraz sonra okumak işi biter ve hoca çekilir. Hoca gidince, ölünün üstündeki yorgan kadınlardan biri tarafından sökülür. Melefesi –yorganın içindeki beyaz bez– ölünün üzerinde bırakıldıktan sonra geri kalan tarafı alınır. Bu iş on dakika kadar sürer. Bu on dakika zarfında orada bulunan kadınlar, ölünün etrafında halka olurlar. –Bir köyde ölüm olduğu vakit, bunu duyanların hepsi, ölü evine toplanır.– Bu sırada, halka olmuş kadınların içinden biri kalkarak ölünün elbise ve çamaşırıları bulunan bohçayı kadınlardan birinin önüne atar. Önüne bohça atılan kadın, bohçayı açar, içindeki eşyalardan birini eline alarak ağıt söylemeye başlar. Ağıtın bir beyiti söylenince, söyleyen ve öteki kadınlar, hep birden ağlamağa başlarlar. Bu ağlamak, bazen de kıta sonlarında olur. O kadının uydurduğu besteye bakar.

Artık her beyit söylendikçe arkasından ağlanır. Birinci kadın yorulunca, diğer bir kadın bohçadan bir eşya alarak söylemeye başlar. Böylece söylemek isteyen kadınlar söyler ve ağlarlar. Bu söyleyiş, iki kadın arasında karşılıklı da yapılabilir. Kitabımızda buna misal vardır.

Kadınlar, yorgunluk duyunca içlerinden biri bohçayı dürer ve sükunet içinde yerlerinden ayrılırlar. Ölü de yıkanmak için kaldırılır.

Bazı yerlerde, mesela Vanda, Erzurumda, Burdurda ölü mezara götürülürken arkasından erkeklerin de ağıt söylediklerini öğrendik. Hemite köyünden 95 yaşında Hava Hatunun söylediğine göre, eskiden Çukurovada da erkekler bu merasimi aynı şekilde yaparlarmış. Şimdi buna tesadüf edilmiyor.

Ağıt, bu anlattığımız umumi söyleniş şeklinden başka şekillerle de söylenebiliyor. Bunları da teker teker görebiliriz:

1- Ölünün, başka köyde bulunan tanıdıkları baş sağlığı için geldikleri zaman, yukarda anlattığımız gibi bohça öne atılır ve aynı şekilde ağıt söylenir.

2- Bir insan, öleceğini bilirse, ölmeden evvel kendisi için ağıt yakabilir.

3- Zengin ölü sahipleri para vererek, tanınmış halk şairlerine ağıt yaptırırlar. Kitabımızda buna da misal vardır. Âşık Hüseyinin, Hatca Gelinin ağıdı.

4- Uzakta, öldüğü duyulan bir büyük, bir akraba, bir tanıdık için de ağıt yakılır. Kitabımızda misal vardır.

1.11.1942 Kadirli

K.S.G.

YEMEN AĞIDI

1911'de Mehmet ve Memiş adlı Çukurovalı iki kardeş asker olarak Yemene gidiyorlar ve bir daha dönmüyorlar. Bu ağıdı, şehitlerin bacısı yakıyor.

Gara çadır is mi dutar

Martin tüfek pas mı dutar

Ağlıyalım anam bacım

Elin gızı yas mı dutar

Günden yanı soldumola

Yerden yanı uldumola

Memmedimin ala gözün

Garınçalar oyduumola

Basma fistan kirlenirse

Başda püsgül firlanırsa

Ya kimlere baba desin

Senin bebek dillenirse

Getme Yemene Yemene

Garışın toza dumana

Mekdubunu sal gardaşım

Bacını goma gümana

Getme Yemene Yemene

Yemen sıcak dayanaman

Dang borusu er vurulur

Sen cahalsın uyanaman

Getme Yemene Yemene

Yemen sıcak gayfa bişer

Esger talime çıkışın

Aceminin aklı şaşar

Tarlalarda biter gamış

Uzar gider, vermez yemiş

Çöl Yemende can verenner

Biri Mehmet biri Memiş

Bu ağıdı daha sonra Kadirlinin Yalnızdut köyünden derledim. Ağıdı yakan Yalnızdutlu yaşlı bir kadındı. Memetle Memişin kız kardeşiydi. 1911 olduğuna göre Trablus savaşı olacak. Anadoludan, çöle aşağı nereye giderse gitsin orasının adı Yemendir.

Günden yanı soldumola

Yerden yanı uldumola

Güne gelen tarafi soldu mu acaba?

Yere gelen tarafi çürüdü mü acaba?

Anadolunun çok yerinde çürümek yerine ulmak kullanılır. Yalnız kimi yerde anlamları başkadır. Ağaç ulmaz, çürür. Et ular.

Başta püskül fırlanırsa Fesin püskülü fırlanırsa.

Dang borusu Tan borusu

Er Erken

Gayfa Kahve.

Yalnızdutta derlediğim varyantta, ‘‘Ağlayalım anam bacım kahpe Osmanlı yas mı tutar’’, diyordu.

Ben ilk kitapta çıkanı, ‘‘Elin kızı yas mı tutar’’ı koydum.

LADIFLARIN AĞIDI

Kırşehirin Kaman kazasından bir ailenin dört oğlu da asker oluyor ve Kars hezimetinde dördü de şehit düşüyor. Bu ağıt, anaları Emine tarafından yakılmıştır.

Ana ağlar bacı ağlar

Ağ gelinler gara başlar

Hep gapandı büyük evler

Goca galdı garıyınan

Yaz gelir de bilbil öter

Dağlar melil melil tüter

Has bahçada güller biter

Hayva turunç narıyınan

Ladıflar geliyo dense

Müdcecisi eve gelse

Halil Kâham gıra binse

Sülemenim doruyunan

Goyun geldi sürüyünen

Evler yandı yeriynen

Hep melekler harbe getmiş

Al bayraklı periyinen

Gars'da gavga guruluyo

Ladıf ora deriliyo

Tırampatlar vuruluyo

Mızıkalı boruyunan

Eminem derkine aman

Üstümüzden gaksa duman

Bizim vatanımız Gaman

Mor sümbüllü goruyunan

Ladif Redif.

Ben bu ağıdı derlediğimde ağıdın yakıldığı yerin Kırşehirin Kaman ilçesi olduğunu sanıyordum. Sonradan bana ağıdın yakılış yerinin Bahçe ilçesinin Kaman köyü olduğu söylendi. Bir iki varyant da o yörelerde derlendi, yayınlandı. Onlar da kirap olarak çıkarsa, bu ağıt tamamlanmış olur.

KOZANOĞLUNUN AĞIDI

Bundan seksen sene evvel, Kozanoğlu Ahmet Paşa ve kardeşi Yusuf Ağa devlete isyan etmişlerdi. Bunların tenkiline Derviş Paşa memur edilmişti. Yapılan muharebede Yusuf Ağa asker tarafından süngülenmiş, Ahmed Paşa da esir düşmüştür. Bu ağıt, akraba kadınları tarafından Yusuf Ağa için yakılmıştır.

Çıkdım Fekenin dağına

İrembil atdım bağına

Aşiretden imdad olmaz

Gaç gurtul Gâvırdağına

Çıkdım Fekenin dağına

Garı dizleyi dizleyi

Yarelerim göz göz oldu

Cerrah gözleyi gözleyi

Odasında terzi işler

Küfaylanlar yeri dişler

Ünü büyük Gozanoğlu

Kürk geydirir at bağaşlar

Gutnu zubunun gardağı

Elinde gümüş bardağı

Zahmerinin ortasında

Oda vermişler çardağı

Amanın böyle olur mu

Oğul babayı furur mu

Padişah esgerleri

Bu dyne size galır mı

Gara adır eğmeyinen

Ucu yere değmeyinen

Ne gaarsın Gozanoğlu

Beşyz atlı gelmeyinen

Gozan dağı dağ dağal mı

evre yanı bağ dağal mı

Gozanoğlunu furmuşlar

Bu da bize ar dağal mı

Gozan suyu akmam demiş

Dört yanımı yıkmam demiş

n büyük Gozanoğlu

Ben yurdumdan çıkmam demiş

Hezerine hüzerine

Işık yağmış mezerine

Kalk gidelim Kozanoğlum

Bin kır atın zerine

Karalı yağlık karası

Adana Kozan arası

Ben pmeğe kıyamazdım

Ak göğsü süngü yarası

AHMEDİN AĞIDI

Kozan (eski adı Sis) köylerinden birinde, ihtiyar bir kadının biricik oğlu, düşmanları tarafından 40 yıl önce öldürüldüğünde, anası ve gelini bu ağıdı karşılıklı söylüyorlar.

Gelin:

Şu Sis'in de gündün yüzü

Açıldı mı top nergizi

Kak anam oğlunu getir

Künde ağladırım sizi

Ana:

Ehmedim gelir birezden

Çıkamaz ottan firezden

Ne sen aldın ne ben aldım

Elin aldığı mirazdan

Gelin:

Gara dutda gab'ağaçlar

Başında ötüşür guşlar

Ayan olsun garip anam

Bir oğlunu öldürmüşler

Ana:

Efesini bana verin

Ben belime sokucuyum

Ehmed oğlum düğün gürmuş

Ben halaya çıkıcıyım

Gelin:

Gozan'ın da üstü Bucak

Ot biçeller gucak gucak

Sana diyom garip anam

Yanar m'ola batgın ocak

Künde, günde Her gün.

Firez Biçilmiş ekinin toprakta kalan sapları.

Efesini bana verin

Ben belime sokucuyum

Ahmet oğlum düğün kurmuş

Ben halaya çıkıcıyım

Efe Fes. Fesin yöresine dolalı yağlıkla birlikte olana efe derler.

Cenazesi öyle kalabalık ki, oğlum düğün kurmuş, ben acıdan, ne yapacağımı bilemiyorum, ortaya çıkıp halay çekeceğim.

BEBEK AĞIDI

Bebek Ağdını kimin söylediği, hangi tarihte söylendiği, söyleyenin hangi köyden olduğu bilinmiyor. Fakat bir Çukurovalı kadın tarafından söylendiği muhakkak gibidir.

Bebek Ağdındaki vaka şöyledir: Bir bey oğlunun, evlendikten sekiz sene sonra, bir çocuğu oluyor. Çocuk altı aylık kadarken yaylaya göçülüyor. Yolda, bir devenin üstünde bağlı bulunan beşik, çam dallarından birine takılıp kalıyor. Beşiğin çam dalında kaldığını, çocuğun anasından başka kimse görmüyor. O da önünde giden kayınbabasına bu vaziyeti söyleyemiyor. Çünkü onunla konuşmuyor. Anadolu'da "gelinlik" adeti vardır. Gelin, kayınbabası, kaynanası ve kocasının akrabaları ile konuşmaz. Onların suallerine baş işaretile (hayır) veya (evet) der. Gelinin yukarıda saydığımız akrabalarla konuşması, bir terbiyesizlik addolunur.

Sonra, beşiğin çamda kaldığını kocası, gelinden haber alıyor. Geri dönüp beşiği buldukları zaman bebeğin gözlerinin yırtığı kuşlar tarafından oyulmuş olduğu görülüyor. Bu ağdı, bebeğin anası orada yakıyor.

Deveyi deveye çattım

Örkünü üstüne atdım

Alamadım bebek seni

Gay'nbabamdan hicab ettim

Harmancığın gayaları

Nen çalıyor mayaları

Berk mi değdi ağ bebeğim

Garaguşun sayaları

Harmancıktan çıkdım yayan

Dayan hey dizlerim dayan

Şimdi emmilerin gelir

Kimi atlı kimi yayan

Garaguş döner havada

Yavrusun gomaz yuvada

Ora gedek ağ bebeğim

Bir gönnüm Çukurovada

Göğde bulut gar havası

Işgın yayılır devesi

Silini silini ağlar

Bebeğin tülü mayası

Bebek beni del'eyliyo

Garşı daldan el'eyliyo

Bebeğin uyhusu gelmiş

Gel de beni bele diyo

Harmancıkda tütün tüter

Çıngırdaklı goşum öter

Derdeyleme ağ bebeğim

Benim derdim bana yeter

Garagoyun garagoyun

Ciğerinen olmaz oyun

Meler m'ola benim gimi

Guzusunu aldıran goyun

Nen çalıyor mayaları Nen çalmak, ninni söylemek. Develeri bile bebeğe ninni söylüyor. Bir de gelinler çocuklarını, kayınbabalarının, kayınbiraderlerinin yanında kucaklarına almazlar.

Işgın, ışkın Yeni filizlenmiş dal.

EMİNENİN AĞIDI

Andırın Müftüsü Hacı Ömer Efendinin oğlu Köse Müftünün karısı öldüğünde, 1920 yılında, kadının bacısı tarafından yakılan ağıt.

Boyu uzun beli ince
Var mı bacımın gusuru
Bulaman bacım gimisin
Efendi gezsен Mısır1

Boyu uzun beli ince
Sarardı tarabulusu
Bulamam bacım gimisin
Efendi gezsен Kilisi

Maşallah bacım maşallah
Ondördünde aylar gimi
Silkinir dışarı çıkar
Arabistan taylar gimi

Gadan alayım efendi
Şindi bizden geçicin mi
Gül dudaklımı alıp ta
Meyremçile göçücün mü

Yekin gül dudaklım yekin
Efendin gelir darılır
İki gelin bir oluşun
Çiçek biter yer yarılır

Tarabulus Trabulus kuşığı.

Meryemçil Yaylanın adı.

Yekinmek Kalkmak. Ayağa kalkmak. Doğrulmak, ağmak.

HACI VELİNİN AĞIDI

Andırın kasabasından Hacı Veli adında biri, kayıkla Ceyhan nehrini geçerken suya düşüp boğuluyor. Bu ağıdı ağası, tahminen 20 sene evvel, söylüyor.

Gıvranın gemiye gelin

Atının hamını alın

Şimden kerı gelmez gayrı

Asılın asılın ölün

Altında da atı Arap

Başında püsgülü kelep

Hacı Velim sele getmiş

Siyah kekil yelep yelep

Hacı Velim tosun toplar

Altında da atı hoplar

Hacı Velim sele getmiş

Sağ yanında altıpatlar

Şo Cahanın akışına

Çıkamadım yokuşuna

Ağası duymuş geliyo

Bakın atın sekişine

Gadanı alıyım gelin

Mor belikler salım salım

Elli lire bedel verdik

Bizi buldu zalım ölüm

Yaşa Hacı Velim yaşa
İn atını bağla daşa
Hacı Velim beğler dengi
Bedel yatırmış Maraşa

Hota Hacı Velim hota
Sıçırar da biner ata
Hacı Velim cirit oynar
Efesini duta duta

Kıvranın Dolanın.

Atın hamını almak Yorgun, koşudan çıkmış, ya da uzak yoldan gelmiş atı dolaştırarak yorgunluğunu almak.

Yelep yelep Parlayarak.

Hota Kabadayı, görkemli.

HÜSEYİNİN AĞIDI

Bundan 100 sene evvel Bozdoğan Beylerinden Abdi Bey, Kütük Bozdoğanı aşiretinden Hüseyin adında bir genci kötü bir sebepten dolayı öldürtüyor. Kardeşi Hüseyinin ölümünü duyan bacısı bu ağıdı yakıyor.

Annacımız Dede Dağı

Verin de içiyim ağı

Sanırım ki Bozdoğanın

Babam oğlu büyük beği

Nerden geldin nerelisin

Ağ döşünden yaralısın

Ne yüzünü azdırıyon

Çuha şavlar buralısın

Hösüyün Babamın oğlu

Fesat geder golu bağlı

Kimseye bulmam mahana

Bun'öldüren Kerim oğlu

Ağa da duyarsa duysun

Nasibime gürşun goysun

Han'evimiz haraboldu

Galan orusbusun yensin

Yusuf Ağa'nın hatını

Cahana furur atını

Guzana gardaş Guzana

Bura bilmez gıymatını

Tecirliden gelen gayna
Durma Şefre k  cek oyna
Ondan giyer babam oğlu
Ağ üstüne telli sırma

Sağ bucağı yerim ettim
 st ne gılıcın atdım
G zledim gardaş gelmedi
Düştüm de yalnız yatdım

Ağşam oldu ışık yanmaz
Çadırın sıtırı dönmez
Tez gelesin babam oğlu
Develerin hey ha bilmez

Yol  sd ne hayma dutmuş
Gelen geçen insin deyi
Davulu  ifde furdurmuŐ
Duyan atlı binsin deyi

İnce H s y n m ince
Mavu püsgül dal gulunca
Ortalığınız durulsun
Bizim yalnız ölünce

Ağam da ay gimi parlar
Emmim de gün gimi Şırlar

Gıv eyle gardaş gıv eyle

Bize gıv atlısı deller

Ağı Zehir.

Bozdoğan aşireti Bozdoğanlılar Kadirli ilçesine bağlı dokuz köyde otururlar. Bir de Adanaya bağlı yirmi köy kadar Bozdoğanlı vardır. Bunlara ilk kütüğe, yani nüfusa yazılan aşiret bölümü olduğu için Kütük Bozdoğanı derler.

döş Göğüs.

Mahana Bahane.

Gayna Şişe.

Sıtır Geçim.

Kulunç Sırt, kürek kemikleri, kemiklerin ortası.

HALBİRİN AĞIDI

Hemite köyünden Durdu Hatunun dediğine göre, bundan 150 sene evvel, Arap Ağa adlı beyle Maraşlı Beyazıt beylerinin arası, bir kız kaçırma yüzünden açılıyor. Bir gün Arap Ağa, Beyazıt Beyinin evinde misafirken, Beyazıtlılar Arap Ağayı öldürüyorlar. Bu ağıdı, Beyazıt Beyinin, Arap Ağanın oğlu Hüseyinde bulunan kızı söylüyor. Esasen araları, bu kız yüzünden açılmıştır.

Hösüyün Beğ de birisi

Minderi gaplan derisi

Gördüm dayfalar elinde

Kehribardan imamısı

Mavu şavlar ışııl ışııl

Gaçma ayağ'na dolaşır

Car eyleme ağa babam

Hösüyün oğlun ulaşır

Halbırın akaba yanı

Cığlar geder adam ganı

Beş yıllıcak gelin galdım

Nider de alırdın beni

Halbırda da devem durdu

On iki top gumaşım'aldı

Aldı durmaz Beyazıtlı

Sandığıma palta furdu

Halbırın da gar'ardıcı

Halepden alıllar tucu

Hösüyünüm düğün gurmuş

Acep kim olur sağdıcı

Çakal atı bilmez terki

Fati gızı aldı gorku

Aldı doymaz Beyazıtlı

Bir sandıktan dokuz kürkü

Garlangaç yapar yuvayı

Çamır sıvayı sıvayı

Bana duşman gızı deller

Gâvır babamdan dolayı

Oturdum yükün dibine

Ben de burda ne ararım

Emmim oğlu Ehmet Paşa

Ne faydam var ne zararım

Yeğin ekinin firezi

Takım koyarlar kirazı

Yariminen bana benzer

Yedi ülker üç terazi

Yarım yiğitler koçağı

Dizine dökmüş saçağı

Yarım ile bana benzer

Kuş burnu salep çiçeği

Halbur Kalbur: Kalbur bir de Toroslarda bir yaylanın adıdır. Olay o yaylada geçtiği için bu ağıda Kalburun Ağıdı diyorlar.

Dayfalar Tayfalar, beylerin hizmetkarları, askerleri.

İmamı Tespihlerin en baştaki boncuğu, püskülün altındaki, yuvarlak değil, uzun boncuk, tane.

Car etme Yalvarma. Bir imdat çağırarak yalvarma.

Akaba İniş.

Takım Tarla sınırı.

Kuş burnu Yaban gülünün kırmızı tohumu.

Salep çiçeği Orkide.

Gar'ardıc Kara ardıç

DELİ HACININ AĞIDI

Bundan 50 sene evvel Deli Hacı adında biri, 4 oğlu ile eşkıyalık ediyormuş. Bir baskında zaptiyeler tarafından öldürülmüş. Bu ağıdı, karısı Fatma Hatun yakmuş.

Deli Hacı Deli Hacı

Her gelenden alır pacı

Isdanbuldan gelmiş ferman

Okunuyo senin uçu

Gaplan geldi heğirmiye

Yaşı vardı yiğirmiye

Datlı gimi goç yiğidi

Ana gerek doğurmıya

Yılan gelir aka aka

Etrafına baka baka

Av ediyö Hasan oğlum

Keklik gimi seke seke

Hasan oğlumun eyisi

Datlı kölgemin goyusu

Biz dövlete ası mıyk

Delim de başı gayısı

Şivilginin önü baer

Tühek öter gaer gaer

Yanında Omar yoğusa

Çık da İci deyi çağar

Halil oğlu Gurrek Ali
Gurşun değdi oldu deli
Üç yüz yeyen zerrediyo
Hamamın köprüsü baalı

Halil oğlu Gurrek aslan
Yaslan sefil başım yaslan
Andırınını gurgu gurmuş
Seslen Deli Hacım seslen

Kalkar sandığı dökerim
Yaldız altını dikerim
Turabın da Şefre gızı
Datlıma nişan dakarım

Haklı oğlancığım haklı
Oğlum maarada saklı
Üç yüz atlı zerrediyo
Hamemin köprüsü beklı

Heğirmek Kaplanın sesi, kükremesi.

Başı kayısı Ne yapacağını bilemez bir durumda olmak.

Şivilginin önü baer Şivilginin önü bayır. Şivilgin Kadırlide, köylüklerinde bir yer adı olması gerek. Hamamın köprüsü bağlı dediğine göre, Hamam köyü Anavarza yakınlarında, Şivilgin de oralarda bir yerde olsa gerek. Belki de unutulmuş bir yer adıdır.

İci Hacının kısaltılmış adı.

Gurrek, gürlek Gürleyerek gelen adam. Gürleyen adam. Ya da lakap.

Üç yüz yayan zerrediyor Tarıyor, araştırıyor.

Kalkar sandığı dökerim

Yaldız altını dikerim

Turabın da Şefre kızı

Datlıma nişan takarım

Tatlı oğluma, diyor, yaldız altınıyla nişan takarım. Yani Şefre kıza yaldız altını takarım, diyor.

SARI AHMEDİN AĞIDI

Sarı Ahmet adında bir delikanlı, Andırından, nişanlısı bulunan Köleli köyüne giderken yolda eşkıyalar tarafından vuruluyor. Bu ölümü duyan nişanlısı, vurulduğu yere kadar gelerek başında bu ağıdı yakıyor. Bu ağıt, tahminen bundan 30 sene evvel söylenmiştir.

Gapıda da dor'at bağı

O da orda dolanuyo

Öldürmüşler Sar'Ehmedi

Al ganlara beleniyo

Şu yiğidin yatışına

Gola martin dakışına

Furdu beni Sar'Ehmedim

Kölelinin yokuşuna

Gaplan geldi heğirmiye

Yaşı vardı yiğirmiye

Her ananın keri dağal

Böyle yiğit doğurmya

Ağ damına verdim direk

Ganı atdım kürek kürek

Başgasını demem amma

Ehmet düğünlerde gerek

Dilli Sar'Ehmedim dilli

Ağ elleri deste güllü

Öldürmüşler Sar'Ehmedi

Zilfağarlı iki dinni

Ücede gaplan bağıır

Bahçada bilbil gığırır

Yekinsene Sar'Ehmedim

Anan başında çığırır

Gaynar gara gazan gaynar

Üzengisi dördilli oynar

Andırını sıcak deller

Bilmem Ehmet nerde yaylar

Süzün Sar'Ehmedim süzün

Gaşı kirpiğinden uzun

Ben anandan duyar idim

Güz gelse de gursak düğün

Damdırasın bir hoş çalar

Efesin bir yanna eğer

Cahalıdı Sar'Ehmedim

Gaş altından yarin değner

Atı gelir toza toza

Ben görmedim böyle gaza

Sar'Ehmedim yurd geziyo

Suyu souk otu teze

Atı da gelir harınan

Ehmet geliyo serinen

Heğbesini çok doldurdum

Milisi gökcek narınan

Gırat gelir harlıyarak

Nalı gelir parlıyarak

Sar'Ehmedim can veriyor

Siyah perçem terliyerek

Odamıza yer serdiğim

Telli çarşaf lar örtdüğüm

Sarılsana Sar'Ehmedim

Küsüp de ayrı yatdığım

Otl u koyak otsuz koyak

Ağam da sağıdı bayak

Küfaylana binmez ıkan

Ben de geldim yalın ayak

Dor'at Doru at.

Sar'Ehmed Sarı Ahmet.

Dilli Konuşkan. Güzel konuşan kişi.

İki dinli İki yüzlü.

Gığırmak Kuş seslerine gığırmak denir. Ötmek.

Atın harla gelmesi Hızlı, harlayarak atın gelmesi.

Milisi gökçek nar Tanesi güzel nar.

Kırat gelir harlayarak Burnundan çok sesli soluk koyvererek.

Bayak Biraz önce.

HAÇCA GELİNİN AĞIDI

Bundan otuz sene evvel, Elbistan kazasına bağlı Yarpuz nahiyesinden öl Beyinin oğlu Mehmet Beyin kızı Maraştan bir adama nişanlanıyor. Kız, gelin gideceği gece birdenbire ölüyor. Düğün alayı eli boş, Maraşa geri dönüyor.

Bu ağıdı, Cenubun kudretli halk şairlerinden, Aşık Hüseyin yakmuş.

Ağşamdan da geldi posda
Ben görmedim böyle hasda
Yekin Haçca Hanım yekin
Cehiz galdı desde desde

Ağşamdan kesdik kekili
Bizde goymadı akılı
Haçca Gelin olmam demiş
Remziye Hanım vekili

Maraş‘dan da çıkdı seğmen
Ağacadağda oturdular
Ne vefasız yalan düyne
Haçca gızı götürdüler

Seğmen gol gol olmuş gezer
Beş katip cehizin yazar
Haçca gızdan soyka galan
On lirelik sırma izar

Başında ipek kecisi
Yürekden çıkmaz acısı
Haçca gelin olmam diyo

Mahfeye binsin bacısı

Seğmen gediği aşmamış

Düğün yemeği bişmemiş

Nasıl gıydın Gadir Mevlem

Gına çabıdın çeşmemiş

Aşık Hüseyin'im gülmiyo

Bülbüller dala gonmiyo

Yekin Haçca Hanım yekin

Boş seğmen geri dönemyo

Aşık Hüseyin'im der gülüm

Ben görmedim böyle ölüm

Haçca gızdan soyka galan

Yedi halı ondört kilim

Elinde gümüş bardağı

Dolanır gelir çardağı

Varın söylen güveğiye

Beklemesin boş gerdeği

Keci Renkli başörtü. Gelinlere bağlanan başörtü.

Kına çaputun çözmemiş Kına yakılan kızların avuçlarına kına koyar, eli yumruk yapar, yumruğu da bezlerle bağlarlar.

ZÜLFİKAR OĞLU İBİŞ AĞANIN AĞIDI

Andırın kasabasından, 75 yıl önce ölen İbiş Ağanın ardından, karısı Gül Hatunun yaktığı ağıttır.

Belinde nahfiri şalı
Bunu gören olur deli
Ata binip yürüyüşün
Parlar meşlahının teli

Mezere vardım oturdum
Gördüm aklımı yitirdim
Ne yatıyon vezir eşim
Elifi gelin getirdim

Kak ağam çifdeni sokun
Ağar hamaylını dakın
Ne şöretli düğün gurdun
Sen seni nazardan sakın

Gadanı alıyım gazak
Kak ağam yerini yazak
Hodul gezer benim ağam
Çuha şavlar mavu pezek

Benim ağam ne hoş yatar
Gollarını kibar atar
Aşireti ava binmiş
Atı yavuz ceren dutar

Sırtında da hülle donu

İçinden isderim canı

Ne yatıyon sürmel'eşim

Bekir Ağ' istemiş seni

Nahfiri şalı Lahuri şalı.

Gazak, kazak Evin silahlı adamlarına verilen ad.

Yerini yazmak Yatağını sermek. Çul yazmak, kilim, döşek, yatak yazmak, yatacağı yatağı sermek.

Bu yer yatağıdır.

Hodul Görkemli, kabadayı, kendine güvenmiş, göğsünü kabartarak gezmek.

Mavu pezek, mavi pezek Kırk düğmeli mavi yelek.

Atı yavuz ceren tutar Atı o kadar hızlı koşar ki, öylesine yavuz bir at ki, ceylanı (cereni) bile yakalar.

HACININ AĞIDI

Osmaniyenin Endel köyünden Hacı adlı bir genç, bundan otuz yıl evvel, vadesiyle ölüyor. Geride kalan nişanlısı bu ağıdı yakıyor.

Boyun desem mum çıbığı

Kekili horuz ibiği

Ne mürvetsiz gül nişannım

İrezil ettin bibini

Hacı gezer efin tefin

Fakılar biçiyö kefin

Küsme gül nişannım küsme

Bir şor dedim ona sevin

Nişannım tülü köşşegi

Hacıya serin döşşegi

Biz yiğene düğün gurduk

Gelmedi mi Hür' uşağı

Fakıların gızı Hürü

Farı deli göynüm farı

Daha güzel dayım oğlu

Şo yaylanın mantıfarı

Derelerde biter yarpız

Hasdoldukça sallım garpız

Anca siz gael oldunuz

Gael olmaz Gavur Serkiz

Şor Söz, sözcük, laf.

Köşek Deve yavrusu.

Şo Şu.

Yarpuz Bir nane.

Hür'uşağı Hürü uşığı Osmaniye ilçesine bağlı bir Cerit köyüdür.

HACININ AĞIDI

Andırın kasabasında, Hacı adında birisi dayısı tarafından öldürülüyor. Bundan elli sene evvel, anası bu ağıdı yakıyor.

Gır atın gızıl irengi

Oğlum ağaların dengi

Görünerek geleyidi

Gurardı yenile cengi

Biri Aynı biri Dudu

Hasan da oğlumun adı

Turabın da gannı gızı

Gannı köyneğini yudu

Ev' aşıağa indirelim

Hacıy' ata bindirelim

Gelemiyo yaralıcam

Gızıl gırı gönderelim

GURBET AĞIDI

Kadirinin Bozkuyu köyünden Sarı Mehmet oğlunun kızı Yüreğire gelin olmuş ve birkaç sene sonra orada ölmüş. Bu ağıdı anası yakmıştır.

Yakılış tarihi, tahminen 1910-1918 arasındır.

Geldiği deniz gıyısı

Gecinden gelir eyisi

Varmış da eline düşmüş

Bozulmuş Ehmet dayısı

Babasına düğür vardım

Vardığma püşman oldum

Emine ata binişin

Ala gözün yaşlı gördüm

İpek kefiye başında

Gazi düzülü döşünde

Gurbet ele geden gızın

Anası görür düşünde

Siyah gundura gıçında

Otuz dal örgü saçında

Gızım ay gimi parlıyo

Şo yıldızların içinde

Gazi Gazi altını.

Gazi döşeli döşünde Göğsüne Gazi altınları takmış.

MAHMUT BEYİN AĞIDI

Pınarbaşının Aşar aşiretinden Mahmut Bey adında biri, düşmanları tarafından öldürülüyor. Bu ağidi bacısı Fatma Hatun yakıyor.

Palasgasın dökdümüdü

Gurşunnarı yağlıyımış

Salçoğlundan selam geldi

Daha al at bağıyımış

Bulanır göğnüm bulanır

Al at nalbatda dolanır

Selâm söylen Salçoğluna

Yatsıya garşı sulanır

Bindiği ırışvan doru

Bin gardaşım yavaş yürü

Sarılı zubun geyerdi

O günü bilin mi Hürü

Senin Varacağın Cerit

Bin atını yavaş yürüt

Gardaş ora vardım'ola

Belek isgelesi Berut

Şu gardaşım çöl veziri

Filcan düzdürür ırafa

Vursak gardaş bulunur mu

Gaza gaza telgırafa

Ŗo gardaŖım çöl veziri

Yakardı balık beziri

Gonyaya tosun sürdürmüş

Niyeti gavır İzmir'i

İrişvan Rahvan at.

MEMİCİNİN AĞIDI

Hemite Köyünden Memici oğlu Ali adında biri, bir kaza neticesinde bundan 40 sene evvel ölüyor. Bu ağıdı, kaynanası Hatcalı Hatın yakıyor.

Bu ne zaman olmuş hasda

Efe eğri kekil deste

Gızım yitirmiş eşini

Hökmederdi Garsdan Garsa

Göçek gızcağızım göçek

Yaz gününde bitmez çiçek

Atmış ayak gara çadır

Gapıda oynardı köçek

Oturalım düzüm düzüm

Düğün mü gurdunuz güzün

Eğr'efeli enni döşlü

Eşini yitirmiş gızım

Hükmederdi Karstan Karsa Kars, Kadırlinin eski adı. Kasabadan kasabaya hükmederdi diyor.

Enli döşlü Geniş göğüslü.

KARA MEHMEDİN AĞIDI

Osmaniye kazasına bağlı Hemite (eski adı Göğceli) köyünden Kara Mehmet adında biri, bundan 50 sene evvel ölüyor. Bu ağıdı, karısı Duran Hatun yakıyor.

Şo da gızı şo da gızı

Şo gız eyi çaldı sazı

Bu ne tevir acıyımış

Ağlatdı gelini gızı

Hoş gelmişsin Kürt Osmanı

Biz de yitirdik Aslanı

Gelin başlı gelin ıkan

Galdık yaslanı yaslanı

Netmemiyim netmemiyim

Seni gurban etmemiyim

Şindi şunnar dağılışın

Sağ böğründen yatmamıyım

Bin guruşluk salta giyer

Gıratı gendine uyar

Demedim mi gar'aslanım

Sülemen Ehmedi düver

Yandı Andırının düzü

Fatiğimin de ala gözü

Daha çok söyledim amma

Evde unutmuşum sazı

Tevir Çeşit, türlü. Bu ne türlü acı imiş de denebilirdi.

Gar'aslan Kara aslan.

OSMANIN AĞIDI

Pınarbaşının Haliluşağı köyünün beyi olan Mehmet Beyin oğlu Osman, bir gün ava gidiyor ve avdan gelirken donup ölüyor. Bu ağıdı anası Döndü Hatun, 30 sene evvel yakıyor.

Üşüdü yavrum üşüdü

Ne kötü yerin gaşıdı

Gıyma gadır Mevlâm gıyma

Dört kızımın bir çeşidi

Gapıya bayrak dikmedin

Sin sin atası yakmadın

Yernik giden ergen oğlum

Gınalı barnak sıkmadım

Hilali göğnüm hilali

Zatıdan başım belalı

Ergen oğlum avdan gelir

Boynunda da ağ dolalı

Mekdup yazar da salarım

Şo bibiyin Hasanına

Aman Allah buna noldu

Boyraz gimi esenime

Kıyma kadir Mevlâm kıyma / Dört kızımın bir çeşidi Dört kızı varmış, bir de oğlu.

Kapıya bayrak dikmedin

Sinsin ateşi yakmadın

Yernik giden ergen oğlum

Kınalı parmak sıkmadın.

Düğünlerde avluya, ya da düğün evinin üstüne bayrak dikerler. Kapıya bayrak dikmek bir deyimdir de.

Sinsin ateşi Düğünlerde geceleri büyük ateşler yakarlar, ateşlerin yöresinde dönerek oynarlar.

Yernik giden Muradına eremeden ölen.

Kınalı parmak sıkmak Eli gelin eline değmedi anlamına.

KUDUZUN OĞLU

MEHMET ÇAVUŞUN AĞIDI

Kadirlide, 1872 yılında ölen Zaptiye Çavuşu Kuduzun Oğlu Mehmet Çavuş için baldızı Fatma Hatun şu ağıdı yakmıştır.

Aşağıdan gelen yolcu

Doğru söle başın uçu

Ağamı ölmüş diyollar

Ne dutuyo sefil bacı

Ağ gonağının içinde

Parlardı doğan ay gimi

Girer ordunun içinde

Gürlerdi aslan beğ gimi

Gadanı alayım baba

İçerimde var bir çaba

Doğru habar verin bana

Gaşlar gara gözler söbe

Altında göbelek gırı

Çavışlar içinde manşır

Çavışlığı çok sınımlar

Sadırağzamlık yakışır

Ağam çarşıya çıkışın

Alem selemlige durur

Her analar doğuramaz

Sadakaya altın verir

Sırtında sırmalı salta
Bacım emeciğın heçe
Ağam Adanadan gelir
Gır at başlık silke silke

İşde felek gırdı beli
Söyleddi söylemez dili
Ağama nazar eylemiş
Adanad'oturan vali

Başın uçu Başın için.

Gimi Gibi.

İçerimde var bir çaba İçimde bir dert, çok heyecan var.

Göbelek gırı Göbelek kır atı. Demir kıra benzer atlara bir de göbelek kırı denir. Güneyde mantara göbelek derler.

Çoksınmak Çoksunmak. Azımsamak gibi.

Söbe Beyzi, oval.

Kadasını almak Gelen belayı, başındaki bütün belayı kendine almak.

DURDU BEYİN AĞIDI

Zeytin fırkasında, Ermeniler, Durdu Bey adında birini öldürüyorlar. Bu ağıdı, Durdu Beyin anası, 60 sene kadar evvel yakıyor.

Geben deller bir su akar

Yoğsulu yüzüne çıkar

Böyle yiğit benim oğlum

Gavırın bayrağın gapar

Durdum da benzer cerene

Muşduluk verrim görene

Hatcayı gurban ederim

Soyunup cenge girene

Habası çalıya düşmüş

Püsgül çalıya dolaşmış

Öteden duşman çıkışın

Oğlum mızrağını gapmış

Yoğsulu Yosunu.

Muştu Müjde.

Haba Aba.

MUSTAFA AĞANIN AĞIDI

Kadirlinin Karabacak köyünden Hacı Mustafa Ağanın oğlu Mustafa öldüğünde bu ağıt, 1894 yılında akrabalarından bir kadın tarafından söylenmiştir.

Yaz gelir bahar erişir

Çayır çimene garışır

Tez gelesin beğ Mustafam

Ufak yavrılar çığırışır

Ağam hazardan gelirken

Dengiyinen gelir yemiş

Kör olası kötü Dokdur

Bu yiğit gurtulmaz demiş

Sabahınan bir guş uçtu

O guş da ganadın'açtı

Tez gelesin beğ Mustafa

Vahtı geldi elin göçtü

Sabahınan bir göç göçdü

O da eğrişi eğrişi

Hac'oğlunun yetimleri

Galdı çığırışa çığırışa

Şo kâhadda ne yazılı

Fil fili cilcen düzülü

Tez gelesin beğ Mustafa

Gelinin görpe guzulu

Ulu suyun akıntısı

Gab'ağacın yıkıntısı

Hacışağı düyün gurmuş

Hanı bize okuntusu

Neyler Garahüyük neyler

Bir ört düşmüş düyne yanar

Emiroğlu düyün gurmuş

Beğ Mustafam cirit oynar

Çığırmak Sesli, bağırarak ağlamak.

Vakti geldi elin göçtü Eli, obası yaylaya göçmek.

Şo kahadda ne yazılı / Fil fili cilcen düzülü

Ne idiği anlaşılmayan bir şeyler dizili.

Okuntu Düğünlerde çağrı yerine geçen şeyler. Örneğin çorap, mendil... Çağrılımanın değerine, düğün sahiplerine göre okuntu gönderilir. Bu okuntu boğa, keçi, koyun, halı, kilim, at, deve olabilir.

örd, od Ateş.

Gabağaç Kaba ağaç.

GELİNİN AĞIDI

Andırına bağlı Geben köyünde, yeni bir gelin, bulaşıcı bir hastalığa tutuluyor. Ev sahipleri, gelini tek başına bir odaya bırakıyorlar. Evin penceresinden gelinin yemeği veriliyor. Gelin, bu odada altı ay yaşıyor ve öleceği akşam bu ağıdı yakıyor.

İnce gayınım gelişin

Dutar yakasın bitlerim

Alt'ay oldu ben yatalı

Arada galdı itlerim

Osman Ağam yelip gelir

Etek üçürdüm sokulu

Gelin olup gezemedim

Zilifim yağlı kokulu

Gabırımı derin eylen

Su serpin de serin eylen

Sabah sürmel'eşim gelir

Sağ bucağa yerin eylen

Dizim dizim dizliyorum

İnneyi görmüyo gözüm

Arada galdı arada

İki oğlum bir tek kızım

Evimizin uğru yazı

Yayılır garabaş guzu

Seni de göresim geldi

Yal döktüğüm gara tazı

Yük yığarım esik kesik
Düyneden umudum kesik
Seni de göresim geldi
Beslediğim gara püsük

Gel bibi yanımdan otur
Ben deyim eğişiyim' yetir
Bu yıl yayla yaylamadım
Get yayladan çiçek getir

Ana cerraham gelişin
Cerrahama eyi bakın
Asbabım alan olmazsa
Ataşa da furun yakın

Gadamı alıyım ana
Dert delisi oldum gene
Kimseler gelmez yanıma
Gızların da bana döne

Gadamı alıyım bacı
Yüreğime değdi ucu
Param yokku verem alam
Cerrah vermiyo ilacı

Yelmek Çarçabuk, telaşla, kiminde koşarak bir yere gitmek.

Etek üçürdüm sokulu Cumhuriyetten önce erkekler Anadolu'da üçetek giyerlerdi. Çoğunda da eteklerini bellerine sokarlardı.

Gabır Kabir.

Püsük Kedi.

MEHMET BEYİN AĞIDI

Eski Yarsuvat nahiyesi, Şimdi Ceyhan kazasına bağlı Mustabeyli köyünden Mehmet adında biri, bundan yüzelli sene evvel ölüyor. Bu ağıdı, Mehmet Beyin karısı Selver Hatun yakıyor.

Gaziler beğam gaziler

Gövnüm beğamı arzılar

Sekonu dikdimola

İsgeledeki terziler

Gavır dağnın baerine

At bağladım çæerine

Emmim efendisi verse

Başı gözü haerine

Őuvara oldum Őuvara

Belini verdim duvara

Beğam çadır dutdumola

Yalakda goca punara

Atları var at içinde

Ağar pukağa gıçında

Beğlar binmiş av ediyo

İnce beğam yok içinde

Neğ ağlıyon kele Senem

Sen de yitirmiŐsin sunan

Ağlama güççük Fadımam

İsgeleden gelir gınan

Dang dang gayfası gavrılır

Dumanı göve savrılır

Emmim atın borca vermiş

Düşümde gördüm darılır

Yakamadım ışığı

Hatlamadım eşiğini

Sağ yanıma goyamadım

İç oğlanı beşiğini

Çadırı dutulu galdı

Buydayı ekili galdı

Duymadın mı Senem bacım

Memmet eve sehap oldu

Gızının da adı Eşe

Odasında ağar başa

Müdür olmuş ince beğam

Cebelden isdemiş Paşa

Seko Ceket.

Baer Bayır.

Çaer Çayır.

Haerine Hayırına.

Yalak Toroslarda bir köy.

Pukağa Bukağı.

Hatlamak Atlamak.

Cebel Cebeli Lübnan.

uvara air, şairler, uara.

MEHMET BEYİN AĞIDI

Pınarbaşının Sarız nahiyesinden ve Avşar aşireti beylerinden Halil Ağanın oğlu Mehmet Bey, aynı kazadan bir Çerkes tarafından vurulmuş ve bu ağıt, Kadirli C.H.P. katibi 40 yaşında Ali Atılganın rivayetine göre, anası Sultan Hatun tarafından söylenmiştir.

Gara çadırı gurdular

Derim evini derdiler

Batdalıma kaç etdiler

Memmedimi öldürdüler

Al at nenni gır at nenni

Emişin başı borannı

Gızlar bir gardaş yitirmiş

Al gapıtlı çuha donnu

Al at gelir gır at gelir

Ayağının tozuyunan

Benim oğlum gavg' ediyor

Seydi Batdal Gaziyinen

Çekdim de nalbant çıkmadı

Gırık gollarım kakmadı

Sultan martinini getir

Gardaş gardaşa bakmadı

Garşımızda gızıl gaya

Oğlum benzer duğan aya

Ağşam Tomarzadan geldi

Bakamadım doya doya

Azziyeye vardımıdı

Mızıkalar çalıyo

Memmedi vuran Çerkeze

Yüzbaşılık veriliyo

Azziyeye vardımıdı

Mumlar yanar köşe köşe

Duyuşun ayağa kakmış

Sadırağzam Devriş Paşa

Evine umucu geldi

Davran gul olduğum davran

Çekdir gırın golanını

Gezbelden aşıyo kevren

Derimevi Toplanma evi. Yörüklerde, Türkmenlerde obanın çadırları kurulmadan önce derimevi kurulur orta yere. Bu çadır uzunlamasına, kıl çadırlar gibi değil, halka biçiminde olur. Ve keçeden yapılır, Kırgızların, Orta Asya göçebelerinin “yurt”ları gibi.

Duyuşun Deyunca.

Umucu Bir istekte bulunan.

HACI BEYİN AĞIDI

Bozdoğan aşireti beyi Kerim oğlu Abdi Beyin oğlu Hacı Beyin ölümü münasebetile, 1932 yılında, bacısı Hurşut Hatun tarafından söylenmiştir.

Ocakta guzu gavrılır

Dumanı göye savrılır

Abdi Beğan teberiği

Alem başına çevrilir

İşte geldi emmim gızı

Süzüldü beğamın gözü

Ağlan aşiretler ağlan

Abdi Beğan yalınızı

Muherrem beğamın adı

Galmağı düynenin dadı

Bacın gadaların alsın

Bacım ölüyorum dedi

Anamı gurban ederim

Efe yüysek altın çalma

Duydum da ben geledim

Gardaş gasuruma galma

Ataşını atmış yanar

Aşireti Bozduğana

Gardaş çadırın duddurur

Mazgaçda Çiçekdağına

Endele gonak duddurmuş

Selâmlınan on bir göze

Hasibe çeksin tülüsün

Gayfası yüklensin boza

Hasdaneye vardımıdı

Döşümden geri yittiler

Babam oğlu nazlı gardaş

Ölüsün bana sattılar

Eşe yüklerini teyle

Hasibe çeksin tülüsün

Elli lire verdim aldım

Babam oğlunun ölüsün

Teğlemek Denk getirmek.

BOZ ÖMERİN AĞIDI

Eskiden aşiretler arasında “Kovun Kovma” adı verilen, diğer bir aşiretin malını talan etme vardı. Bu adette, ikiyüz, üçyüz kişi kadar atlı biner; başka aşiretlere salgın yapardı. Hangi taraf galip gelirse, o taraf, diğer tarafın malını sürerdi.

Bu ağıt, Cerit aşireti ile Tecirli aşireti arasında yapılan bir salgında, Cerit aşiretinden Türkmen Alinin iki oğlunun Tecirliler tarafından öldürüldüğünde, bacıları tarafından söylenmiştir.

Bu aşiretlerden Ceritler, şimdi Ceyhan kazasına bağlı Mustafabeyli, Ceyhanbekirli, Hürüüşağı ve Tecirliler de Osmaniye kazasına bağlı Sakarcalık, Kırmıtlı, Araplı köylerinde oturmaktadırlar.

Cerit ve Tecirlilerden, başka yerlerde de yerleşmiş olanlar vardır.

Salma salmada çatılı

Salma boynunda atılı

Govup geder Boz Omarım

Duşman uğrunda gatılı

Evimiz gonar keliye

Beserek bağlar yalıya

Bakdım ki emmim Aliye

Aslanlarım deyip gelir

Eli ivil ivil işli

İnnesi de heril başlı

Var gardaşın gelinleri

Güvel ördek yürüyüşlü

Belinde daban gılcı

Gardaş atına binici

İk'elimde iki efe

Na zaman sabah olucu

Belinde daban eğrisi
İnmez gırının sağrısı
Omar Osman gardaşlarım
Dayanamam ben doğrusu

Boz Omarım boz doğal mı
Mencilisi düz dağal mı
Tecirlinin yüz atlısı
Gardaşıma az dağal mı

Tosmuğun ardına pısmış
Öğürdükçe ganlar gusmuş
Arık Hasan boğazlarken
Açacak üstüne düşmüş

Omar Osman gardaşlarım
Getmez ben burda gışlarım
Eller bana deli diyo
Delim'oldum gardaşlarım

Keli Bir, bir buçuk metre yüksekliğinde düzlük, tepecik.

Beserek Dişi deve.

Eli ivil ivil işli Eli çok çabuk işleyen. Eli kıvrak.

Heril İpek.

İki elimde iki efe İki kişinin fesi. Bu, ağıt yakıyorum demektir.

Belinde taban eğrisi Taban kılıcı. Bir tür kılıç.

Pışmak, pusmak Saklanmak.

Açacak Açarak. Kollarını açarak.

İNCE HACININ AĞIDI

Bundan elli sene evvel Ceyhanın Tatarlı köyünden ince Hacı adında birisi, bir kız kaçırıyor. Kızın akrabaları İnce Hacıyı öldürüyorlar. Bu ağıdı, Hacının ölümü üstüne kaçırıldığı kız yakıyor.

Leçenin burnuna vardı

Beni de terkiye aldı

Körolası emmilerim

Goltukdan goltuğa furdu

Böök Leçe güçcük Leçe

Çiçek toplar seçe seçe

Bakdın duşman zor geliyo

Gaça gul olduğum gaça

Şunu bana geydirirken

Daha neler allım dedin

Enger seni öldürlerse

Seniyinen öllüm dedin

Furulan yaralı yatar

Hacım golun dengesiz atar

Silâha elinde olsa

Duşmanın hepsine yeter

Gara şavlar bacağında

Fişşeklisi gucağında

Gavg'adiyo gul olduğum

Derendenin bucağında

Düşümde gördüm düşümde

Fişsek düzülü döşünde

Gavg'adiyo gul olduğum

Derendenin üst başında

Zöhrenin gözü sürmeli

Hacıya öğüt vermeli

Yürağa yangın Hacının

Binbağadan gar sarmalı

Belinde de sarı kemer

Sarar doleye doleye

Öldürmüşler İnce Hacım

Gana beleye beleye

Gıyık İnce Hacım gıyık

Ağ dudakda sünbül bıyık

Hacı ora vardım'ola

Tatarlıda goca Hüük

Bilmiyorum elinizi

Atamıyom ölünüzü

Gusuruma galman dezze

Parçalatdım delinizi

Üzüm gara üzüm gara

Salkımları düzüm gara

Emmilere gediciyim

Ger'ardımda yüzüm gara

Tatarlıda goca söüt

Dal dal oldu bitdimola

Avın almış gul olduğum

Mirazına yetdimola

Leçe Ceyhan-Osmaniye arasında ovada çok yüksek olmayan kayalıklar.

Gaça Kaça.

Dengsiz Yanlış. Bu ağıtta can havliyle.

BATTALIN AĞIDI

Seferberlikte, Battal ve Davut adlı iki kardeş eşkıya imişler. Bu iki kardeş, bir dargınlık yüzünden birbirlerinden ayrılmışlar. Battalı, çok geçmeden, zaptiyeler Kozan tarafında vurmuşlar. Kocasının ölümü üzerine bu ağıdı karısı yakmıştır.

Battalın hangi köyden olduğunu, bütün araştırmalarımıza rağmen bulamadık.

Boz lökü gapıya geldi

Eğdi boynun habar aldı

Sen duymadın Arzı bacım

Batdal d'öldü Davut d'öldü

Davut bilmezdi düzeni

Batdal gezerdi Gozanı

Ya niderdin çer alası

Virane dağda gezeni

Yurd gonardık sıra sıra

Yorgan atlaz döşşek hara

Bin ulaş babam uşağı

Çer alası benli gıra

Sandıktan dutup kakıyo

Adam şuna güvenir mi

Beş döşşekden yer sererdim

Batdal daşa dayanır mı

Çıkarım Berut başına

Başın gar olursa olsun

Çekerim bebek derdini

Dulluk zor olursa olsun

Amanın belim gırıldı

Tül' oturup kalkmayınca

Benim yetim böyümez mi

Emmileri bakmayınca

Lök Erkek deve.

Hara İpek.

Çer Dert.

Tülü oturup kalkmayınca Devenin çöküp de yerinden bir daha kalkmaması, çoğunda da, hiç kalkmaması, öyle ölmesi Türkmende uğursuzluk sayılır.

KARANIN AĞIDI

Ceyhan kazasının Yumurtalık nahiyesine bağlı Zeytinbeli köyünden Gani Ağanın oğlu Kara, 1932 yılında, bir kız yüzünden vuruluyor. Oğlunun ölümü üzerine bu ağıdı, anası yakıyor.

Ben beğlerin bacısıyım

Altımda atım kalaklar

Cenezeni gılsın Garam

Şo göğlerdeki melekler

Dam dutdurdum ücesine

Garbi yeli değsin deyi

Aslan Garam harbediyo

Emmilerim gelsin deyi

Gani Ağa Gani Ağa

Al martini çekil dağa

Aslanı çakallar boğmuş

Derelerde guva guva

Datl'efendi datl'efendi

İzin ver de getiriyim

Guma toza belemişler

Yatağına yatırıyorum

Dam dutdurdum guyuyunan

Garam yundu suyuyunan

Get de gonuş efend'oğlum

Adanada valiyinen

Zeytinbeli at oynağı
Zifirden firek köyneği
Sefil anan düğün gurmuş
Garam oynasın deyneği

Hele mezere mezere
Mezerin otu bozara
Varın söylen Göğcelere
Gızım çeksinler bazara

Oğlu olan öğünmesin
Olmayanlar yerinmesin
Şo Garamın akranları
Gözlerime görünmesin

Tekerek Garam tekerek
Laf verir kaşın çekerek
Düğünlerde oynar oyun
Cöbüne mendil sokarak

Altımda atım kalaklar Altımda atım şaha kalkar. Kalaklamak, bir de içim kalakladı, çok heyecanlandım, coştum anlamına gelir.

Garbi yeli Güneyden esen yel, daha doğrusu denizden gelen yel. Kimi bölgelerde bu yel batıdan da eser. Onun için yelin adı garbi yelidir.

Guva guva Kova kova, kovalaya kovalaya.

Tekerek Toparлак.

POYRAZIN AĞIDI

Kadirlinin Ekşiler (Tutarlı) köyünden bir dul kadının iki oğlu, Poyraz ve Dede köylülerle geçinemiyorlar. 1910'da Ali Atılğanın rivayetine göre, Musa adlı biri, iki kardeşi vuruyor.

Oğullarının ölümü üzerine bu ağıdı, anası yakıyor.

Dedemin köyneği gannı

Nenni Boyraz oğlum nenni

Demedim mi oğlum size

Eşkiler evelden kenni

Dedem de yüke dayanmış

Boyrazım gana boyanmış

Hep gırmış gâvır dölleri

Eşkiler sahab olmamış

Bir yanınız Geben eli

Gırıldı anayın beli

Şehit olmuş çiççelerim

Cennete de düşmüş yolu

Oğlum galmadı ocakda

Atım galmadı bucakda

Ne yatıyon Boyraz oğlum

Guşluklayı ısıcakda

Boyraz oğlum pek hatirli

Hatirini gıramıyom

Dedem düşmanın evinde

Ben oruya varamıyom

Bu vakit adam mı göçer

Yaz gelsin göçek yiğenim

Ağ Boyrazım Gara Dedem

Golumdan uçdu Doğanım

Abalar geydim abalar

Beni gınaman obalar

Gara Dedem can veriyö

Kah bakar da kah çabalar

Gelin ağlar bacıs' ağlar

Dumanlandı gene dağlar

Sizden de imdat umarım

Hökümetd' oturan beğler

Efe seni püsgül seni

Derdden derde koydun beni

Ağ Boyrazım Gara Dedem

Ala gannı gördüm seni

Gelin ağlar eşim deyi

Daha güccük yaşım

Bacısını yenemiyom

Yalınız gardaşım deyi

Dede Erkek adı.

Kenni Kinli.

Çitçelerim Çiftçelerim, bir çift oğlum.

LÜGATÇE

ve

Birkaç Söz

Ağıtları toplarken halkın söylenişini olduğu gibi aldık. Bundan kastımız, ağıtların tabiiliğini bozmamaktır.

Eğer biz bunları yazarken, İstanbul şivesine uydurmuş olsaydık, hiç değilse biraz, tercüme etmiş olacaktık.

Okuyucularımızın, ağıtları daha iyi anlayabilmeleri için de bu küçük lügatçeyi yapmanın lüzumunu duyduk.

İşte bu düşünceyle, İstanbul şivesine girmemiş ve anlaşılamayacak derecede değişmiş olan kelimelerin karşılığını koyduk.

A

Ağar Ağır

Arzılar Arzular

Ayan olmak Aşikâr

Aziziye Pınarbaşı kazasının eski adıtedaidir.

B

Baer Bayır

Beğam Beyim

Birez Biraz

C

Cahan Ceyhan

Car Aman

Cebel Osmaniye Cebeli Lübnan Cebelibereket

Cehiz Çeyiz

Cerit Bir Türkmen aşireti

Ç

Çaba Çabalama, uğraşma

Çaer Çayır

Çiçekdağı Mazgaç yakınlarında bir dağ

D

Denk Atın, devenin çuvallar içinde götürebileceği yük

E

Efe Fes

Efin tefin Dağılmış, başından belalar geçmiş

Esik kesik Enginli, yüksekli

F

Farımk Yanmak, uzaklaşmak

Fil fili cilcen Karmakarışık (Bunlar kelime değil, Anlamadığı yazıyı görünce bunları

deyivermiştir.)

Firez Biçilmiş ekinin toprakta kalan sap kısmı

G

Gaer gaer Gayır gayır

Gabir Kabir

Gars Kars (Eskiden Kadirli'ye de Kars derlerdi)

Gaza gaza Kaza kaza

Garlangaç Kırlangiç

Gıgırmak Ötmek

Gıv etmek Atı hızlı sürmek

Gövel Yeşil

Günden yanı Günden tarafi

H

Harmancık Bir yayla adı

Hatlama Atlamak

Harlamak Atın fazla soluması

Heril İpek

Hota Kabadayı

I

Ikan İken

Işgın Işkın, filiz

İ

İci Deli Hacının çocukları tarafından isminin kısaltılmış şekli

K

Kak Kalk

Kevren Kervan

L

Ladıf Redif, ikinci askerlik

M

Maara Mağara

Mahana Bahane

Mantıfar Sarı renkli bir nevi çiçek

Mazgaç Andırın kazasına bağlı bir yayla

Mıraz Murat

Muşduluk Müjdelik

N

Nahfiri Lâhuri

Nergiz Nerkis

Ö

Örk Atları bağlamak için kullanılan uzun ip

P

Perçem Kâkül

Pezek Sırta giyilen bir nevi hırka

Püsü, püsük Kedi

S

Sağrı Atın kalça tarafı

Salmak Göndermek

Saya Gaga

Ş

Şor Laf

T

Tecirli Bir Türkmen aşireti

Tevir Çeşit

Tomarza Pınarbaşına bağlı bir köy

Tosmuk Kamış kökleri, funda kökleri

Tuc Tunç

Y

Yarpuz Güzel kokan ve naneye benzeyen bir ot

Yelep yelep Işıl ışı1

Yelip gelmek Hızlı hızlı gelmek

Faydalandığımız Kimseler

Ağıdın adı	Anlatanın adı, soyadı	Köyü	Kazası	Yaşı
Yemen Ağıdı	Emine Sayman		Kadirli	45
Ladıfların Ağıdı	Mehmet Saygılı	Azaplı	“	25
Ahmedin Ağıdı	“	“	“	“
Kozanoğlunun Ağıdı	Ali Atılđan	Narlıkışla	“	50
Boz Ömerin Ağıdı	“	“	“	“
Poyrazın Ağıdı	“	“	“	“
Hacı Beyin Ağıdı	“	“	“	“
Haçca Gelinin Ağıdı	“	“	“	“
Bebek Ağıdı	Durdu şahin	Hemite	Osmaniye	50
Eminenin Ağıdı	“	“	“	“
Hacı Velinin Ağıdı	“	“	“	“
Hüseyinin Ağıdı	“	“	“	“
Halbırın Ağıdı	“	“	“	“
Deli Hacının Ağıdı	Hürü Hatun	“	“	60
Zülfükârinoğlu Ağıdı	“	“	“	“
Hacınnın Ağıdı	“	“	“	“
Hacınnın Ağıdı	“	“	“	“
Gurbet Ağıdı	“	“	“	“
Mahmut Beyin Ağıdı	“	“	“	“
Memicinin Ağıdı	“	“	“	“
Kara Mehmedin Ağıdı	Hava Bozdoğan	“	“	95
Durdu Beyin Ağıdı	“	“	“	“
Gelinin Ağıdı	“	“	“	“
İnce Hacınnın Ağıdı	“	“	“	“
Battalın Ağıdı	Hasibe Hatun	Gövahmetli	Andırın	56
Karanın Ağıdı	Ali	Ayas	Ceyhan	22
Sarı Ahmedin Ağıdı	Mehmet Göçüm	Gebeli	Osmaniye	30
Mustafa Ağanın Ağıdı	Nigar Göğceli	Hemite	“	40
Mehmet Beyin Ağıdı	Döndü Sarı	“	“	30
İnce Hacınnın Ağıdı	Elif Poçulu	Bahçe	Kadirli	50

AĞITLAR II

KUMARLI KÖYÜNDEN HALİLİN AĞIDI

Göksünün Taşoluk köylüleri ekinlerine giren Bozdoğanlıların develerini vermiyorlar. Bozdoğanlılar (Bozdoğan aşireti), Osmaniye ilçesinin Kumarlı köyünden Halil'e başvuruyorlar. Halil sayılır bir kişidir, Taşoluğa gidiyor. Halil Taşoluklu Bey Alinin oğlu Mustukla konuşurken Bozdoğanlının biri Mustuğu vuruyor. Bey Aliye oğlunu Halil'in vurduğunu söylüyorlar. Bey Ali de Halili vuruyor.

Bey Ali Halilin belinden kamasını çıkarıp alarak Halil'in yüzünü kendi kamasıyla parçalayarak onu öldürüyor. Ağıdı Halil'in karısı Dudu ile kaynanası Eşe yakıyor. Bu ağıdın tarihini 1900 yılının Ağustosunu olarak saptadım.

Gani oğlancığım gani

Üzengiden akmış kanı

Doğru söyle körolası

Düşman heyleyledi seni

Elimde yok kolumda yok

Yapışacak dalım da yok

Taşoluğa giden geldi

Dığrak atlı delim de yok

Mavi şalvar ışıll ışıll

Kaçma kışına dolaşır

Çeke tut atın başını

Emmilerin tez ulaşır

Tahta üstünde yatarken

Çuha yorganı örterken

N'ola o zaman öleydi

Al atı ceren tutarken

Körezden aldığı doru

Ne hodul yürüdü kırı

Ben eşimi bilmez miyim

Salta mavi yağlık sarı

Kadanı alayım Anşa

Halil bizi aradı mı

Gömleğini yuyan gelin

Kakülünü taradı mı

Kadanı alayım bacı

Bir incecik derde düştüm

Şuna öteye vardım idi

Yağızı görünce şaşım

Yağızını köylü almış

Kaması yüzünü çalmış

Kes umudu kızcağızım

Halil sana cevap vermiş

Çık Meryemçilin başına

Har eyle Halil har eyle

Kırmız'kilim ala beşik

Neneyle Dudum neneyle

Hüseyin deveni güder

Mıstık camızına gider

Taman öksüzün kanını

Emmisi alacağım der

Evimizin önü bayır

Tüfek öter gayır gayır

Ağaların teklif etmiş

Halil sen oraya buyur

İlimize çengi geldi

Delim kurar pazarını

Amanın görmesin gözüm

Örtün delik mezarını

Dünükten Söğüt obası

Koygun davulunun sesi

Gitti de geri gelmedi

Ak Yusufumun babası

Yandım göğünü göğünü

Geldim döğünü döğünü

Yusufu yanıma aldım

Kurdun mu sünnet düğünü

Kadan alam Şerfe Hatun

Ben de seni gözlüyordum

Sen gelmeden efe geldi

Pürçüğünü düzlüyordum

Halil tatlı Yusuf tatlı

Şuncağızım şahbaz atlı

Eşim Taşoluktan gelir

Terkiciği doru atlı

Kamasını çekememiş

Tüfeğini sıkamamış

Kötü imiş İmat Hasan

Geri dönüp bakamamış

Kadan alam Şerfe Hatun

Bunu bana eş ederim

Bunun için duruyordum

Kor da Avşara giderim

Düşman heyleledi seni Bunu binicisiz gelen ata söylüyor.

Heyle Nasıl. Düşman ne yaptı sana?

Dığrak Kıvrak. Kıvraktan daha başka anlamı da var. İyi giyinmiş, temiz, titiz.

Kıç Ayak.

Tahta Taht. Toros köylüklerinde karyola gibi keresteden yapılmış yatacak yere taht derler.

Körez Erkek adı, ya da lakabı.

Hodul Gösterişli.

Kada Dert, bela.

Har Atın doludizgin koşması. Har atlısı: Atını harla süren.

Meryemçil beli Andırınla Maraş arasında, Düldül dağının yanında bir bel, bir yayla.

Neneylemek Ninni söylemek.

Taman öksüzün kanını / Emmisi alacağım der Artık Halilin öcünü amcasının alacağını söylüyor.

Kanını almak, kanını yerde bırakmamak.

Ağaların teklif etmiş Teklif etmek, şölene çağırmak.

Dünük Yer adı.

Söğütobası Toroslarda bir yer adı.

Göğünmek Yanmak. Bir de göğünmek, bir kumaşın, kilimin, buna benzer herhangi bir şeyin yarı yanması, yüzeyden yanması, ama dökülmemesi.

Gözlemek Beklemek.

Efe Fes.

Pürçük Püskül.

Bunu bana eş ederim Çocuğunu gösteriyor. Bundan sonra eşim bu olacak diyor. Çocuğum için, kocam için duruyordum burada, kor da Avşara giderim diyor. Gelinin Avşardan olduğunu anlıyoruz.

HACININ AĞIDI

Maraşın Andırın ilçesinden Gaffarın oğlu Hacı karlı bir günde eve odun getirmek için, damları sökmeye gidiyor. Hacı damı sökerken dam yıkılıyor, delikanlı yıkığın altında kalıyor. Ağıdı anası yakıyor. Ağıdın yakılma tarihini 1920'ler olarak saptadım.

Gaffarın nazlı Hacısı

Yoruldu Kadın bacısı

Donatın atı deveyi

Sabah gider kınacısı

Ben de geldim elinize

Yeni düştüm kolunuza

Kadını alayım ağa

Yardım eyle yalınıza

Bulut buluta söykenir

Ne ola bunun öfkesi

Telli kubur sırmalı aba

O da Hacı'nın soykası

Hacım der de bunalırım

Dam başında dolanırım

Allah Hacımı verirse

Kapı kapı dilenirim

Kadın da yerini yazmış

Gelsin kardeş yatsın diye

Allah bir bardak su dökmüş

Varsın ocak batsın diye

Sabah gider kınacısı Hacının daha evlenmediği söylenmek isteniyor. Kınacı gitmesi, kızı alıp getirmeye gitmek. Düğünün sonu kına yakmayla gelir.

Yeni düştüm kolunuza Evlenecek kız, nişanlı... Sizin eve daha yeni gelin geliyordum. Ağıtta: Size sığmıyordum. Kola düşmek, sığınmak.

Söykenmek Yaslanmak.

Yardım eyle yalnız Hacının evin tek oğlu olduğunu söylemek istiyor. Burada ağa, ağabey anlamınadır. Türkmende ağabey yerine ağa derler.

Söykenmek Yaslanmak... Ağıt söylerken, yöre de ağıtlara girer. O anda başını kaldırır, bulutun buluta yaslandığını görür. Nedir bu bulutların öfkesi, diye ağlar. Hacın ölümüne bulut bile üzülmüş, öfkelenmiştir.

Kubur Bele bağlanan bir biçim çantadır. Erkekler, tabakalarını, cüzdanlarını, çakmaklarını, buna benzer gereçlerini kubura koyarlardı.

Soyka ölüden kalan, ölünün giydikleri...

Yerini yazmak Yazmak, sermek demektir. Yerini sermek, yer yatağını sermek. Sofra yazmak, yere yer sofrasını kurmak. Halı yazmak, kilim, çul, hasır yazmak, sermek...

Bardak Çamdan oyulmuş büyük su kabı.

MUSTAFA AĞANIN AĞIDI

Andırınının Abazoğlu ailesinden Mustafa Ağa öldüğünde ağıdı akrabalarından Cennet Hatun yakıyor.

Şükür oğlu var Ağanın

İnşallah yerini tutar

Şu Bağdatta kalanımın

Ocağında baykuş öter

Hakıyetli vezir Ağam

Duranımı bana verdi

Size bir haber vereyim

Şu Bağdatta sunam kaldı

Kadanı alayım Ağa

Sen ağlama biz ağlayak

Ağam yolsuz bir iş tutmuş

Birikip minnet eyleyek

Elimdeki Acem Őalın

Ağam bağlardı beline

Dulluk zor olur zor olur

Sen ağla bibim oğluna

Kadanı alayım Ağam

Arkamdan yıkıldı dağım

Bıldır da kardeşim öldü

Daha ölmedim de Őaęım

Bir küçücük oda tutmuş
Benzer çardağın yurduna
Ağam Maraşa varınca
Derman arar mı derdine

Ali, Kenan evlenirken
Vezir çıkacak değneğe
Giydirme kadan alayım
Sabahki gelen gömleği

Vili dedem oğlu vili
Savrulur püskülün teli
Eğlemen bunu burada
Cennetten açılmış yolu

Hakıyetli Bağlı, sadık, iyilik yapan.

Yolsuz bir iş tutmak Doğru olmayan bir iş yapmak. Burada Ağanın yolsuz yaptığı iş, onun ölmesi.

Birikip minnet eyleyek Minnet eylemek, yalvarmak. Bu yolsuz işinden dönsün, diye.

Bibi Hala... Ölen Mustafa Ağa demek ki ağıdı yakanın halası oğluymuş. Dulluk zor olur, diye orada bulunan Ağanın karısına söylüyor.

Bıldır Geçen yıl.

Benzer çardağın yurduna Şehirde tuttuğu oda bir çardak gibi. Küçücük bir oda. Bir de Çardağın Yurdu diye bir yer adı olabilir. Bir yayla yurdu olabilir Çardak. Odayı ona yakıştıramıyor.

Değneğe çıkmak Cirit oynamaya çıkmak.

Vili Anlamsız bir sözcük. Burada hayıflanmak anlamına geliyor.

Püskül teli Fesin püskülündeki tel.

MÜFTÜNÜN AĞIDI

1909'da Çukurovada Ermeni karışıklığında Bahçe Müftüsü Memet Efendi, bu olayda başı çekenlerden birisidir. Bundan dolayı arkadaşlarıyla birlikte Erzinde asılır. Ağıdı Müftünün anası Güllü Hatun yakıyor. Bu ağıdın çok uzun bir ağıt olduğunu söylediler ya ben ancak bu kadarını derleyebildim.

Müftünün sakalı kara

Yusufumu çekmen dara

Kefenleri boğazında

Hep asmışlar sıra sıra

Erzinin de içi sulu

Sen'astıran gavur dölü

Sana ayan olmadı mı

Sen ulaş Hazreti Ali

Müftü güneş Yusuf ayım

Vezir kefenleri giyen

Haber alır avratları

Dayan hey yüreğim dayan

Yusuf oğlum kibar bakar

Ayağına çizme çeker

Dolansa saraya varsa

Kaymakam ayağa kalkar

Hem okuyan hemi yazan

Evimi odamı bozan

El'me alayım çift sarığı

Kapı kapı eller gezem

OSMAN PAŞANIN ANASI

HÖŞEDE HATUNUN AĞIDI

Maraşlı Beyazıt Beylerinden Osman Paşanın anası Höşede Hatun öldüğünde ağıdı tanıdıklarından Ahmet Paşanın kızı Hatiç yakıyor. Höşede Hatun Arnavuttur. Osman Paşa onunla İstanbulda evlenmiştir. Ağıdın tarihini saptayamadım. Ağıda bakarsak, Höşede Hatunun ölümü 1900'den öncedir.

Bilmez misin Vahrat kızı

Paşa bunu satın aldı

Yeşil sandık telli mahya

Taman İstanbuldan geldi

Hatun giyerdi firengi

Parlar yüzünün irengi

Eden müşirin haremi

Nizip kavgasında cengi

Hatun hatunların merdi

Bilmem neresinde derdi

Tatlı tatlı Höşem derdi

Beyin validesi öldü

Bağdatlısın eşindiren

Sırtına sırma biçtiren

Arzulamış Müftüsünü

Avluda lök döğüştüren

Hatun ben gelmeden ölmüş

Göremedim soluğunu

Kutnu zıbın gümüş düğme

Söktünüz mü iliğini

Gül ağacında gölgelen

Kevser ırmağında sulan

Gelini ne çok ağlattın

Beş yüz atlı ilen gelen

Hatun sen garip değilsin

Zülfün yüzüne dağılsın

Mücevher kılıç takınan

Kazımımın oğlu gelsin

Ede Maraşta ağabey demektir. Kimi çocuklar babalarına da ede derler. Çukurovada Bozdoğan Türkmeninde ede, aka, ağabey, baba yerine daha kullanılıyor.

Mahya Tahtirevan.

Bağdatlısın eşindiren Bağdattan alınmış Arap atını eşindiren...

HACI HÜSEYİN EFENDİNİN AĞIDI

Osmaniyeli ağalardan Hacı Hüseyin Efendi 1931'de öldüğünde, bu ağıdı onun üstüne Kumarlı köyünden Meryem Hatun yakıyor.

Görünür İmran dağları

Ömürlü olsun sağları

Dayım beriden varırken

Karşılar Cerit Beyleri

Dayımın öldüğü gece

Kapandı hanlar dükkanlar

Şimdi karşılar dayımı

Küheylan atlı yiğenler

Dayım giyer elma kürkü

Atı yavuz kırar örkü

Bayrama çağır beklerim

Arifi getirir belki

Dayım karyolada yatar

Gelmezse çiftliği batar

Eski gün'nü bilir misin

Derviş atı ceren tutar

Ben burada oturamam

Şelek ağır götüremem

Sen olmazsan kul olduğum

Şiha gelin getiremem

Dayın çiftliğe gidiyor
Arif atını gemlesin
Hem Ağa hemi Efendi
Mezarına nur damlasın

Dayımın öldüğü gece
Kapandı hanlar çarşılar
Sakalı şerif gelirken
Kırk atlı ile karşılar

Gani benim dayım gani
Fakir fıkaranın yanı
Dayım Derviş ata biner
Yem yemezdi Cuma günü

Cerit Beyleri Ceyhan ilçesine bağlı köylerde yaşarlar Ceritler. Avşarların bir kolu olduğu sanılıyor.

Örk Atları demirden ya da odundan kazıkla yaylım olan, yani otlu bir yere bağlarlar. Kazığı yere çakarlar. Kazığa beş, on, on beş, yirmi beş metre kadar sağlam bir ip bağlarlar. Bu ipi de atın boynuna takarlar. At böylece o yirmi beş metrelik sahada otlar. Bu ipin ve kazığın bütününe örk derler. At örklemek biçiminde kullanılabilir.

Şelek Yük.

Gani Cömert.

HACI DURDU AĞANIN AĞIDI

Andırınlı Yayıoğullarından Hacı Durdu Ağa öldüğünde, 1910 yılı, bu ağıdı karısı Meryem Hatun söylüyor.

Tabiyeden yaya kaçmış

Fesini kurşun alınca

Bizim hısımlar genişsin

Kızları da dul kalınca

Irak mı Kabenin yolu

Engin mi tubanın dalı

Kızım babanı bilmez misin

Beş yüzlük kuşanır şalı

Hani gelmedi yiğeni

Salakta avlar doğanı

Aşiretin Ağas'öldü

Eснаflar örtün dükkanı

Ben yoruldum siz ağlayın

Yas çekin kara bağlayın

Tekrar Kabeye niyetli

İnşallah Kudüse uğrar

Geçer Meryemçil belinden

Kim tutar benim elimden

Sızlaşmayın kuzularım

Allah geçer mi kulundan

Oğlum askerden gelince
Halebi dolandı atı
Bu sonradan ağa değil
Eşiraf hanedan zatı

On ay oldu hasta yatar
Atı kişner kuşu öter
Sen olmazsan kul olduğum
Camiler medrese batar

Bana öğüt verme Hoca
Tesbih çeker gece gece
Bir kez yüzün sürdü geldi
Bir daha niyetli Hacca

Neren arttı kul olduğum
Ak bebeğe vurulunca
Yıldırım düştü sanırdın
Aşirete darılınca

On ay oldu hasta yatar
Nasıl hısımsınız sizler
Bundan sonra beyden düşer
Kara giysin gelsin kızlar

Altmış beygir ile göçer
Benim de günlerim geçer

Tiryaki kurban olduğum

Haşdırında kahve içer

Salakta tura avlatır

Meydanda adam iğnetir

Kızım baban'bilmez misin

Zeytinde atın oynatır

İki sene daha yaşa

Gözümün önü ışısın

Ağam kahveye meraklı

Ahmet köpüklü pişirsin

Eri ciğerciğim eri

Maşlah kara hırka sarı

Ali edem karşı getirmiş

Davada boşanan kırđ

Kapısında on uşağı

Hersli bıyığın geveler

Hacı, Bilal katarlamış

İşliğe gitmiş develer

Halepten doldurmuş hurcunu

Kesmiş Kaymakam harcını

Aşiret helal eylesin

Varsa istesin borcunu

Genişsin Sevinsin, rahatlasın.

Salak Ova, düzlük, alan. Çeltik salağı, yaygındır. Büyük tarlalara, bin, bin beş yüz, üç bin dönümlük sahalara salak denir. Bir de büyücek düzlüklere, ovalara, sahalara salak denir. Salakta avlar doğanından da ne demek istendiği anlaşılıyor.

Örtmek Güneyde Türkmenler örtmeyi kapamak anlamına da kullanırlar. Kapıyı, pencereyi ört, gibi.

Halebi dolandı atı At askerden gelen sahibini görünce sevincinden ne yapacağını bilmiyor. Atı Halebi dolanmak, sevinçten uçmak anlamına.

Ali edem karşı getirmiş / Davada boşanan kır Hacı Durdu Ağa mahkemeye gitmiş. Atı kasabada boşanıp eve gelmiş. Ali Ağabey de atı Ağaya geri götürmüş.

Gevelemek Çiğnemek.

Hersli Öfkeli.

YAYCIOĞLU İBRAHİM AĞANIN AĞIDI

Andırının tanınmış ailelerinden Yaycıoğlu İbrahim Ağa öldüğünde teyzesinin kızı ünlü halk şairi Hasibe Hatun yakıyor ağıdı. Hasibe Hatunla kız kardeşi Telli Hatun bütün Torosların, Çukurovanın en ünlü ağıtçılarıydılar. Hasibe Hatunla Telli Hatunun ağıt yaktığı ölülerin çok değerli kişiler olduğunda herkes birleşirdi.

İbrahim Ağa 1942'de ölüyor.

Geldim diz çöktüm oturdum

Bu yıl bir Ağa yitirdim

Süleymanın yanına gitmiş

İnşallah geri getir'rim

Odada Ağa oturur

Uşaklar kahve götürür

Kadan alayım Münire

Kızlar hizmetin yetirir

Ayşe çaydanlığın' getir

Münire hizmetin yetir

Kızım şimdi Ağa çağ' rır

Kalk gayrı maşlahın' götür

Gölden kalktı uçtu turna

Kimi kara kimi sürme

Kadan alayım Münire

Ağamın çadırın' derme

Şu bacısı şu gelini

Kardeş komadı halimi

İk'gün sonra babamoğlu

Çatal indirir gelini

Atın dorusun'saymazdı

Kardeşim binerdi kıra

Çarşafly yatak beğenmez

şimdi konu kuru yere

Kardeşlerim kardeşlerim

Aman kesilsin başlarım

Babana minnet eder de

Gitmem burada kışlarım

Yaramın da başı acar

Göz göz oldu merhem durmaz

Küçücükten dul oturdum

Başımdan kara gün kalkmaz

Zor imiş kardeş acısı

Gelmedi Hüsne bacısı

Hüseyini Süleymanı

Hacıyı tutsun sancısı

Bundan başka ağıt demem

şerif, Leman gelmeyince

Unutmam kardeş unutmam

Kara mezar olmayınca

Kardeş kabire konunca

Mevlam bana versin sabır

Allah Müftüye ömür versin

Yüz kırk lira verdi kebir

Ağ‘ Ankaradan gelince

Zeliham oynar oyunu

Sen olmazsan kul olduğum

Memedede kurmam düğünü

Yol uzak Lemah gelmezse

Müftü hiç halden bilmezse

Ağamın canı sıkılır

Kır at koşuyu almazsa

Çatal indirir gelini Çatal bir de, bu ağıtta olduğu gibi çifte anlamına gelir.

Acar Yeni.

Kara mezar olmayınca Kara mezara girmeyince, kara toprak olmayınca.

HACI BEYİN AĞIDI

Andırının bir köyünden, köyü saptayamadım, Hacı adında bir delikanlı evleniyor, gerdeğe gireceği gece de ölüyor. Ağıdı, ölen kocasının üstüne gelin yakıyor. Bu ağıdı, bütün Torosların en ünlü aşığı Kel Aşıktan aldım. Hacı'nın ölümünü 1905 olarak saptadım.

Yol üstünde kara yılan
Sıçıra boynuma dolan
Gelin geldim kız gidiyom
Uyan Hacı Beyim uyan

Evlerinin uğru arpa
Kır at gelir kırpa kırpa
Hacı Beyim can veriyor
Kollarını çırpa çırpa

Aynalı martin kol istiyor
Gümüş kemer bel istiyor
Ne yatıyon Hacı Beyim
Elin kızı yar istiyor

Hezerine hüzerine
Hele bakın mezarına
Hacı Beyin kır atını
Çekin Sultan pazarına

Ayvalıktan kalktım yayan
Dayan hey dizlerim dayan
Menekşeden gelin geldim
Uyan Hacı Beyim uyan

Hezerine hüzerine Uydurma, anlamı olmayan sözlerden.

KÖSE AĞANIN AĞIDI

1920 yılında Kadirlinin Bahçe köyünden Köse Ağa öldüğünde bu ağıdı karısı Eşe Hatun yakıyor.

Odana sererim kilim

Kimseye kalmadı dilim

Altı tane yetim ile

Dar yerde çevirdi ölüm

Asker Hasan oğlum asker

Üstüne örterim yorgan

Baban Halepten gelirse

Astırırım çatal yorgan

Sırtında sırmalı kürkü

Atı yavuz tutmaz örkü

Benim derdim verem diye

Yüreğine düşmüş korku

Kadanı alayım teyze

Acı haber geldi bize

Ağamın mesnetin diyem

Kendi idarede aza

On iki odalı konak

Dıkıldım da çıkamadım

Bedir yapılı Ağama

Maşallahsız bakamadım

Odana döşerdim halı
Bilmiyom gittiğin yolu
Çocukları büyütürüm
Adımı vurdur'rum karı

Günde on atlı inerdi
Issız mı kalmış odası
Ağa ince derde düşmüş
Bana da gelsin kadası

Çerkezde de Kadir Ağa
Oğrun acı karlı dağa
Ağamı gönderir m'ola
Selam salsam doktor Beye

Dıklmak Girmek

Adımı vurdurum karı Adımı karı koydururum. Adını vurduk: Adını koyduk, ona ad verdik, anlamına da gelir.

Mesnet iş, meslek.

Bedir Ay.

Karı Hem kadın, hem de, daha da çok yaşlı kadın anlamına gelir. Köroğlunun bir şiirinde Köroğlum der ki karıdım / İhtiyar oldum çürüdüm, der.

Oğrun acı karlı dağa Oğrun uğrun, gizli anlamına gelir. O bir karlı dağdır, ona gizli acıyın, diyor.

POYRAZOĞLUNUN AĞIDI

1890 yılında Ermeni eşkıyalar Kadirlinin Bahçe köyünden Poyrazoğlunu, yaylada çadırını basarak öldürüyorlar, bu ağıdı karıları yakıyor.

Çinçinden göçü çekilir

Malı Gebene dökülür

Buna Poyrazoğlu derler

Yedi lökü bir yekinir

Oğlu püskül sallamasın

Çift gelini ağlamasın

Satmayın kır atı kapıdan

Onu eller bağlamasın

Bura değil bunun yurdu

Şu yukarı konmaz mıydı

Evi yurttan çekilince

Göç atlısı binmez miydi

Hengi ile hüngü ile

Öldürmüşler süngü ile

Ünü büyük Poyrazoğlu

Kahve yüklü dengi ile

Kefiye yağlık başında

Azgın yarası döşünde

Öldürmüşler Poyrazoğlun'

Yılanlıtaşın başında

Çinçin Döldül dağı yöresinde bir yayla.

Geben Andırının bir köyü.

Oğlu püskül sallamasın Sallanmayacak püskül, festeki püskül. Püskül sallamak bir konurlanmak biçimidir.

Göç atlısı binmez miydi Tanınmış, sayılan Ağalar, Beyler yayladan inerlerken onları uğurlamaya göç atlısı binerdi. Göç atlıları o yörenin yaylacıları, yerlileriydi. Göç atlısı, kalkan göçü en az bir köy aşağıya kadar uğurlardı.

Hengi ile hüngü ile Dörtlüğü doldurmak için kullanılmış söz. Kimi yerlerde de kalabalık anlamına geliyor.

Döş Göğüs.

İSMAİL AĞANIN AĞIDI

1944 yılında Andırınlı Zülfikar oğlu İsmail Ağa öldüğünde bu ağıdı ona akraba kadınlar yakıyorlar.

Çığşardan ağaç biçtirir

Onu da Ceyhana döktürür

Kim çıkarır oğlancığım

Bin Kırat çeltik ektirir

Hocalardan izin alın

Bir gece evinde yatsın

Düşmanlık eden deyyuslar

Gayrı muradına yetsin

Acar konak dutturdu da

Bir gün içinde yatmadı

Hacı oğlun everip de

Oğlum murada yetmedi

Bayraklı patos çekildi

Oğlum uğramış nazara

Hacıya gelin getirdim

Peygamberin kavl'üzere

Konak yaptırır keliye

Benzer Hazreti Aliye

Kalbura hayma dutturmuş

Davet verdirmiş Valiye

Çığşardan biçtirir lata
Gitmedi Ceyhandan öte
İsmail Ağa ölünce
Düşmanları çalmış hota

Sürek yazıda yayılır
Akça savağa koyulur
Gelen sene kimse bilmez
Bu yıl hatırın sayılır

Ben böyle ağlayamam
Kaputunu bana salın
İhtiyarım varamıyom
Hepiniz yanıma gelin

Adanadan gelir bekar
Sandıklarla alır şeker
Dolansa daireye çıksa
Kaymakam ayağa kalkar

Bacıcığı çölde kaldı
Mustafa Efendi ağlasın
Şu Güllüye selam söylen
Ak çözsün kara bağlasın

İsterdi İsmail Ağa
Akşama on iki türlü

Varamıyom oğlancığım

Konağının başı karlı

Kahirlenme Güllü Hatun

Ben ağladım ağdımı

Hacı küçük halden bilmez

Kim verecek öğüdünü

Yeter kadir Mevlam yeter

Acım' olur bundan beter

Güvenirim Allahıma

Hacı oğlu yerin tutar

Çığşar Andırınının bir köyü.

Kim çıkarır oğlancığım Hasadını kim yapabilir ki.

Bin kırat çeltik ektirir Kırat, bir tahıl ölçüsüdür.

Acar konak dutturmak Yeni konak yaptırmak.

Bayraklı patos Batöz, harman makinesi. Bayraklı batöz, yeni batöz. Yeni batöz tarlaya girerken bayrak çekilir batöze.

Keli Bayır.

Kalbura hayma dutturmuş Kare biçiminde dört ağaç dikilir, ağaçların üstü çam dalları, ılgın, mersin, söğüt dallarıyla örtülür, bir biçim gölgelik yapılır. Buna hayma derler. Farsça bir sözcüktür. Kalbur, Andırınının ünlü bir yaylasıdır.

Valiye davet verdirmiş Valiyi yemeğe çağırmış, haymasına.

Hota Bir sevinç bağırtısı. Hota çalmak, hota söylemek.

Sürek Koyun sürüleri. Sürek yazıda yayılır. Sürüler ovada otlar.

Savak Koyunları koydukları bölünmüş yer.

Kaputunu bana salın Bana gönderin.

Adanadan gelir bekar Toprak işçilerinin bir kısmına bekarlar derler. Bunlar çoğunlukla becardırlar. Mevsimlik değil, yıllık işçilerdir. Bekar işçileri çalıştırmak, Toroslarda çok zenginliği

gösterir.

Akşama on iki türlü On iki türlü yemek istemiş. Bu da zenginliğini gösterir.

BEYAZIT OğLU HACI BEYİN AğIDI

1890 yıllarında Hacı Bey Erzurumda şehit düşüyor. Ağıdı karısı Hatça Hatun Andırında yakıyor.

Erzurumun dağlarına

At örkledim bağlarına

Küskünüm eşim küskünüm

Beyazıtlı Beylerine

Atı geldi donu geldi

Kendi sonsuz nerde kaldı

Senin oğlun benim eşim

Kızıyın kardeşi öldü

Hatun öksüz Rıfat öksüz

Al at aralıkta yemsiz

Ellerin gideni geldi

Gelmedi ya bizim sonsuz

Sattılar ayak sekili

Ben oldum evin vekili

Ayan olsun Beyin kızı

Gayrı kaldırdım kakülü

Uçarken gördüm turnayı

Bana diktirir sırmayı

Ayan olsun Beyin oğlu

Gayrı kaldırdım sürmeyi

Al yeşil evimi bozdum

Yükümü ellere düzdüm

Kar yağıp duman çökünce

Gayrı umudumu üzdüm

Atı geldi donu geldi Giyitleri geldi, don, giyittir. Hayvanlarda, daha da çok atlar için, renktir.

Kendi sonsuz nerde kaldı Songsuz: Vefasız.

Hatun Bir de kadın adı olarak kullanılır. Hanım da öyle.

Sattılar ayak sekili Ayağı sekili atı sattılar. Kimi atların ayaklarında bileğe, dize kadar bir ak olur. Buna sekil derler.

Gayrı kaldırdım kakülü Kakülü kaldırmak, kakülünü kesmek, bir ömür boyu yasa girmek, yaşlılığa girmek demek.

Gayrı kaldırdım sürmeyi Bir daha sürme de çekmeyecek.

Yükümü ellere düzdüm Başka evlere sığındım.

Gayrı umudumu üzdüm Üzmek, kopmak. Bir ipin yavaş yavaş incelerek kopmasıdır, üzme.

BAYRAMIN AĞIDI

1909 Ermeni karışıklığında Bayram Ermenilere karşı savaşıyor ve onları öldürüyor. Bu yüzden de asılıyor. Ağıdı anası yakıyor.

Bayram oğlumun sebebi

Biri Ancık biri Kızık

Gavur için ıspatlık etmiş

Taşıdığıın dine yazık

Kibar gezer emmim oğlu

Sağ yanında altı patlar

Kara donlusun asmışlar

Padişah duyar da çatlar

Bayram da benzer fidana

Yanarım şehit gidene

Duyar da hep yanar kardeş

Çukurova koca Adana

Ben nideyim emmim oğlu

Dava Müftüde Kadıda

Asmışlar emmim oğlunu

Asmışlar saat yedide

Kibar emmimin yosması

Giyerdi Firenk basması

Padişaha ar değil mi

Kara donlusun asması

Kardeş içeri dıkılır

Püskül çalıya takılır

Kibar gezer emmim oğlu

Koynundan koku dökülür

AVŞAR BEYLERİNDEN

TERKEŞLİOĞLUNUN AĞIDI

Avşar Beylerinden Terkeşlioğlu yüzyılın başlarında öldüğünde ağıdı Beyin Hatunu yakıyor.

Öfkeli atın bağlayan

Dalgın gönlümü eğleyen

Sen onu bilmen mi Dudu

Oğrun oğrun çok ağlayan

Kutnu kumaş çekilirdi

Ak konağa dökülürdü

Sen onu bilmen mi Dudu

Alem ondan sakınırdı

Ak konakta çatal baca

Ben yatmadım bugün gece

Ak konağa oğlan gerek

Alnı kara perçemlice

Çağırın Moll' Ahmet gelsin

Halinden bir haber alsın

Benim dışlığım gelmiyor

Efendisin'beri salsın

Oğrun oğrun ya da uğrun uğrun Uğrun, gizli, saklı demektir. Daha çok oğrun oğrun diye iki sözcük olarak kullanılıyor. Uğrun da deniyor kimi yerlerde.

Benim dışlığım gelmiyor Benim canım sıkılıyor, demek. Dışlığı gelmemek: Canı sıkılmak. Hiç dışlığım yok: Rahatım yok, sevincim yok.

HASANIN AĞIDI

Andırının Tokmaklı köyünden Hasanın amcasıyla arası açılıyor. Araya büyük gerginlikler giriyor. Bu yüzden de amcasının oğlu onu öldürüyor. Ben bu ağıdı 1939 yılında Osmaniyenin Hemite köyünde yirmi iki yaşında Eşeden derledim. Hasanın ne zaman öldürüldüğünü bilmiyordu. Ağıdı da Tokmaklıdan Kısa Eşe Hatun yakıyor.

Atlı gelir tabur ile

Ben ağlarım sabır ile

Sürmeli oğlu gezer idi

Çift tabanca kubur ile

Kapıya dikerler çamı

Samana bulanmış kanı

Kakülünü tara Fatma

Deveye bindirir seni

Aman Ağalar Ağalar

Kuşlar yukarı havalar

Sağ yanından kurşun değmiş

Oğlum yarasın üfeler

Kıratın nalını döktüm

Avşarı boğazına taktım

Bunda ne var bire Hürü

Aziziye şehrin yaktım

Biner ata sürer taşa

Mor yağlığı düşmüş kaşa

Kakül beliğe karışmış

Bakın bacım olan işe

Sabahleyin erden kalkar

Çadırın kendirin çeker

Atçı başı benim oğlum

Şuralara atçı çıkar

Çukurkozun da firezi

Ne hoşça yatmış kirazı

Davul döğülü döğülü

Ben görmedim o mırazı

Altında da atı köçek

Üstünde de oğlum çiçek

Böyle gezer benim oğlum

Çift tabanca altın bıçak

Amanınız ben aşığım

Oğlum öldü de şaşığım

Bundan başka sallamadım

Üstü çarşafı beşiği

Altında da atı sekil

Kayı olun mu sürmelim

Hacıyı eyledim vekil

.....

Kırt at gelir ığır ığır

Üstünde de oğlum buğur

N'olur dedi dedi ile

Çek elini kara gavur

Bir başka kadın:

Yaşa kara Hasan yaşa

Yazılanlar gelir başa

Şu karının Hasan oğlu

Ciridi geçerdı taşa

Kakülünü tara Fatma / Deveye bindirir seni Küçük Fatmayı deveye bindirmiştir. Ağıtçı onu anımsatıyor

Üfelemek Sıvazlamak. Elini üfelemek, elini oğuşturmak. Seni öylesine üfelerim ki, kemiklerin kırılır. Ahmet pehlivan, Mehmet pehlivanı öyle bir üfeledi ki Mehmet yerinden kalkamadı. Ağıtta yarayı oğuşturmak oluyor.

Yağlık Erkeklerin başlarına sardıkları kefiye gibi ipekli baş örtüsü. Çukurova, Maraş, Pınarbaşı, yani tüm Avşarda mendile de yağlık denir.

Belik Örülmüş saç. Çifte belik, mor belik, kırk belik gibi.

Erden Erkenden.

Çadırın kendirin çeker Kendir dediği, çadırı kazığa bağlayan halat.

Çukurkozun da firezi Çukurkoz, oralarda bir yer adı. Firez, biçilmiş ekinin toprakta dikili kalan kısmı.

Mıraz Murat.

Köçek Erkek oyuncu.

Amanınız ben aşığım Ben, halk şairi, aşık oldum da işte böyle ağıt yakıyorum, diyor.

Iğır ığır Iğıl ığıl, belli olmayacak kadar suyun ağır akması gibi.

Dedi dedi Dedikodu.

HACI BEYİN AĞIDI

Andırınlı Zülfikar oğlu Derviş Bey çeltik salağında vuruluyor. Ağıdı kardeşinin karısı Güllü yakıyor. Ben bu ağıdı da, daha birçok ağıtla birlikte Osmaniyenin Hemite, bir adı da Gökçeli ya da yerel söylenişle Göğçeli, şimdiki adı da Gökçedam köyünden Eşeden aldım. Ağıdın yakılışı 1938-1940 arası olacak.

Patos gelmiş salağına

Kan bulaşmış bileğine

Ne yatıyon vezir emmim

Vali indi konağına

Kınacı geldi oturdu

Acele yükün tutuldu

Ne yatıyon vezir emmim

Çeltik Mersine döküldü

Ali ergen Mehmet ergen

Ankaradan geldi ferman

Bin atına gel git emmim

Varsın ıssız kalsın sergen

Vallahi yandım özümnden

Kanlı yaş döktüm gözümnden

Kız istedi de vermedim

Utaniyorum sözümnden

Sergen Çeltiği hasattan sonra kuruması için döktükleri alan.

VAY ANAM KURASININ AĞIDI

Birinci Dünya Savaşında Tecirli aşiretinden, Tecirli aşireti Avşarın bir koludur, diyenler de var, Birinci Dünya Savaşında bir aileden beş kardeşin beşi de askere alınıyorlar. Bu beş kardeşten hiçbirisi de savaştan dönmüyor, Sarıkamışta kırılıyorlar. Bu ağıdı ölenlerin anası, bacısı, köylü kadınları yakıyorlar. Vay anam kurasının ağıtları Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarında da çok var. Vay anam kurası üstüne çıkarılmış ağıt bir beş değil, belki yüz tane. Vay anam kurasına her köy ağıt yakmıştır hemen hemen. Bu ağıdın adına niçin “Vay Anam Kurasının Ağıdı” demişler: 16’lılar askere alındıklarında çok küçüklermiş. Askere “vay anam” diye ağlayarak gitmişler. 16’lılardan dönmeyenler –dediklerine göre onlardan hemen hemen hiç dönen yokmuş– üstüne her yakılan ağıda “Vay Anam Kurasının Ağıdı” demişler. Bugün bile Toroslardan, Uzunyayla Avşarından yüzlerce dörtlük Vay Anam Kurası Ağıdı derlenebilir. Ben bu ağıdı Anavarza köyünden, Hemiteden, Sarız Avşarlarından derledim. 1940-1945 yılları arası.

Beş oğlum var beş taburda

Silahı dolu kuburda

Sabreyle kızım sabreyle

Çok keramet var sabırda

Oğlum gitti güle güle

Gelmedi el ile bile

Biri nergiz biri nevrüz

Biri sümbül biri lale

Geçiyor gavurun sözü

Padişah kırıcı bizi

Din İslam elden gidiyor

Ulaş bari Battal Gazi

Tabur taburu karşılar

Talim eder onbaşılar

Yağmur yağıp gün değince

Yatan şehitler ışılar

Atının alnını sığar
Önüne malağma yığar
Babam bedel versin diye
Uğrun uğrun boynun eğer

Anan kurbanların olsun
Dört bacın kadanı alsın
Nider on iki deveyi
Altısını bedel versin

Kız:

Yaşa anam oğlu yaşa
Yazılanlar gelir başa
Ana ben sana küskünüm
Bedel vermedin kardeşe

Ana:

Öyle deme kızım Hatun
Oğlum öldü kaldım yetim
Böyle olacağın bilsem
Alırdım oğlumu satın

Aferin oğlum aferin
Bir kara donlu neferim
Taburuna vardı m'ola
Kara kaküllü Çaparım

Zıbının içi astar

Mevlam encamını göster

O kıza kurban olayım

Bostan oğlum bir kız ister

Kız:

Anam beş oğlan yetirmiş

Arkası keten gömlekle

Benim kardeş cirit oynar

Kucağı on beş değnekli

Ana:

Atının alını perçemli

Üstü gülgülü keçeli

Baban ölsün oğlancığım

Beli çifte tabancalı

Kız:

Sarıkamış Altunbulak

Soğanlıyı biz ne bilek

Bizim uşak böyle gezer

Aklı zıbın kara yelek

Battın Avşar kazaları

İbrişimin kozaları

Sarıkamışta kırıldı

Gonca gülün tazeleri

Gene kavga sesleniyor

On altılı isteniyor

Gidenlerden biri gelmez

Silahları paslanıyor

Sığamak Sıvazlamak.

Malağma Arpayla saman karışığı, atlara verilen yem.

Yetirmiş Yetiştirmiş, büyütmüş.

Gülgülü Kırmızı nakış biçimleri. Bir de kırmızı gülgülü Maraş ayakkabısı var, gibi.

ALİNİN AĞIDI

Avşarlardan Ali öldüğünde bu ağıdı onun üstüne nişanlısı yakıyor. Alinin öldüğü tarihi ve kasabasını, köyünü saptayamadım. Ağıdı Kadirlinin Azaplı (Avşarlar) köyünden, 1939 yılında derledim.

Alinin giydiği mavrum
Dayanamaz oldum yavrum
Aliyi yudular sende
Yıkılası koca Savrun

Alinin giydiği astar
Çık Alim boyunu göster
Gönlüne kurban olduğum
Veli Beyin kızın ister

Eğlenelim uz gelesin
Bin atına tez gelesin
Emmiyin gönlü yok imiş
Veli Beyden vazgelesin

Terzi işler bucağında
Manca pişer ocağında
Gezsem Aliyi bulurum
Gezsem devlet sancağında

Aliyi özne durdurdum
Bağlat tırabulus kuşak
Sabah bunun ganili var
Evrenler devşirir uşak

Yirmi sürdürürüm yozu

Yüz elli deldir'rim gazi

Tahmiyetli gelin Fatma

Battal deli dğer sizi

Mavrum Bir kumaş eşidi.

Yıkılması koca Savrun Savrun, Toroslardan ıkan, Kadirliden geçen, Anavarzanın dibinde Ceyhan ırmağına karışan bir aydır.

Gönlüne kurban olduğum / Veli Beyin kızın ister Onun gözü ykseklindedir, Veli Bey gibi bir büyük adamın kızını ister.

Bucak Kıyı, köşe.

Manca Bulgur, soğan, öbür karmakarışık sebzelerin yemeğine Çukurovada manca denir.

Özne Damat.

Yoz Koyun sürüsü.

Gazi Atatürk altını. Gazi altınını deldirir boğazına takarım. Yazdığım kişi bu ağıdı nişanlısının yaktığını söyledi. Ağıdı okuyunca, yakanın nişanlı değil anası olduğunu anlıyoruz.

HACI OSMANIN AĞIDI

Ağıdı verenin söylediğine göre, ağıdın yakılışını 1873 diye saptadım. Avşarlardan Hacı Osman bacısını gelin etmiş. Düğünden geri köyüne dönerken Ceyhan ırmağı kıyısına konaklamış bir kervan görmüş, kervancılara sataşmış, onlar da Osmanı öldürmüşler. Bu ağıdı anası yakmış.

Hac'Osmanım Hac'Osmanım

Aman yularsız aslanım

Ulu yola kervan konmuş

Sen onlara deĝm'aslanım

Döndü bacısın yolladı

Havıl oynaya oynaya

Ceyhanı beri geçince

Dönmüş ağlaya ağlaya

Al kınalar yakınmışsın

Siyah sürme çekinmişsin

Kız kardeşin ölmedi mi

Telli dona dıkılmışsın

Benim oğlum nişan taşı

Gökte vurur uçan kuşu

Git oğlum sefer ağasına

Seni yazarlar binbaşı

Yuva malın yok mi idi

Bu iş sana hak mı idi

İbrahim avrattan kötü

Çatal Battal yok mi idi

Gelin yanımda oturur
Abdes suyunu getirir
Sabreyle kızım sabreyle
Elek sudan ne getirir

Her öğenler seni öğer
Mısır hazinesin değer
Sabreyle kızım sabreyle
Her tepeden bin gün doğar

Bu da gelinin bahtında
Gönlün göremem vaktinde
Sabreyle kızım sabreyle
Paşalar kalmaz tahtında

Biri Battal biri Davut
Besereğe basar Havut
Şu şaşkına verin öğüt
Evceğizin dağıtmasın

Havıl Bir çeşit cirit.

Yuva, yua Bire gibi, kadınlar için kele gibi, kadınlara da, erkeklere de söylenen söz.

Gelin yanımda oturur Ana bu sefer de yanında oturan geline dönüyor, ona söylüyor.

Beserek Dişi deve.

Havut Deveye vurulan semer.

DURDU BEYİN AĞIDI

Beyazıtogullarından Durdu Bey 1935 yılında Andırında öldüğünde, ağıdı üvey kardeşi Fatma Hatun yakıyor.

Bomba takır döşüne
Düşer düşmanın peşine
Geri gel bibimin oğlu
Doğan ayın on beşine

Aslan çakırın getirir
Halil heybesini teğler
Harpten gelmiş bibimoğlu
Durdu martinini yağlar

Tufan Bey ile kardeşlik
Paşalarla da konuşur
Sizinkiler Ağa ama
İşini buna danışır

Kardeş inzibat memuru
Çarşığı yıkıyor sesi
Atatürk madalya takmış
Ne kibar yakışır süsü

Kardeş Karsa dıkılırken
Ayna tuttum karşısına
Kardeşim zabıta olmuş
Kadrlinin çarşısına

Bey kardeşim Bey kardeşim

Paşalara teğ kardeşim

Çetelerin kaçmış gitmiş

Getirttir de döğ kardeşim

Çetelerin çek kardeşim

İstihkama dök kardeşim

Manastırın kalesine

Bayrağını dik kardeşim

Teğlemek Eşitlemek.

Bibi Hala

Tufan Bey ile kardeşlik Tufan Bey, Mustafa Kemal Paşanın halkı düşmana karşı örgütlemek için Toroslara gönderdiği iki kişiden biri. Tufan Bey yüzbaşı, ötekisi de Binbaşı Doğan Beydir. Kardeşlik, arkadaşlıktan daha ileridir. Kan kardeşi gibi.

Kars, Karszülkadriye Kadirinin eski adı.

Ayna tutmak Nazardan korumak.

TOPUZUN AĞIDI

Ağıdı aldığım kadına göre, ağıt 1880 yıllarında yakılıyor. Avşarlardan Topuz, düşmanı Kerimoğullarınca öldürülüyor. Kerimoğulları Bozdoğan Beyleridir. Ceyhanın kuzeyinde otururlar. Dokuz köylük bir aşirettir. Hemite, Endel, Bozkuyu, Cıgıcık, Bahçe, Kırmacılı bu aşiretin köyleridir. Osmaniye ve Kadirliye bağlı köylerdir.

Kışları Avşarların bir bölümü kışlamaya bu köylere inerlerdi. Ağıdı Topuzun bacısı yakıyor.

Babamın oğlu var idi

Anamın oğlu bir idi

Topuz kardeşim var iken

Öksüzce başım şar idi

Topuz benim allı başım

Sar'altınım gök kuruşum

Kıyma kadir Mevlam kıyma

Bundan başka yok kardeşim

Ard devesi sandal yüklü

Ön devesi girgin löklü

Topuzun göçü geliyor

Tülü maya tor daylaklı

Akmaşatın kelileri

Av ediyor delileri

Dengi haral bürgüs'atlas

Yorgun gelmiş tülüleri

Akmaşat dedem kışlağı

Koyuluk ordan aşağı

Yazdırırdı Beyin kızı

Atlas yüzlü dört dōşeđi

Gel kardeşim inek dedim

Gök kır ata binek dedim

Akmaşat dedem kışlağı

Saçılak da konak dedim

Kabaktepe Koçdağına

Binerler sığın avına

Topuza gelin getirdim

şemşitli kaput boyuna

Kabaktepe başın boran

Vurgun kardeşimi vuran

Ben Topuzun kardeşiyim

Keskin ırahvana binen

Kabaktepe ardın köklü

Kervan gelir şerit yüklü

Topuzun göçü geliyor

Tülü maya girgir löklü

Ceyhana sürekle sürdürür

Katara tülü dizdirir

şöhret için Beyin kızı

Firenk atlası bozdurur

Dundar anı dumulardı

Tokat anı inilerdi

Topuzun göçün görenin

Din' imanı yenilerdi

Devenin ardı kşekli

Yükünün dibi dşekli

Böyle gezer Beyin kızı

Sultanı nevrüz kuşaklı

Elinde de un eleği

Gelin eliyor eliyor

Kutnu yastık sandal döşek

Anam Topuzu beliyor

Açılan gllerim sola

Topuz ola kardeş ola

Hasiretin olam kardeş

Yaz baharda gle gle

Kabaktepe karlı buzlu

Havanın yüzü yıldızlı

Yurlara konalım kardeş

Glleri angıtlı kazlı

Sayın n Sağırkaya

Yolları yukarı bakar

Ben orayı bilmez miyim

Karı burcu burcu kokar

İki kardeşciğim olsa

Biri ölse biri kalsa

Topuz sana ağlamazdım

Sarılacak dalım olsa

Göçecek Avşarın özü

Göçmem demiş Beyin kızı

Sabah çok erken göçerler

Üşür çocukların yüzü

Şar Sevinçli, iyilikle, güzellikle donanmış.

Sandal Sandal ağacı, kokulu bir ağaç.

Lök Erkek deve.

Tülü maya Dişi deve.

Daylak Deve yavrusu.

Tor Yabanıl. Alışmamış.

Tor tay Binilemez tay. Tor daylak da öyle.

Dengi harar Devenin, beygirin, eşeğin her iki yanına birer dolu çuval bağlanır. Kiloları eşit olmak zorundadır. Buna denk derler. Harar, çuvalın büyüğüdür. Harardan denk yapmış, diyor.

Bürgüsü atlas Devenin bir biçim süsü.

Tülü Bir deve cinsi.

Koyuluk Kadirlinin Akmaşat köyüne yakın bir yer.

Yazdırırdı Beyin kızı Topuzun Bey kızı karısı, yere dört döşeği üst üste koyarak kocasına çok yumuşak bir yatak yaparmış. Dört döşekten her birisi de atlas kaplıymış. Türkmende değerli konuklara çift, üç, dört döşek sererler üst üste.

Saçılak da konak dedim Çadırları ovaya saçalım, konalım...

Sığın Geyik.

Kabaktepe Toroslarda bir doruk, bir dağ, bir yer adı.

Koçdağı Toroslarda bir doruk.

Irahvan Rahvan. Türkmende hiçbir sözcük, hemen hemen, R'yle başlamaz. Önüne hep I gelir.
Örneğin Recep: İrecep. Ramazan: Iramazan.

Sürek Sürü. Sürek, aynı zamanda sürünün bir yerden başka uzak bir yere götürülürken aldığı ad.

Dundar DüNDAR, öncü. Öncü çanı.

Köşek Deve yavrusu: Daylak, köşek... Ayrı ayrı yaştaki deve yavruları.

Sandal döşek Sandal bir ağaç olduğu gibi, bir kumaş adıdır da.

Belemek Kundaklamak. Bebeği kundağa sarmak.

MEMEDİN AĞIDI

Bu ağdın hikayesini bulamadım. Biraz da her ağdın hikayesi içindedir.

Durman bakın çaresine

Düşman girmiş arasına

Sinek çokar yarasına

Kanını silmeğe geldim

Düşümde gördüm ben bugün

Çalmadı davulnan düğün

Yaras'azgın derdi yeğın

Merhemın silmeğe geldim

Kapısında gül bitecek

Dalında bülbül ötecek

Oğlu yok yerin dutacak

Hizmetin görmeğe geldim

Karanlık oldu geceler

Yıkılsın engin yüceler

Memedi yuyan hocalar

Namazın kılmağa geldim

Çokmak Çokuşmak, yığılmak, birikişmek...

Yeğın Çok, azgın, gür. Gür, ekin için kullanılır. Yeğın ekin.

Yumak Yıkamak.

AHMEDİN AĞIDI

Kestim idi ulu ağaçlar

Gene gene ul' oluyor

Tez gelesin Bey kardeşim

Anan baban del' oluyor

Düdüğün almış eline

Düşmüş devletin yoluna

Bir mektubun sal kardeşim

Sen vatanına eline

Gürül gürül göç geliyor

Gürültüsü geç geliyor

Üç tane kardeşim gitti

Dayanması güç geliyor

Kardeş de talim ediyor

Yanlarına vura vura

Usandın mı be kardeşim

Ayaküstü dura dura

Arkadaşların savuşur

Benim ciğerim alışır

Tez gelesin kar' aslanım

Ölmeyen gene kavuşur

Çukurovanın yazısı

Gitmez dizimden sızısı

Bakıp gönül eğleyecek

Yok geride bir kuzusu

Dizlemeli çorap ördüm

Ayağına gider diye

Döner döner öğüt verir

İl sözüne uyar diye

Çukurovanın yazısı Yazı, düzlük, ova... Çukurovanın düzlüğü.

Dizlemeli çorap Dize kadar gelen uzun çorap. Çoğunlukla bu çorapların konçları işlemeli olur.

Ayağına gider diye Ayağına iyi gelir diye.

İSMETİN AĞIDI

Seni doktora götür'rüm
Misisten gideriz öte
Bu yaradan ölünmez ki
Yalnız ocağın bata

Seni Adanaya eletdim
Orda gönlünü eğledin
Gözü körolası doktor
Yüzüme karşı söyledin

Seni doktora götürdüm
Döşemeyi aşı aşı
Evlatsızsın kul olduğum
Ha bir sene daha yaşa

Şafak attı horoz öttü
Sise kefenliğe gitti
Evlatsızsın kul olduğum
Yenice ocağın battı

Kardeşim ağlama diyor
Ağlayamıyom korkumdan
Ayan olsun kul olduğum
Kır at boşandı örkünden

Sıra sıra oturanlar
Hepiniz verin bir akıl

Sen öldün de kul olduğum

Kimi ettin eve vekil

Sıraverdi oturanlar

Hepisine verin akıl

Beşir, Ahmet kardeşlerim

Onları etmiş eve vekil

Odamızın kapısına

Al kırmızı at bağlanır

Satın bebek mi alıcımız

Ansam ciğerim dağlanır

El Bayram Namazına gitti

Gördüm de burcum bulandı

Ayan olsun kul olduğum

Kır atın örke dolandı

Kadanı alayım Hoca

Yatamadım sabahaca

Ayan olsun kul olduğum

Pırtını yaktılar gece

Ne ağlarsın bire deli

Yarın olur aklın şaşar

Evlatsızın arabasın

Bir gün olur iller koşar

Elettim İlettim.

Döşeme Adananın mahallesi.

Sise kefenliğe gitti Sis, Kozanın eski adı. Sise kefen almaya gitmiş birisi.

Akıl vermek Burada, öğüt verin anlamına.

Sıraverdi Sıra sıra.

Al kırmızı Koşumu renkli at bağlanır. Güzel koşumlu. Bir de süslenmiş anlamına gelir.

Burcu bulanmak Çok üzölmek.

Sabahaca Sabaha kadar.

Pırtını yaktılar gece Pırtı, çamaşır demek. Bulaşıcı hastalığa yakalanmış olacak ki, pırtısını gece yakmışlar.

HALİLİN AĞIDI

Edem edem benim edem

Kitli kaldı senin odan

Bir korkum var diyemiyom

Gelmedi Kanala giden

Anam beni çağırmasa

Serbest serbest yatıyordum

Böyl' moldu emmim oğlu

Daha umut tutuyordum

Gel beri gelin gel beri

Öldüm yalvarı yalvarı

Evde mi koydun da geldin

Hasanın çuha şalvarı

İki oğlan büyüttüğüm

Teyze gördün mü halimi

Ana ben şehit düştüm de

Huriler yudu kanımı

Durdum de çuvala koydum

İki tane çuha şalvar

Ana bana hiç ağlama

Kıl namazı hakka yalvar

Kanal Süveyş Kanalı. Kanal savaşına gidiyor.

ANIŐIN AĞIDI

Andırının Gövahmetli köyünden Ali AĞanın kızı AniŐ 1919'da ölüyor. AĞıdı görümcesi Fadıma Hatun yakıyor.

Boyu uzun kamyş gibi

Dişi parlar gümüş gibi

Kim'alırsan al Fadımam

Kims'olamaz AniŐ gibi

Nazlı gelin ld'öleli

Kardeş gelmiyor dağlardan

AniŐ gibi olurm'ola

Bir gelin alsam Beylerden

Aman AniŐim AniŐim

Sağ sırma dişi gmŐm

Kayıtını gel gr kızım

Bayrak dikecek DerviŐim

Kalk git kadasın aldığım

İzin ver de yavrum gelsin

Birisi AniŐe benzer

Hacı canım kurban olsun

Kardeş toy da gelin gürcü

AÇıldı dağların burcu

Maşallah diyerek değnen

Gelin de kardeşin harcı

Yılda bir oğlan doğurur

Ben belerim beleğini

Kardeşin nazlı gelini

Altın sıkılmış bileğini

Bacı send'ölmen ben bend'ölmem

Ayağım kırılısın gelmem

Yaycılı soyu olmazsa

Ben kardeşe gelin almam

Yüz bülbülü dudak kiraz

Gerdanı ayrılmaz toydan

Ben kardeşe gelin aldım

Cahal ölür çürük soydan

Kayıtı görmek Düğün hazırlığını yapmak.

Bayrak dikmek Düğün kurmak anlamına. Burada Anişin düğününü anımsatıyor.

Kardeş toy da Kardeş delikanlı, toy...

Gelin gürcü Gürcü bir de çok güzel anlamına gelir. Genç ve güzel, gösterişli.

Değnemek Bakmak.

Gelin de kardeşin harcı Gelin, kardeşe göre. Onun dengi. Ona layık.

Belek Kundak.

Belemek Sarmak, sarmalamak.

Yaycılı soyu Andırın ilçesinde oturan ünlü Türkmen Beyleri Yaycıoğulları.

Gerdanı ayrılmaz toydan Gerdanı toy kuşunun aklığı kadar ak.

Cahal ölür çürük soydan Çürük soydan olanlar genç (cahal) ölürler.

SOLAĞIN OĞLUNUN AĞIDI

*1900 yılında Osmaniyenin Kumarlı köyünden Solağın oğlu okumaktan gelirken yolda ölüyor.
Ağıdı bacısı Elif Hatun yakıyor.*

Kardeş de Balkta yaylasın

Taycağızı tor oynasın

Kadan alam büyük ana

Süleyman doğru söylesin

Haydin kızlar Balkı gezek

Kırılmış tesbihi dizek

Kuru yerde yatma kardeş

Altına dal çuha yazak

Kitap torbasın işledim

Ben kardeşsiz kış kışladım

Olmaz olasıca ölüm

Hemen molladan başladın

Hengi Karacaoğlan hengi

Kaldıramaz oldum dengi

Kadanı alayım bibi

Bizim molla okur cengi

Eşe de dokuyor kilim

Kimsede kalmadı dilim

Babam oğlu Sarı Aptullahım

Top eğricem deste gülüm

Kardeş odada oturur
Odanın tadın getirir
Babam oğlu Aptullahım
Kahve değil keyf getirir

Ayşe de dokuyor perde
Ben' uğrattın onmaz derde
Çıkarız ya babamoğlu
Meryemçilde çifte yurda

Derelerde biter yonca
Uzar gider yolmayınca
Fatma bacın oğlan olsa
Boyu suna beli ince

Annacımız Hasır bükü
Kutnudan yığardı yükü
Ağlayan bize ağlasın
Gani oğlun senin iki

Tor Acemi, alışmamış.

Dal çuha İşlemeli çuha. Dal çuhalar çoğunlukla sırma işleme olur.

Yazmak Sermek.

Hengi Anlamsız, doldurma sözcüklerden biri.

Top eğrice, eğrice Boynu eğri menekşe, menekşe. Boynu bükük.

Onmaz Onulmaz, iyi olmaz.

Annaç Karşı.

MAHSEN KAHYANIN AĞIDI

1817 yılında Osmaniyenin Hemite (Gökçeli, sonraki adı Gökçedam) köyünden Halil Efendinin oğlu Mahsen Kahya öldüğünde kızı Şefre Hatun yakıyor. Hemite köyü 1865 'te kurulduğuna göre, belki Hemite Bozdoğanın, yani bura göçmenlerinin bir kışlağıydı.

Kara löke salını vurdum

Sallandım yanına durdum

Uççacık tenbih eyledim

Dölek bas da indir diye

Çadırı yonma direkli

Direği yaldız varaklı

İhtiyarlar iftar açar

İftarı ballı börekli

Odada kilim yazılı

Üstünde fincan dizili

Kaldı ya Katibin kızı

Ardı ufacık kuzulu

Koyununda benli şişek

Arkasında tülü köşek

Kaldı ya Katibin kızı

Arkasında ufak uşak

Ağa odadan yollanır

Giymiş kapudu sallanır

Şükür olsun yaradana

Bebek "Ağa" der dillenir

Ağam odada oturur
Ŗen Ali kaput götürür
Ŗkr olsun yaradana
Bebek kılıcı götürür

Bucağa perdesin alın
Gelinler içeri gelin
Bilmem deli bilmem uŖak
Siz Ağama mihnet olun

Emligimin mor kakl
Altın kpede ıkılı
Hüseyini demem amma
Ahmet canımın vekili

Yüce dağdan yüce dağa
Yerin temiz geldi değer
Zaptiye olmuŖ babam oğlu
Kerimoğlu Murtaza Ağa

Lk Erkek deve.

Sal Bu ağıtta sal, devenin havudunun yerine deveye vurulan belleme. Havut devenin eyer, semer yerine geçen koŖumu.

Uacık Usulcacık, yavaŖacık.

Dlek Uygun, düz.

ŖiŖek Bir ya da iki yaŖ arasındaki koyun.

Tülü kŖek Tülü erkek deve, yavru deve.

Ufak uak Küçük erkek ocuk.

Emlik Emlik kuzu. Daha memede olan kuzu. Ağıtta öleni emlik kuzuya benzetiyor.

Çıkılamak Bir çıkının içine koymak. Örneğin bir mendilin içine birkaç altın koyup mendili düğümlemek. Buna çıkılamak denir. Düğümlenmiş mendile de çıkın denir. Burada, altın küpede çıkılı, altın küpeyle birlikte çıkılı da olabilir. Bir de altın küpenin içine koymuş anlamı da verilebilir.

İBİŞ AĞANIN AĞIDI

1868'de Osmaniye ilçesinin Hemite köyünde ölen Nebi Kahyanın oğlu Süleyman için karısı Haçça yakıyor.

Silkinip ata binince
At altında uçtu sandım
Kanrılıp cirit atınca
Gök gürlledi düştü sandım

Yükseğe çadır dutturur
Kendire peşkir attırır
Cıngıloğlu Yusuf imiş
Şöhretli dibek öttürür

Emmimoğlu kara İbişim
Gelmedi sürmeli eşim
Beni sana emanet etti
Anamın oğlu kardeşim

Bugün Pazar ise Pazar
Bohçasını bağa dizer
Haçınlı oğlu Agobumuz
Ağam diye ağlar gezer

Sırtında abası kısa
Beni de alıyor tasa
Niçin yanına varmıyon
Şu anamın oğlu Musa

Doru at kuyruğunu sallar
Hep birikin gelin eller
Kahyası nazlı Ağamın
Beşiğe değmesin dallar

İbiş atına binecek
Eller birikip gelecek
Kucakta taban kılıcı
Yua Muhtar kim olacak

Tel kayınım Efendi Ağa
Arkamızı verdik dağa
Tel getirir emmim oğlu
Şu Karstaki Müdür Beye

İki atlıcık çıktı şurdan
Onun yolu aşar surdan
Dut çadırı garip eşim
Arasına güve düşer

İki atlıcık çıktı şurdan
Biri kır da biri doru
Önünden de anam karı
Bilmem sonu neye varır

Kanrılıp cirit atınca Gerilip cirit atınca.

Bohçasını bağa dizer Bağa dizmek, ipe dizmek... Bohçasının içindekileri herkes görsün diye ipe sermek.

Kahyası nazlı ağamın Burada Kahya, ad.

Haçın Saimbeyli ilçesinin eski adı.

Dutmak Tutmak, burada çadırı kurmak, demektir.

Tel kayınım İnce kayınım.

HACI YUSUFUN AĞIDI

1900 yılında Hemite köyünden Nebi Kahyanın oğlu Hacı Yusuf düğünde vurulduğunda bacısı Hürü yakıyor.

Yeteri bilirsin Yeter

İş mi olur bundan beter

Yaz geldi bahar erişti

Atı kişner lökü öter

Kayranlıdan kar mı istiyon

Uçan kuştan car mı istiyon

Yekin babam oğlu yekin

Dayın kızın' yar m' istiyon

Yekin dayım oğlu yekin

Sırma hamaylını takın

Kardeş de komisyon olmuş

Sen seni nazardan sakın

Benim babam oğlu yollu

Maşlahının üstü telli

Hizmetini iyi yetir

Dede Ağanın kızı Güllü

İki idi babamın oğlu iki

Biri gitti kaldı teki

Şahpazımış babam oğlu

Şehirde yükledi yükü

Memed oğlum k¼¼¼k kuzu

Dizlerime indi sızı

Yitirdim de bulamıyom

Mor belikli Meryem kızı

Aktır damının yapısı

Kıbleye bakar kapısı

Yusuf benim babam oğlu

C¼¼ml'alemin akıllısı

Birini desem biri kalır

Alayın desem sabah olur

Kucacığı da Musafılı

Şimdi Çatal Hocam gelir

Kayranlı Toroslarda bir dağ.

Car İmdat, umut.

Yekinmek Kalkmak.

Maşlahının üstü telli Sırmalı, sırma telli.

Şahpaz Ayağına tez, becerikli, yiğit.

Aktır damının yapısı Üstü toprak dam.

HÜRÜNÜN AĞIDI

1894 yılında Hemite köyünden Molla Osmanın nişanlısı Hürü öldüğünde bu ağıdı kaynanası olacak Çil Hasan oğlunun kızı Elif yakıyor.

Hele feleğin kastına
Derdim çoktur dert üstüne
Hürüyü gelin alır da
Mor giydir'rim al üstüne

Kızlar halaya dizildi
Belim kemikten üzüldü
Kahırlanma hatun kızım
Oyun anandan bozuldu

Kızlar deveyi donatsın
Bizim Kamer, Emiş ile
Hürüyü gelin alırım
Heril örgü gümüş ile

Atın sikkesini çekin
Seğmenler dışarı çıkın
Bugün de Cuma gecesi
Elinin kınasın yakın

Durdu da yoluna dursun
Ben onu yolum bilirim
Hürüyü gelin alır da
Üzengilik dana ver'rim

Memed de gitti Yemene
Ben onun yolun bilirim
Öğüt verme Cihangiroğlu
Gelini Osmana alırım

Kadanı alayım Hürü
Döküldü yüzüyün nuru
Ağana kızım Ağana
Hemiteden yönü beri

Yedi oğlan anasıydım
İki elimde iki değnek
Hürü gelini alır da
Giydiririm keten gömlek

Kucağımda yok bebeğin
Bakım da gönlüm eğleyem
Şu Yemenin yolu uzak
Çıkam da yolu değneyem

Ağlama Meryem ağlama
Sen onu öyle söyleme
Yedi oğlumdan kıymetlisi
Kurban olayım ağlama

Ak elleri beze beze
Püskül de başında hoza

Hürü yayladan geliyor

Şu yollardan toza toza

Sabahleyin erden kalktı

Kolçağı koluna taktı

Kadamı alayım Eşe

Potuk sürdü nergis soktu

Evimizin ardı bahçe

Pazardan alırlar bohça

Yerinme sen hatun kızım

Büyük Ağan döker akça

Üzölmek Kopmak.

Heril örgü İpek örgü.

Sikke Demirden yapılmış, otuz, kırk santim uzunluğunda kazık. Atı bu kazığa örklerler.

Üzengilik Gelin ata binerken, damat evine inerken geline verilen armağan.

Değnemek Bakmak.

Beze Topak anlamına.

Hoza Kamış. Okluk püskölüne benzer. Bu bitkilerin püsküllerine hoza denir.

Kolçak Türkmen köylerinde kadınlar, çalışırlarken, özellikle inek sağarken kollarına kolluk takarlar, buna da kolçak adı verirler.

Potuk Manda yavrusu.

Yerinmek Üzölmek.

AKARCA ALİNİN AĞIDI

1900 yılında Kadırlının Cığcık köyünden Akarca Ali vurulduğunda bu ağıdı akrabası Emine Hatun yakıyor.

Bir nar kestim tane tane

Telli aba serdim güne

Çiyanlıdan kan gidiyor

Al atınan döne döne

Sırtında da tire donu

Valilere gitmiş ünü

Akaya gelmiş diyorlar

Hani Akarcalı hani

Doru ile getirdiler

Kanı ile yatırdılar

Gavur imiş gavur Çeçen

Bir ocağı batırdılar

Ne duruyon kele Fındık

Yükünde parlıyor sandık

Gerisi de şöyle böyle

Harafinen alır nandık

Koyun gelir kuzu ile

Ayağının tozu ile

Fındığı kurban ederim

Oğlu ile kızı ile

Bey kardeşim Payas gülü

Başında öter bülbülü

Kadınız alayım eller

Açıldı yaylanın gülü

Çiyanlı Kadirlinin köyü.

Harafinen alır nandık Bu ağıdı 1939 yılında derledim. Ne yazık ki, bu dizeyi bilemiyorum. O günlerde de yazmamışım.

HÜRÜ OĞLUNUN AĞIDI

1889 yılında Ceyhan ilçesinin Hürüüşağı köyünden (Hürüüşağının adını değiştirdiler. Yeni adının ne olduğunu bilemiyorum.) Hürü oğlunu eşkıyalar vuruyorlar. Ağıdı halası Bahar Hatun yakıyor. Hürüüşaklılar Cerittir.

Kadan alırım kır kısrak

Gelir nalına basarak

Sen gidiyon babam oğlu

Gelin kaldı ak beserek

Saltaları belik belik

Ediğine kanlar doluk

Baharı da dersen densiz

Kele Döndü sana noluk

Kadan alam Halil Ağa

Ben de sana kul olayım

şöyle dur gavurun kızı

Ben de yanına varayım

Bana verin kuşağını

Kuşak meğer kanlı imiş

Koca Beyler yasa geldi

Benim kardeş ünlü imiş

Hasta değil sayrı değil

İbrahimden ayrı değil

Sak gez babam oğlu sak gez

Akarca Ali doğru değil

Döne döne huğ dutmuş da

Bir günceğiz yatamamış

Gelin almış babam oğlu

Bir mıraza yetememiş

Sak Sakınca.

Huğ Üstü sazdan, duvarları çubuk, ya da kemiş çitten tek katlı ev.

Mıraz Murat.

ANŞANIN AĞIDI

1933 yılında Bahçe ilçesinin Haruniye bucağında (şimdi ilçe) Anşa adındaki kızı amcasının oğlu öldürüp kaçıyor. Ağıdı kızın anası yakıyor.

Anşam gelir kopa kopa

Kulağında altın küpe

Anşa kızım can veriyor

Ak kolların ata ata

Mor beliği yelep yelep

Bana kara yazmış felek

Anam demiş kaçmış kızım

Kurtaramamış teyzem Melek

Hükümetten atlı bindi

O kızın keşfine indi

Anca ben yanmadım kızım

Dağlar taşlar toprak yandı

Şaşmış kızcağzım şaşmış

Yalımdan ciğeri pişmiş

Kasım edem evde diye

Evinin üstüne düşmüş

Uçtu da şahinim uçtu

Görenin tebdili şaştı

İsmaili hiç arama

Şimdiye hududu geçti

Evimizin önü çimler

Anşa kızın kanı damlar

Nazifeyi demem amma

Hacer bacım berkten ağlar

Kopa kopa Koşa koşa.

Yelep yelep Yalp yalp etmek, parlamak.

Anca Yalnız

Tebdili şaşmak Aklı şaşmak.

GÖK CELİLİN AĞIDI

Hemite köyünden Kara Mahmudun oğlu Gök Celil ve Musa Ağa 1800 yılında Avşarlarca öldürülüyorlar. Ağıdı amcaları kızı Fadiş yakıyor.

Yoruldum da yollar uzak

Yüzünde sakalı tozak

Emmilerin çadır kurmuş

Böğrü pınar altı sazrak

Hele deliye deliye

Kahve yük vurur tülüye

Musa emmim Maraştan gelir

Salta kestirir Aliye

Celil emmim iyi iyisi

Musa emmim gölge koyusu

Ahmedi sebep diyorlar

Ölenler onun dayısı

Almalı gelin almalı

Osman Ağasına vermeli

Bizim oğlanın gelini

Yüce baş altın çalmalı

Velinin yağlığı ağılı

Şöyle gelin dili bağılı

Kara çadır büyük evli

Kıvılanmış babam uşağı

Ben gene yandım özümden
Kanlı yaş döktüm gözümden
Teberğin indi bize
Eğer alırsa sözümden

Gene yandım ha ört gibi
Gözüm dönüyor dört gibi
Sızlattın teberiği
Enik kalmış bir kurt gibi

Tozak Kamış, okluk püskülü... Bir de savruluyor anlamına geliyor. Sakalı savruluyor.

Sazak Sazlık yer.

Salta Daha çok mollaların giydiği bir çeşit ince, kara palto. Aliye salta yaptırmış.

Gölge koyusu Çok sayılan kişi. Ağırılığı olan kişi.

Almalı gelin almalı / Osman Ağasına vermeli Ölenlerden birisinin gelinini Osman Ağasına vermeli. Bu, ölenlerin Ağabeysi olmalı. Türkmende çoğunlukla genç ölenlerin karılarını kardeşlerine verirler.

Çalma Eskiden Türkmende kadınlar, bu ağdın derlendiği 1937 yılında bile, sırmalı fes giyerlerdi. Fesin bütün yöresi sırma işleme olur ve bu işlemelerin üstüne bir dizi altın asılırdı. Buna da “Altın çalma” denirdi.

Velinin yağlığı ağı Velinin mendili beyazlı, aklı.

Dili bağlı Konuşamıyor demek. Korkudan, hastalıklardan, daha başka, sonradan başa gelen sebeplerden dolayı konuşamayanlara dili bağlı derler. Anadan doğma konuşamayanlar için kullanılmaz bu deyim.

Kıvlamak Atı çok hızlı sürmek.

Teberik Armağan. Bu dizede çoğu teberik oluyor.

Ört Köz, yalım, ateş.

SÜLEYMANIN AĞIDI

Osmaniye ilçesine bağlı Endel köyünden (Endel köylüleri de Bozdoğanlıdır) Süleyman öldürüldüğünde ağıdı bacısı yakıyor. Olay 1920'lerde geçiyor.

Sabahleyin vardı haber

Bağrıma koyuldu biber

Ben o kızı aradım da

Yanasıca kabar kabar

Kardeşimgile vardım da

Kardeşim beni yolluyor

Bizim yalnız ölmüş de

Daha ayaklı sallıyor

Ceyhan suyu bucak bucak

Gülün yoldum kucak kucak

Kıyma felek kul olayım

Babam oğlu bir çubucak

Dizim dizim dizliyorum

Ben yolları gözlüyorum

Şimdi dayım gelir diye

Zelihayı gözlüyorum

Kadanı alayım hırka

Gene beni aldı öfke

Giyerdi ya babam oğlu

Omuzunu silke silke

Yanasıca kabar kabar O kız inşallah kabar kabar yanar.

Ayaktı Beşik.

Çubucak Çubuk gibi ince. Çubuk gibi yalnız, tek.

REŐİDİN AĞIDI

*Kadirlinin Yalnızdut köyüne bağlı Hüseyinölen çiftliğinde ölen Reşit için bu ağıdı anası yakıyor.
Yıl, 1931.*

İreşit Ceyhandan gelir

Abidine alır kundura

İki elimde iki ıklık

Biri saz biri dambıra

Bana verin kırbacını

Kardeş de tosun topluyor

Kürt elinden bir at almış

Altında atı hopluyor

Bebek Ağa Bebek Ağa

Ardımızı verdik dağa

Biz oraya gideceğiz

Yol vermiyor karşı dağ

İreşit Ceyhandan gelir

Arabası kıcır kıcır

Hele görşen Ak Yusufu

Gavurun yüreği acır

Direkte heybe asılı

Ben gözümde ıramıyom

Çok meclisler değniyom da

İreşidi göremiyom

Kıcır kıcır Arabanın çıkardığı ses.

Irmak Uzaklaştırmak.

Çok meclisler değniyom da Birçok toplantıya bakıyom da.

KÖRÜN OĞLUNUN AĞIDI

1909 yılında Hemite köyünden Körün oğlu Memet kaçırdığı karısını babasının evine götürürken yollarını eşkiyalar kesiyor, Memedi öldürüp karısını alıyor götürüyor bir ahıra hapseyliyorlar. Kadın öldürülen kocası üstüne bu ağıdı ahırda yakıyor.

Yaslan koca konak yaslan

Seslen bibim oğlu seslen

Bibimoğlu avdan gelir

Altında da Arabistan

Kardeşlerim kardeşlerim

Kana belenmiş saçlarım

Senin için sürmel'eşim

Delik damlarda kışlarım

Atını çektim enişten

Heybesi dolu yemiştin

Hodul gezer sürmel'eşim

Tabaka taşır gümüştin

Bana bir iskemle verin

Oturup ağlayacağım

Senin için sürmel'eşim

Sıvası boylayacağım

Bunu duysa ne der Velim

Hep kırılısın evim malım

Kuşlar yemiş çalıya konmuş

Kıpkırmızı olmuş dalım

Bizim yaylalar kayalı

Kayası kartal yuvalı

Hele görsen sürmel'eşim

Martin çalıda dayalı

Sulumağ'ranın deresi

Hayli çekiyor arası

Bir kurşuncuk sık da ölsün

Kovalama kör olası

Ayağında çizm'ışılar

Kınaman bizi komşular

Sürmel'eşim geziden gelir

Çamurlu eli karşılar

Beni burda eğleniz mi

Kitli ahıra koymayılan

Varınca ben görmez miyim

Onu orda kıymayılan

Beliğimden tuttu Kürtler

Öldüm yalvara yalvara

Hele görseniz sürmel'eşim

Kahve renk giymiş şalvarı

Elim ile el eyledim

Dizim ile yol eyledim

Düşmanlar şurdan çıkınca

Çobanlara car eyledim

Ben söylerim ben bellerim

Sıvasa mektup yollarım

Senin için sürmel'eşim

Yenge beşiği sallarım

Nolaydı nolaydı

Para kesen dolaydı

Keşki gitmez olaydı

Anam babam öleyidi

Kır at boşandı örkünden

Heybesi düştü terkimden

Çok ağlardım sürmel'eşim

Ağlayamadım korkumdan

Beliğimden tuttu Kürtler

Yürümedim emekledim

Senin için sürmel'eşim

Yedi gün ahır bekledim

Kış gelir sehile iner

Güz gelir Mazkaca konar

Buna Körün oğlu derler

Arabistan ata biner

Altında da Arabistan Altında Arap atı.

Belenmek Bulanmak, yerde yuvarlanmak, bulaşmak.

Hodul Kabadayı.

Sulumağara Toroslarda bir yayla adı.

Varınca ben görmez miyim / Onu orda kıymayılan Ben öteki dünyaya varınca onu orada görmez miyim, siz onu burada böyle kıyma gibi yaptığınız bile.

Car etmek Yalvarmak. İmdada çağırarak.

Yenge Kuma.

Sehil Sahil, kıyı.

Mazkaç Toroslarda, Andırın ilçesine bağlı bir yayla.

EMİNENİN AĞIDI

Eminenin anası sütü ocağa koyuyor. Kendisi de yayık yaymaya başlıyor. Süt, kaynayınca taşıyor. Emine sütü ocaktan indirmeye varınca, o telaşla, etekleri yalına değiyor, alışıyor. Kız kovayı alıyor, üstüne su dökerek kendini yanmaktan kurtarmak isterken bir gelin geliyor öteden, kovayı Eminenin elinden alıyor. Perilerden mi, neymiş bu gelin. Görünmeyenlerden imiş. Sen benim kızımın üstüne ateş saçtın, kızımı yaktın, diyor. Ben seni yakacağım. Emine de, anası ona ulaşınca kadar yanıyor. Bu ağıdı anası yakıyor.

Eridi gönlüm eridi

Kızlar oluğa yürüdü

Ak fistan da çift işlikli

Emine kızım var idi

Yollar oldu arşı çarşı

Hangi yola ben gideyim

Kızım odundan geliyor

Çağır da karşı gideyim

Yüğrük kızcağızım yüğrük

Yürürken ığranır beli

İnşallah anam sen de'ölürsün

Yalınız ağlattın beni

Kızlara kurban olayım

Kızlar çekiyor yasını

Damın başına çıktım da

Kayada duydum sesini

Dünden bohçasını çözdüm

Çıkıda buldum iğnesini

Kavrularak yanmış kızım

Kalmış kolunun kırması

Şaştım kızcağzım şaştım

Bir dumanlı yola düştüm

Kızlar söğüde toplanmış

Gözümü yumdum savuştum

Bayrama kurban olayım

Bayram kaldırmış bayrağı

Ben kınasın yakacağım

Dayısı oynasın değneği

Altı göze ev yaptırdım

Heliğini ata ata

Yedi aylık yola gitsem

Bulur idim yata yata

Sabahleyin kalktım idi

Ne koygun ötüyor davul

Ben kınasın yakayım da

Hasan da oynasın havul

Yüğrük Tez ayaklı.

İnşallah anam sen d'ölürsün / Yalnız ağlattın beni Anası ağıt törenine, yas yerine gelmemiş de o kızına yalnız ağlamış, ağıt yakmış.

Bayrama kurban olayım

Bayram kaldırmış bayrağı

Ben kınasın yakacağım

Dayısı oynasın değneği

Bayrak kaldırmak, bayrak dikmek, bayrak asmak. Bayramın bayrak asması, düğün bayrağını asmasıdır. Düğünlerde her zaman avluya bayrak dikilir. Bayrağın üstüne de bir hotuz dikilir ve o hotuzu vurana da armağan verilir. Demek ki, Bayram kızın sözlüsü. Dayısı değnek oynasın, düğünlerde cirit oynanır, cirit oynasın, diyor, ölüler için söylenen bu sözler yerinmedir, üzüntüyü söylemektir.

Altı göze Altı oda.

Helik Küçük taş.

Havul Bir biçim cirit.

İBRAHİMİN AĞIDI

İbrahim adındaki delikanlı arabasıyla yakınlardaki köye kız görmeye gidiyormuş, yolda arabası devrilmiş, oğlan ölmüş. İbrahim Kadirlinin Vayvaylı köyünden olurmuş. Ağıdı anası Melek yakıyor.

Şaştım oğlancığım şaştım

Yol bilmedin dağdan aştın

Ver oğlumu gideceğim

Hüseyin koluna düştüm

Sabahleyin er göçerim

Yolun çiğrini açarım

On ordu içinde olsa

Oğlumu boyundan seçerim

Kanlı dere kansız dere

Araba uğramış yara

Oğlum kız görmeğe gitmiş

Şu illeri yara yara

Ergen İbrahimim ergen

Dikerim öznelik yorgan

Emmisi oğlu Hacı Kerim

O da adamış çifte kurban

Karlı dağlar karsız dağlar

Karı erir sular çağlar

Kapıda da gökçe kırlar

İbrahimim tımar eyler

Hasta oğlacığım hasta

Su veririm altın tasta

İlahi kolun kırıla

Arabayı yapan usta

Nazlı oğlancığım nazlı

Kakülün kesmedim gizli

Şimdi emmileri gelir

Altı atlı eli bazlı

Firak deli gönlüm firak

Gelirim gelirim yollar ırak

Buralılar dil bilmiyor

Selver teyzem burda gerek

Kola düşmek Ocağa düşmek.

Çiğir Küçük yol. Keçi yolu.

Özne Damat.

Gökçe kırlar Kır, demirkır atlar.

FATMALININ AĞIDI

1941 yılında ölen Osmaniyenin Hemite köyünden Fatmalı için amcası Yusuf yakıyor.

Koca Ceyhan ılık akar
Efe burcu burcu kokar
Sahilde kalma yiğenim
Söbe göze mucuk çokar

Yetimini yetirdin mi
Sırtın'alıp götürdün mü
Gözlerim görmüyor karı
Kuru yerden oturdun mu

Fatmalı evin dolabı
Dolabı vurulu kaldı
Hodul gezerdi yiğenim
Bohçası dürülü kaldı

Ağlama Yusuf ağlama
Anan gelecek gelecek
Emmiyin gelini Elif
Seni kucağına alacak

Ak ellerin şıfka parmak
Ellerin dokurdu örnek
Bu da bizden ganil kalsın
Halakada beşik kalmak

Avlusunun önü beri

Yürü dal kaküllüm yürü

Utanmayı beri atmış,

Aha öksüzünün biri

Kadamı alayım Eşe

Ağaçtan keserler meşe

Bunu da duymuş ağlıyor

Ankarada Kemal Paşa

Söbe Oval.

Mucuk Bir küçük sinek. Yazın sarı sıcaqlarda, ovada, insanların yüzüne yüzlerce konar, çok rahatsız ederler. Bu sinekler Çukurovada sıcağın, hastalığın bir timsalidir. *Mucuk* sözcüğü Çukurovayı anlatan birçok türküde geçer. Örneğin, “*Mucuk* çokar, suyu kokar.”

Fatmalı evin dolabı Dolap gibi, yani su dolabı gibi, evin içinde döner durur *Fatmalı*. Çok çalışkan demek.

Dolabı vurulu kaldı Dolabı kilitli kaldı. Dolabı durdu.

Şıfka İnce.

Ellerin dokurdu örnek Kilim örnekleri dokurdu. Öyle usta kilimciydi ki, elleri yepyeni kilim örnekleri çıkarır, ondan sonra da onun örneklerine öteki kilimciler öykünürler.

Ganil Kanun.

Halaka Köyün orta yeri, alanı, sokak, evlerin dışı, ev araları.

RECEBİN AĞIDI

Osmaniye'nin Sakarcılık köyünden Eyce Osman'ın oğlu 1944'te araba altında kalıp ölüyor. Ağıdı anası Emine yakıyor.

Gökyüzünde turna katar
Kolunu boynumdan atar
Kurban olurum Recebim
İş mi olur bundan beter

Şaşıık İrecebim şaşıık
Tekerin önüne düşük
Kurban olayım oğluma
Şöhretli araba koşuk

İleri dur kele Sultan
Oturalım dize dize
Osman düğünü kurmuş
Okuntunu saldı bize

Kapımızda dut dikili
Dibinde reyhan ekili
Kurban olayım oğluma
İrecep evin vekili

Su içinde salkım söğüt
Verseler de almam öğüt
Şöyle döndüm baktım idi
Kan içinde babayiğit

İSMAİLİN AĞIDI

1927 yılında Kadırlının Cığcık köyünden İsmaili bir derenin içinde vurmuşlar. Bu ağıdı amcası kızı Eşe yakmış.

Ne yatıyon bir' oğlancık
Daldan düşmüş elma gibi
Daha sıdk ile bakmadım
Kara bıyık burma gibi

Kadanı alayım emiş
Parmığında yüksük gümüş
Iramazan gelirkene
Heybeyle alır yemiş

Heves köves çorap aldı
Bir'ni giydirmede felek
Ayan olsun İsmailim
Hep dikili kaldı yelek

Nol'askere gideyidi
Mektubu gelirdi bize
Garip misin bire oğlancık
Dünürcü salarım kıza

Sağ yanından kurşun değmiş
Sol yanına boynun eğmiş
Garip garip duruyordu
Meğer kimsesi yoğumuş

Habeb oldu hübeb oldu

Yandı ciğer kebab oldu

O gediğe hiç varmazdı

Abdi buna sebep oldu

Ömer Ağa Ömer Ağa

Ardımızı verdik dağa

Sanki bunu öldürünce

Hayıf mı aldın Şaban Ağa

İBİŞİN AĞIDI

Osmaniyeye bağlı Hemite köyünde Kara Dervişin oğlu İbiş Gaziantep'te askerliğini yaparken öldüğünde bu ağıdı İbişin karısı, kaynanası, akraba kadınları, dahası da köyün bütün kızları, kadınları yakıyorlar. Ben bu ağıdı Hemitede aşığı yukarı önüme gelen her kadından aldım. Kimisi kendi yaktığını unutmuştu. Kimisi de başkalarının ağıdını biliyordu. Gaziantep'ten getirilen ölünün üstünde, ölü gömüldükten sonra da giyitleri üstünde bir hafta köyün bütün kadınları ağıt yakmışlardı. Köye gelen birçok aşık, birçok ağıtçı kadın da İbişe ağıt yakmıştı. Eğer ben, İbiş üstüne yakılan ağıtların hepsini derleyebilmiş olsaydım salt İbişin ağıdı bir kitap olabilirdi.

Avluya konak tutturmuş

Merdivenin düzle diyor

Bedir kızı kurban demiş

Deli Aliyi nazla diyor

Kadanı alayım döndü

Ört düştü ciğerim yandı

Düşman başına vermesin

Bavulda pırtısı geldi

Kadanı alayım Eşe

Yüzünde zülüf menekşe

Bunu duysa ne der ola

Ankarada İsmet Paşa

Gider Anteb'in yoluna

Gelir Hemite eline

Dargın mısın bire yiğit

Pırtıyı saldın geline

Anteb'in büyük pınarı

Akar bulanı bulanı

Safiye bunun bacısı

Ağlar beleni beleni

Çıktım gediğe değnedim

Antep dumanlı dumanlı

Eşime ölük diyorlar

Kalbim gümanlı gümanlı

Antepte de ova yazı

Koyuna karışır kuzu

Sana diyom garip eşim

Yol bekliyor emmin kızı

Evimizin önü Ceyhan

Dalga vursam alır mola

İbiş benim emmim oğlu

Mektup salsam gelir mola

Yaz geldi çiçek açıldı

Zaten olanlar seçildi

Düşman başına vermesin

Bavulda pırtı açıldı

Kara tiren tez getirir

Soluk soluğa yetirir

Kip Hasanın oğlu Hasan

Acı haberin yetirir

Dizimde Antep yarası
Bulunmaz bunun çaresi
Dolanır dolanır gelir
Yiğidin deli babası

İlahi kesile başım
Bir feleğe kaldı işim
Antebe güveniyordum
Orda da yoğumuş eşim

Ali gelir Memet gelir
Benim eşim nerde kalır
Şöyle yiğidin gelini
Ölmez ama deli olur

Kırını tımar eyler iken
Yağız azgın azgın değner
Sene bitti gelir diye
Emmisi Eşeyi eğler

Nider kızcağzım nider
Bu bize Allahtan kader
Evini emanet etmiş
Osman Andırınlı gider

Evleri Ceyhana yakın
Dalga vurur sakın sakın

Emmim oğlu takım giymiş
Kuluncunda döküm döküm

Tutmuyor atının dizi
Görmüyor mu onun gözü
Sana diyom garip eşim
Kadan alsın emmin kızı

Kızlar halaya dizilmiş
Sen de mi atacaksın para
Kadanı alayım kızım
Eşini Antepde ara

Emmim oğlu düğün kurmuş
İki düğün iki köçek
Yaradan ölmüş diyorlar
Hani ya cebinde bıçak

Oturalım karşı karşı
Buraya açılmış çarşı
Babam oğlu gelir iken
Ağlayarak çıkarım karşı

Yaz geldi bahar erişti
Koyun kuzuya karıştı
Böyle düğün kurulur mu
Kızlar karıya karıştı

Ağlama kızım ağlama
Hepsi de Allahın işi
Hele görmeniz İbiş
Ağzında parlıyor diş

Sabahnan İbiş gelince
Altında atı çığış çığış
Kadanı alayım oğlum
Bin atına şöyle savuş

İlahi İstanbul bata
Bolu köyü daha öte
İbişinen İzzet gelir
Isıcak da tüte tüte

Alnında kara kakülü
Bende koymadı akılı
Cahil giden kara İbişim
Şapkası telde takılı

İbiş İzzet ilen gezer
Ak elleri yazı yazar
Kurban ol'rum kar'İbişim
Söylemişler değmiş nazar

Pırtısını şahit vurdum
Zonguldağa gitsin diye
Emmisinin oğlu Hacı

Öldüğünü bilsin diye

Kadamı alayım işlik

Ben de alamıyom dışlık

Babası yanına gitti

Bin lira da koydu harçlık

Evlerinin önü asma

Asmanın dalını kesme

Emmim oğlu kar' İbişim

Darılıp da bana küsme

Gelinimin adı Eşe

Duluğunda altın köşe

Bunu da duymuş ağlıyor

Ankarada İsmet Paşa

Odasında yanar ışıık

Sofrasında ağır kaşık

Kınaman obalar beni

Kızım sallamadı beşik

Sürünürüm sürünürüm

Ben çemberi bürünürüm

Eller kaynım dedikçe

Ben kimlere yerinirim

Yattığın yerlerde yatmam

Yorganı üstüne atmam

Kurban olam emmim oğlu

Babamın evine gitmem

Eşe de beni çok yakıyor

Şu kız gözüme bakıyor

Ben buradan varır iken

İbişim karşı çıkıyor

Antebin kıvrım yolları

Dumanlıdır şu dağları

Minnetçi olsa gelirmola

Antebin büyük Beyleri

Amanınız bize noldu

İbişin gül benzi soldu

Kurban olurum Memet Ağam

Oradan telefon vurdu

İbiş yatar dalgın hasta

Osman buraya geldi posta

Gelin seni kör ederim

Gül yollasan deste deste

İbişimin ord'ölmesi

Gelinimin dul kalması

Düşman başına vermesin

Bavulda pırtı gelmesi

Gider Antebin eline
Gider babası yanına
Gelin buna dargın mola
Pırtısın salmış geline

Çıkmış Antebin eline
Talim eder döke döke
Sabah İbiş oğlan gelir
Kır at başlık çırpa çırpa

İbişimin kara gözü
Yaktı kül eyledi bizi
Minnetçi olsa gelir mola
Eşe emmisinin kızı

Altın yüzük parmağında
Külot pantol tırnağında
Hodul gezer tel kayınım
Paşaların örneğinde

Ört Od, ateş, köz, yalım.

Pırtı Elbise, giyit, çamaşır.

Belenmek Yuvarlanmak.

Değnemek Bakmak, gözlemek.

Güman Kuşku, şüphe, küşüm.

Yetirmek Ulaştırmak, yetiştirmek.

Azgın azgın Çok sert.

Kulunç Sırt, kürek kemiklerinin üstü.

Çığış çığış Oynayarak, parlayarak, yerinde durmayarak.

Cahal, cahil Genç, gencecik.

İşlik Gömlek, yakasız gömlek daha çok.

Dışlık Ben de alamıyom dışlık, dışlığım gelmiyor, çok sıkılıyorum anlamına. Dışlığı gelmemek, çok sıkılmak.

Duluk Şakak.

MEMEDİN AĞIDI

Maraş'a bağlı Andırın ilçesinin Geben köyünden Memet adındaki delikanlı 1920'de gerdeğe gireceği gece ölüyor. Ağıdı Memedin anasıyla nişanlısı yakıyor.

Gökte bulut yan gidiyor

Derelerden kan gidiyor

Ulaş Doktor Osman Beyim

Memedimden can gidiyor

Memedimin del'anası

Bugün Memedin kınası

Bu da bizden kanun kalsın

Düğünde özne ölmesi

Memedimin atı iki

Ayakları ala seki

Yıkman bunun bayrağını

Dolanır da gelir belki

Çıktım kavak yarısına

Balta vurdum kurusuna

Küs mü gittin Memet oğlum

Beş bacının birisine

Tan davulu çalınıyor

Harman yeri yarılıyor

Okuntu saldıgın Beyler

Cenazene deriliyor

Ben süpürmem avlunuzu
Böyle m'ettik gavlimizi
Ayağı kademsiz derler
Hiç görmedim oğlunuzu

Özne Damat.

Seki Sekil, atın bacaklarının ala olması.

Yıkman bunun bayrağını / Dolanır da gelir belki Düğünlerde evlerin avlusuna bir de bayrak dikilir. Bayrağı indirmeyin, diyor.

Tan davulu çalmıyor Köy düğünlerinde tanyerleri ıştırken davul çalınır. Bu davulun, zurnanın bestesi hep aynıdır, değişmez.

Okuntu Düğünde oğlan evi, kız evi çağrı çıkarırlar. Bu çağrı, çağrılarının önemine göre armağanlardır. Mendil, çorap, kilim, kuşak, boğa. Son yıllarda kart göndermek de okuntular arasına girdi.

Kademsiz Uğursuz.

MOLLA KERİMİN AĞIDI

Çukurovanın kurtuluşunda Fransızlara karşı savaşan çete başı Molla Kerim Őehit dűřüyor. Bu ağı Molla Kerimin anası yakıyor.

Netti ise dayın etti

İskibili cephe tuttu

Ne durursunuz din kardeşler

Molla Kerim esir gitti

N'oldu ise bana oldu

Açılan güllerim soldu

Ne durursunuz din kardeşler

Molla Kerim esir oldu

Atları at içinde

Sarı kundura kıcıında

Molla Kerim esir gitmiş

Fıransızların içinde

Evlerinin önü çeti

Türlü türlü kokar otu

Molla Kerim esir gitmiş

Cephede kişniyor atı

Evlerinin önü yonca

Yonca kalkmış dam boyunca

Issız kaldı koca konak

Molla Kerim olmayınca

Evlerinin önü arpa

Koyun gelir kırpa kırpa

Tez gel Molla Kerim tez gel

Kuzuların kaldı görpe

Belinde tırabulusu

Sarar dolayı dolayı

Molla Kerimi öldürmüşler

Kana beleyi beleyi

SELVERİN AĞIDI

Adana ili Kadirli ilçesinin tanınmış kişilerinden Duran Ağanın kızı Selver öldüğünde anası Fatma Hatun bu ağıdı yakıyor.

Süzün kızcağzım süzün

Nişan takacağım güzün

Kına hazır oldu ama

Babası vermiyor izin

Gel teyzesi bak yüzüne

Kaleme benziyor kaşı

Henren pırtı dökmüşsünüz

Yok mu elinin nakışı

Sırma şalvar filik yamçı

Daha sandığı bekliyor

Kızın çeyizini gördüm

Hemi baston hemi yamçı

Amanın ciğerden yandım

Yalınızı ölmez sandım

Babası bana darılır

Çeyizini uğrun gördüm

Ben böyle düğün eylemem

Kazayı toplarım güzün

Teyzem senden geçmem derdi

Veriyorum yalınzım

Kızım yanın ağırır yerde
Yeni düştüm ağır derde
Kızıma çeyiz veriyom
Altı kilim altı perde

Kızım deden gelse idi
Bir çaresin bulmaz mola
Seher diye ağlamazdım
Bir kızım daha olmaz mola

Kapıya çıkar yoklarım
Türlü hisseni saklarım
Bir kızım da daha olsa
Çeyizin ona saklarım

Yorulдум bacım yorulдум
Soyka sallaya sallaya
Kızımı gelin veririm
Saçın telleye telleye

Yenemiyom anasını
Ayırdın mı sunasını
Babası izin vermezse
Uğrun vururum kınasını

Ben kızıma kurdum düğün
Kardeşleri oynar değnek

Sağdıcını hazırlayın

Mahmudum dağıtsın gömlek

Ne çok bakıyor gözüme

Söz uğratmıyor sözüme

Ağa kızından çok severdi

Düğür mü geldi kızıma

Şimdi emmilerin gelir

Arabası gürül gürül

Ben Selveri gelin ettim

Al kuşattım parıl parıl

Sırma şalvar Sırmalı şalvar, şalvarın paça ve cep ağızları, bir de dış dikişlerinin üstleri sırma şeritlerle işlenir. Buna sırmalı şalvar derler.

Filik Tiftik.

Filik yamçı Tiftikten yamçı. Yamçı bir çeşit, ince keçeden yapılmış pelerindir. Özellikle at üstünde giyilir. Daha çok yamçıyı Toros Çerkesleri yapar ve giyerler.

Kızıma çeyiz veriyom / Altı kilim altı perde Çukurovada cicime perde derler, cicim çoğunlukla yüklüklerde perde olarak kullanılır. Bir de duvarlara asılır.

Soyka Ölüden kalan giyitler, çamaşırlar, ölünün kullandığı her şey.

Düğür, düğürcü Kız istemeye gelenlere düğür, düğürcü denir.

DURANIN AĞIDI

Andırının Çokak köyünden Ahmet Paşa adındaki ünlü Beyin oğlu Duran öldüğünde Ahmet Paşa bu ağıdı yakıyor. Duranın ölüm yılını 1900 olarak saptadım.

Hasan Dede at oynağı

Gitti elimin değneği

Yalnızlık benden kalmayacak

Bu taa dedemin gömleği

Kele Zeynep sana noldu

Senin de kardeşin m'öldü

Nolduysa bana oldu

Evim malım öyle kaldı

Gel hele ya Sisli kızı

Gene düzenledim sazı

Ben oğluma nişan taktım

Bilemiyom kimin kızı

Tez gelir buranın yazı

Yayılr ördeği kazı

Bu yıl buraya geldi idik

Felek karsaladı bizi

Sırtında da hilve donu

İsterim içinden canı

Bin atına Duran Ağam

Müft'efendi istemiş seni

Yaşa Duran oğlum yaşa

İn atını bağla taşa

Duranı askere isterler

Bedelini versin Paşa

Kır ata binmiş geliyor

Emmisi çalar maşallah

Ağlaşman kızlar ağlaşman

Düğün kurarız inşallah

Kadanı alayım kır at

Beli ince yüzü surat

Burası Temmuz dayanmaz

Ağamı yaylaya ilet

Ben babana demem arka

Ağlıyorum korka korka

Şimdi Bey kardeşin gelir

Kır at başlık çırpa çırpa

Merdivene attım ayak

Ak konağa vurdum sınağ

Ben kardeşten izin aldım

Geline takalım duvak

Karsalamak Örselemek, bumbuşuruk etmek, hal bırakmamak.

Yüzü surat Atın yüzü insan suratına benziyor.

Sinak Dayanak.

TERKEŞLİOĞLUNUN AĞIDI

Bana bu ağı yazdıran okak köyünden Ahmet Paşanın söylediğine göre 1850 yılında nl Avşar Beyi Terkeşlioğlu ölürken bu ağı kendi üstüne yakıyor. Terkeşlioğlu öldüğünde yüz yaŐını gekinmiŐ.

Kumaş pırtım çekilirdi

Ak konağa dökülürdü

Onu da bilir misin Dudu

Alem benden sakınırdı

Ak konakta yüksek baca

Varamıyom halim nice

Silkinip ata binerdim

Şimdi oldum kmkm koca

adırımız ortadirek

Bende de kalmadı yürek

Alnı kara peremlice

Ak konağa oğlan gerek

Kır atı çekin dışarı

Bindirmiyor ne haŐarı

Altmış şişek aşılardım

Ben de takardım nişanı

Sandığı sandal akçalı

Yükünün dibi bohçalı

Kirvesine at göndermiş

Üstü has kırmızı keçeli

Gel Durdu şuradan otur

Söyleyim eksiğim yetir

Ben bu yıl görmedim yazı

Git yayladan çiçek getir

Odasına vardım ıssız

Yokladım güğümü susuz

Bu da elini koynuna sokmuş

Yeni oldum diyor öksüz

Askere vururlar boru

Arşedince döner geri

Nediciñ battal ocağı

Şu canından olan deli

Battal ocak Çocuksuz ev, ocak.

Kümküm koca Beli bükülmüş, çok yaşlı.

MEDİNEİNİN AĞIDI

Kadirlili Latifoğullarının çadırı Dedemli yaylasında kurulmuş. Latifoğlunun gelini Medine anasının göçünü çadırlarının altındaki yoldan geçerken görüyor, her ne sebeptense göçe ulaşamıyor, anasına özlemden dolayı orada ölüyor.

Gelin ağırlaşınca Latifoğlu kızın anasına haber gönderiyor. Kızın anası geliyor ki, kızı ölmüş, onu beklemeden de ölüyü gömmüşler. Kızının mezarını açtırıyor, ölüsünü görüyor. Orada, mezarın başında anası bu ağıdı yakıyor.

Bu olayın 1895'te geçtiği sanılıyor.

Gel Kalender şurdan otur

Ahmet sen kazmayı getir

Garib imiş ak Medinem

Mezarın ucunda yatar

Üstüyün çalısın açtım

Yakayın düğmesin çözdüm

Amanın kızım amanın

Yavrum benden vaz mı geçtin

Dolandım da şu dağların ardından

Ak Medinem deli oldum derdinden

Gerisine yanmıyom

Kertenkele çıktı burnundan

Al gelinim al gelinim

Al yanağı bal gelinim

Latifim odadan gelir

Karşısında gül gelinim

Çıktım çınarın bendine
Çağırdım kendi kendime
Anan gelir ak gelinim
Doğan ayın on dördüne

Kapısı ağır sekili
Odası amber kokulu
Latif dedik de vardık
Yanı Hacılı Fakili

Kızımın kaftanı yeşil
Gün doğar da ışıl ışıl
Şimdi karışır kumlara
Kızım beliğini devşir

Kızımın kaftanı sarı
Sallansa da gezse bari
Böyle görür ölüsünü
Yabancıya veren deli

Göksünden kalktı da kızım
Göç geliyor dizim dizim
Emmili dayılı kızım
Avşar elleri de bizim

Göksünden de kalktım Geben
Seni Karsa verdi baban
Ha çobana vara idin

Elimizde yok mu çoban

Esefim atın eğerler

Ahmedim damdıra teller

Zalım imiş bizim eller

Vermesen ölmezdi derler

Kudretten harman savrulur

Yabası yok küreği yok yeli yok

Oturmuş da ak Medinem ağlıyor

Emmisi yok dayısı yok ili yok

Karlı dağlar karsız dağlar

Karı erir suyu çağlar

Garib imiş kızcağzım

Basmac' oğlun görmüş ağlar

Çınarın bendi Yer adı.

Kapısı ağır sekili Seki, küçük toprak yüksekliği. Bir de sekili, sekili at anlamına da gelebilir. Ağır sekiliye bir anlam vermek kolay değil. Ağır sekili, soylu, ağır at anlamına da gelir. Ağır paha, soylu at gibi.

Damdıra Tambura, saz.

Kars Karszülkadriye, Kadirli.

AHMEDİN AĞIDI

Avşarlardan Halil Ağanın oğlu Ahmet eşkıya çıkıyor. Bir çarpışmada da vurulup ölüyor. Bu ağidi anası yakıyor. Olay 1920'lerde geçiyor.

Halil Ağ'nın Ahmet oğlu

Belinde kılıcı zağlı

Elli atlıya karşı gelir

Küçük cura babam oğlu

Bacısının adı Emiş

Arkasında dolu gümüş

Gavur musun gavur Çerkes

İp takın da sürün demiş

Kapıya minnetçi geldi

Davran Ahmet oğlum davran

Bin atına sarı yavrum

Gezbelden aşıyor kervan

Çadır görünmez atlıdan

Yemeği çıkar tatlıdan

Düşmana yatak yazmışlar

Safi ibrişim kutnudan

Bir elinde dokuz kilim

Martini tutmuyor elim

Ben tarlaya yıkılınca

Bağrımı taladı ölüm

Kara adırı drdler

Yeşil sandığı kırdılar

Tan uykusu tatlı olur

Ahmet oğlumu vurdular

Küçük cura babam oğlu Cura, küçük demek. Küçük cura, küçücük.

Arkasında dolu gümüş Beliklerinde gümüş bezekler.

Talamak Yayılmak. Başıımı bit taladı: Başıımı bit aldı, bit başıma yayıldı.

ANŞA GELİNİN AĞIDI

Çukurovada, dahası da bütün Türkiyede ünlü türküdür. Çukurovada ağıt havasıyla söylenirken Erzurumda, Orta Anadolu'da türkü olmuştur. Ağının yakıldığı yıl belli değildir. Ben bu ağıdı 1941 yılında Maraşın Andırın ilçesinden Memet Güngörden aldım.

Ağıttan da anlaşılacağı gibi Ayşe adındaki gelin suya gidiyor. İrmaktan kovasıyla su alırken ayağı kayıyor, sele gidiyor. Ağıdı kimin yaktığı belli değil.

Koyun gelir kuzu ilen

Ayağının tozu ilen

Gelin Anşam sele gitmiş

Yanı çifte kuzu ilen

Aman Anşam yaman Anşam

Dağlar başı duman Anşam

Uzat Anşam kollarını

Ver ağzıma dillerini

Saat beşte bekliyorum

Gelin Anşam yollarını

Aman Anşam yaman Anşam

Dağlar başı duman Anşam

Koyun gelir yata yata

Çamurlara bata bata

Gelin Anşam sele gitmiş

İlgınlardan tuta tuta

Aman Anşam yaman Anşam

Dağlar başı duman Anşam

Erciyesten kar geliyor

Çıktım baktım yar geliyor

İndim ırmak kenarına

Ölüm bana zor geliyor

Aman Anşam yaman Anşam

Dağlar başı duman Anşam

Kara çadır eğme ile

Dalı yere değme ile

Adam suya atılır mı

Kayın baba döğme ile

Aman Anşam yaman Anşam

Dağlar başı duman Anşam

Eğme Çadırların yöresi, yani duvar yerine geçen yükseklik, keçi kılıyla dokunan çullarla devrilir. Buna eğme denir. Eğme kiminde de ince kamışlardan yapılır.

HAYRİYENİN AĞIDI

Göksün ilçesinden Hasan Kayranın kızı Hayriye bundan on iki yıl önce, ben bu ağıdı 1940 yılında derledim, öldüğünde, anası Emine Hatun yakıyor. Hayriye öldüğünde ilkokul 3. sınıfta imiş.

Ahacıka davul öttü

Hayriyem düğüne gitti

Kadan alırım ninesi

Kuzum da muratsız gitti

Kadan alırım da tarak

Bende de kalmadı yürek

Ne olurdu kadir Mevlam

Bir anaya bir kız gerek

Öteye git körolası

Bu da başımın belası

Tel vurun o da gelsin

Andırında Emiş halası

Salını yüce götürün

Gitsin görünü görünü

Bu kimin nesi derlerse

Üçüncü sınıf gelini

Hep geldi Geben uşağı

Belinde Acem kuşağı

Mektebe muallim olmuş

Ardına dizmiş uşağı

Ahacık Şurası, yakın.

Salını yüce götürün Kefenli ölüyü mezarlığa götürürken üstüne koydukları sal.

Ardına dizmiş uşağı Uşak, çocuk.

RUMLU ALİNİN AĞIDI

Göksünlü Rumlu Ali adındaki genç askerdeyken izin istiyor, vermiyorlar. O da kaçıyor. Aliyi izleyen Şaban Çavuş onu vuruyor. Ağıdı amcasının kızı yakıyor. Olayın yılını saptayamadım. Ağıdı da çeltiğe çalışmaya inen Toroslu ırgatlardan 1943 yılında derledim.

Kör olasın kılıç Ali

Kapımda döğdürme davul

Benim emmim oğlu ölmüş

Kara bıyık kıvır kıvır

Hırsız Şaban kemer aldı

Emmim oğlu sana noldu

Şöyle döndüm baktım idi

Meyit ala kanda kaldı

Başında da ak başlığı

Boynunda da telli puşu

Ya nideyim emmim oğlu

Alayı Allahın işi

Düşman ardından gelince

Yamçı ile yer dizlemiş

Ala kanlı soyarlarken

Gözler kardeşi gözlemiş

Kilisin ilinde gezer

Bastığı yerleri ezer

Böyle gökçek emmim oğlu

Gören Hoca muska yazar

Üstüne kaput örtmüşler
Gelen giden bakışıyor
Böyle güzel emmim oğlu
Kaş kirpiğe akışıyor

Sırtında kadife işlik
Alisiz gelmiyor dışlık
Gavur musun gavur Şaban
Altın alaydın harçlık

Maraştan da çıktım yayan
Dayan dizlerim de dayan
Seni gurbet ele vermem
Uyan emmim oğlu uyan

İstediğim kız olmadı
Küskünüm anam küskünüm
Varsın da bacıma değsin
Cepkenim ile püskülüm

Fırak deli gönül firak
Şo Urumun yolu irak
Ağlamaya arlanıyom
Çifte gelin burda gerek

Şo Uzak yerler, uzak şeyler için şu yerine Toroslarda şo kullanılır.

Urum Çukurovada Türkmenler, Toroslular, daha da birçok yer Orta Anadoluya Urum derler. Urum toprağı, Rum toprağı.

DURDU BEYİN AĞIDI

Bu ağdın da hikayesini derleyemedim. Yakılış tarihini de öğrenemedim. Ağdı Kayserinin Sarız ilçesinden Çukurovaya pamuk toplamaya gelen yaşlı bir kadından derledim.

Gümüş kaması belinde
Altın saati elinde
Harbediyor kul olduğum
Sandım dini bir uğruna

Kuduretten kara gözü
Ağlaşıyor gelin kızı
Cengediyor kul olduğum
Sanırsın ki Battal Gazi

Gülgülü yüzlerin görsem
Tomurcuk düğmesin vursam
Cengediyor kul olduğum
Sanırım İmamı Hasan

Yapıldı Beyin mezarı
Gayrı uzadı aralar
Tez gelesin telli Beyim
Mansıp alacak sıralar

Cebinde altın fıncığı
Cümle alemin yandığı
Sırma donlu Beyefendim
Hükümetin Mustantığı

Mansıp Mevki, Makam.

Sırma donlu Sırma giyitli.

Tomurcuk düğmesin vursam Tomurcuk düğmesini düğmeleşem, taksam. Tomurcuk bir düğme çeşididir.

KAVUKLU ALİ AĞANIN AĞIDI

Andırınının Abazaoğullarından Ali Ağa öldüğünde ağıdı akrabalarından Asiye Hatun yakıyor. Olayın geçtiği yılları 1840 olarak saptayabildim.

Nettin ak eli güllüyü

Maşlahı sırma telliyi

Dağıtacak ne var idi

Ahmet, İsmail, Güllüyü

Çıkar Mayılın dağına

Posta salar Maraş Beyine

Öd ağacı kurs kokusu

Sinmiş Ağamın evine

Ambardan alırlar açlık

Pança ile verir harçlık

Soydun mu kurban olayım

Mah yüzünden altın saçlık

Yazdın mı sandal yerini

Gördün mü iyi gününü

Soydun mu kadan alayım

Altın şepke pirpirimi

Kıçında şalvarı bejik

Ölük mü ak canı nazik

Soydun mu kadan alayım

Ak koldan altın bilezik

Gedikten evini ırma

Gayrı alçak yanın verme

Soydun mu kadan alayım

Ak kolundan altın burma

Kalk Süllü kahveyi kaynat

Hayal ata vurur payrat

Soydun mu kadan alayım

Kara çadır yeşil sayvat

Kurs Kokulu bir ağaç.

Pança Pençe, avuç. Avuçla harçlık verir anlamına.

Yazdın mı sandal yerini Yere serdin mi sandaldan döşөгini? Sandal kumaşıyla kaplı döşek.

Kıçında şalvarı bejik Bejik sözcüğü bilinmiyor.

Gedikten evini ırma Gedikten evini uzaklaştırma.

Irmak Uzaklaştırmak.

Payrat Bozulmuş bir sözcük olabilir.

Sayvat Sayvan.

SÜLEYMAN AĞANIN AĞIDI

Andırının soylularından Abazaoğullarından Süleyman Ağa öldüğünde ağıdı verenin söylediğine göre, 1800 yıllarında karısı Fatma Hatun yakıyor.

Silkinip ata binince
At altında dört bükülür
Kanrılıp cirit atınca
Bir karış yere çakılır

Bizim Ağa kibar yatar
Kollarını bir hoş atar
Ağam eve gelir iken
At oynatır ceren tutar

Ağarı kaldırım yerinden
Kılıcı düştü belinden
Andırın otuz üç oymak
Alem sakınır şerrinden

Bu yatan gülün harmanı
Ağamız canın dermanı
Yığanların kalmadı mı
Tecirli önüne seğmeni

Bunlar evelden öğülür
Odasında saz döğülür
Emmim oğlu Süleymanım
Cenge girer zırh giyinir

Ata vururlar haşayı
Cebinde taşır şişeyi
Emmim oğlu Süleymanım
Taysınmaz Beyi Paşayı

Erciyesin dağı gibi
Kokar sandal yağı gibi
Çok ata biner gezerdi
Lek Kürdünün Beyi gibi

Eve gelmez oldu Mustuk
Biz şimdi Ağaya küstük
Odaya iletmez olduk
Kutnu döşek sandal yastık

Haşa Eyerin altına konan keçe ya da kalın kumaş.

Emmim oğlu Süleymanım / Taysınmaz Beyi Paşayı Beyi Paşayı kendisine denk saymaz.

Taysınmak Eşit saymak.

Taydaş Aynı yaşta olanlar.

VELİ EFENDİNİN AĞIDI

Kozanın Ayşe Hoca köyünden Veli Efendiyi yakın köy Anavarzadan olan Eşkîya Çolak vuruyor. 1930'larda bu ağıdı Veli Efendinin kız kardeşi Zeliha Hanım yakıyor.

İnce Veli Efendim ince
Kaput giyer dal boyunca
Yeni dünyana doydun mu
On beş kurşunu yeyince

Konağı çardaktan yüce
Düşmanları gezer gece
İtibarlı babam oğlu
Başucunda çifte hoca

Savrun Sumbasın karşısı
Kapısı Halep çarşısı
Öldürmüşler Veli Beyi
Yok imiş yakın komşusu

Sultan yolar yüzlerini
Zelha deler dizlerini
Öldürme babam oğlunu
Kurban ver'rim kızlarını

Geldi çardağa dayandı
Selefi Sultan uyandı
Kalk gidelim babam oğlu
Ak gömlek kana boyandı

Gözlerin kör ola Çolak
Dile dileğin verelim
Öldürme babam oğlunu
Bin altın daha verelim

Veli Efendim dam tutturmuş
Söylemişler değmiş nazar
Adanaya vardım idi
Ali Saip ile gezer

Kırbacının ucu gümüş
Düşmanlar öldür'rüm demiş
Öldüğünü duydumola
Arkadaşı Zahit Çavuş

Sinek mi çoktu kanına
Düşman mı geldi yanına
Kalk gidelim babam oğlu
Kurdoğlu geldi yanına

Savrun Sumbasın karsısı Savrun da, Sumbas da Torosların güney yamaçlarından çıkan ve Anavarza yakınlarında Ceyhan ırmağına dökülen iki çaydır. İkisi de aşiret adını taşır. Birisi Sumbaslı ikincisi Savrunlu aşiretinin adını taşır. Sumbaslılar daha Sumbas çayı yöresindedirler. Savrunlu

yitmiştir.

Kapısı Halep kapısı Evine o kadar çok konuk iner ki, Halep gibi kalabalık.

Ali Saip Ursavaş Urfa kahramanı. Adana Mebusu.

Kurdoğlu Kozan Beylerinden.

KIÇIKIRIĞIN AĞIDI

Kıçıkırık Ali 1920'lerin Toroslarda dolaşan en ünlü eşkiya çete başlarından birisidir.

Kıçıkırık Ali Kadirlinin Söğütlügeçek köyündendir. Nişanlı iken askere gidiyor. Nişanlısı olan kızın dayısı da Aliye düşmandır. Ali askere gidince dayı fırsat bu fırsattır diyerek kızı başkasıyla evermek istiyor. "Benim düşmanıma varmayacaksın, yoksa seni öldürürüm," diyor.

Kız da:

"Namus bostan tarlasında bitmez. Ali benim nişanlım, bir kere söz verdim. Ondan başkasıyla evlenmek bana haram," diyor.

Uzun tartışmalardan sonra dayı kızı öldürüyor. Askerde bunu duyan Ali silahıyla kaçıyor, köye geliyor, kızın dayısını öldürüyor, kızın mezarının başucuna da bir ağaç dikeyor ve işte o zaman da oraya oturup bu ağıdı yakıyor.

Askerlikten ben de kaçtım

Kanat bağladım da uçtum

Nazlı Döndümün yüzünden

Tatlı canlarımdan geçtim

Değirmen tersine dönse

Her dileğim kabul olsa

Beş on kişi daha vur'rum

Nazlı Döndüm geri gelse

Derelerde biter kamyş

Kakülüne kan bulaşmış

Kadanı alayım anam

Ölüyorum yetiş demiş

Mezarına bir dut diktim

Kul olayım dallarına

Döne döne can veriyor

Bak Döndünün hallerine

Evlerine ben de vardım

İncik incik haber saldım

Ayan olsun Nazlı döndüm

Dayımı yanına saldım

DELİ MEMEDİN OĞLU

KARA BEKİRİN AĞIDI

Maraş ilinin Göksün ilçesi Bossüyük köyünden asker kaçağı olan Kara Bekiri bir çarpışmada candarmalar öldürüyorlar. Yıl, 1920. Ağıdı amcası kızı Hürü yakıyor.

Emmim oğlu Kara Bekir
Ak parmakta gümüş zakir
Hamma sağmaya varıyor
Battal davarını heydir

Yaşa emmim oğlu yaşa
Mor kefiye düşmüş kaşa
Teslim olmaya arlanmış
Kurşun değmiş enli döşe

Emmim oğlu Kara Bekir
Martini fişeği yağlı
Eli şakağında ölen
Aslı Deli Memet oğlu

Vardım idi mezarına
Sinek çökmüş üzerine
Kaçak gezer emmim oğlu
Beş altı Kürt üzerine

Candarma bilmez amanı
Kalkmaz başımın dumanı
Koyun kurban edeceğim
Var mı gelinin kurbanı

Bağdadı Basra alındı

Tüyüm tozağım yolundu

Var gelmezsen gelme Bekir

Geline sahip bulundu

Davarını heydir Sürünü topla. Heydirmek, bağırarak sürüyü bir araya getirmek.

Hamma Kadın adı.

Tozak Düğünlerde gelinin başına takılan çeşitli renklere boyanmış kuştüyleri.

MOLLA BEKİRİN KIZI

MERYEM HATUNUN AĞIDI

Maraş'a bağlı Göksün ilçesinin Bossüyük köyünde Molla Bekirin kızı Meryem ölüyor. Kız nişanlı imiş. 1930 yılları. Ağıdı kızın anası yakıyor.

Kızım Pazardan geliyor

Saçı beline sokulu

Var mı idi ilinizde

Türkmen tosunu yapılı

Avşar avratları geldi

Kalk kızım boynuna sarıl

Happa kurban Hürü kurban

Esmeye darılırsan darıl

Kele kızım ne sonsuzsun

Hacı gel de kahve pişir

Böyle de kız gelin molur

Aklını başına devşir

Kapıya gelinci gelmiş

Kışniyor Meryemin atı

Öğün kızlar hava ile

Başına bağlayın meti

Kapıya gelinci geldi

Çıkmıyor davulun sesi

Yernik gitme kul olduğum

Alırım sırmalı fesi

Varırken Ağam darılmış
Hüseyin bilmiş sarılmış
Bu da muratsız deyince
Ak Battalım çok kırılmış

Pınarlarda biter tere
Yaprağın yolmayın kele
Dünyada iki muratsız
Biri Meryem biri Kara

Gelirken de görmedin mi
Yol üstünde acar mezar
Derdi yeğın kul olduğum
Gözü çarpılarda gezer

Karayı özne donattım
Para döktüre döktüre
Meryem kıza seğmen saldım
Silah sıktıra sıktıra

Sarp salakta serin yayla
Bizim eller orda yaylar
Şöyle döndüm baktım idi
Kolu bağılı Karam ağlar

Esmе kadanı alayım
Kundurasin yağladı mı

Cenazesi kılınıyor

Nişanlısın eğledi mi

Kadanı alayım Hatça

Fistanı cepkeni kapla

Yarenisin yoldaşısın

Al da boncuğunu sakla

Yeldin mi çavuş dayısı

Meryemin başı kayısı

Tekereğim davar seçer

Tilk' oğlunda Tuz Kayası

Kefiyesini Molla Bekir

Almış koyununda saklıyor

Amanın Meryemim iyi

Çalmış yerini yokluyor

Ben buna kayıl değilim

Kadan Battala Battala

Böyle de kız gelin molur

Uşak gönderdim aptala

Al sana şunu vereyim

Ağla kızı kata kata

Usandın mı mor belikli

Issız yerde yata yata

Kadını alayım Nesli

Meryem öldü bacın yaslı

Battalım tülü daylaklı

Meryemin başı da fesli

Sonsuz Vefasız.

Öğün kızlar hava ile / Başına bağlayın meti Kızlar, Meryem gelin olmuş, onu türkülerle övün. Başına da meti bağlayın. Gelin başlığını yani.

Alırım sırmalı fesi Gelinler sırmalı fes takınırlar.

Derdi yeğın Yeğın çok, yoğun, gür. Derdi çok.

Gözü çarpılarda gezer Gözü damın tavanında gezer. Gözü tavana dikilmiş.

Çalmış yerini yokluyor Eliyle ağrıyan yerini yokluyor.

Kayılmak Razi olmak.

Aptal, Abdal Anadolu'da işleri davul zurna çalma olan bir topluluk. Bunlara Aptal derler. Her düğüne Aptal getirilir.

Al sana şunu vereyim Ölünün başında ağlarlarken, ellerinde ölünün bir giyiti, bir takısı bulunur. Al sana şunu vereyim dediğinde, ölüden bir giyit, bir takı parçasını sunuyor.

Ağla kızı kata kata Ağlar ağıt yakarken, Meryem kızı da ağıdına kat. Onu da ağıdında an, diyor.

Battalım tülü daylaklı Tülü, deve. Daylak, deve yavrusu.

Meryemin de başı fesli Meryem de gelin olmuş.

SÜLEYMAN AĞANIN AĞIDI

Andırın ilçesinin tanınmış kişilerinden Süleyman Ağa 1938'de öldüğünde bu ağıdı Torosların ve Çukurovanın en tanınmış şairi ve ağıtçısı, Gökahmetli köyünden Hasibe Hatun yakıyor.

Acemliye yük tutturmuş

Yüzü büyük tülü ile

Oturasın teyzem oğlu

Hazireti Ali ile

Elimi cebine soktum

Çıktı defter ile kalem

Toygun vezir teyzem oğlu

Buna yandı bütün alem

Ben şuara anam aşık

Müftünün tebdili şaşık

Boyuna kurban olayım

Gelir sallar öksüz beşik

Sabah el yaylaya göçer

Teyzemin azar dışlığı

Kızını gelin ederken

Emmisi verir harçlığı

Yük yüklendi göç çekildi

Ağamın beli büküldü

Tez gelesin teyzem oğlu

Acemli arkı yıkıldı

Uyur teyzem oğlu uyur
Kalk gayrı evine buyur
Haticin hizmet edecek
Kaküleri kıvır kıvır

Şükür ki Kemal var imiş
İnşallah yerini tutar
Vezir dedem karşı gelsin
Onları da ipe çatar

Dünya bana zindan olur
Kardeşim oğlu ölünce
İhtimamın olsun dedem
Enli döşlümü alınca

Şerif gelsin Leman gelsin
Bacıları kadan alsın
Alsın vezir dedesini
Vezir dedemi geri salsın

Bir evde bile büyüdük
Binerdik telli mahyaya
Bacı geline darılma
Gelin dayanmaz cefaya

Atını çekin dışarı
Uşaklar tımar eylesin

Müftüyü yalnız koydu

Emmileri heyl'eylesin

Güllüyü gelin eyleriz

Emmileri verir harçlık

Bacı oğlun arktan gelir

Kır at sallar sırma başlık

Toygun Kabadayı, görkemli.

Heyle Nasıl.

Mahya Tahtirevan.

İNCE ARABIN AĞIDI

Adananın Osmaniye ilçesinden ince Arap adlı bir delikanlı Gaziantebe bir iş için gidiyor, orada da ölüyor. Ağıdı 1900'lerde anası Hatun Kız yakıyor.

Gider Antebi beklerim
Çalar böğrümü yoklarım
Altın saat gümüş mühür
Taa bebeğine saklarım

Kalkayım da bakayım mı
Şu konağı yıkayım mı
Altın saat gümüş mühür
Ak boynuna takayım mı

Bitisinde koca çınar
Donun giymiş emir gibi
Var Arabın nişanlısı
Kara gözü kömür gibi

Bitisinde koca pınar
Ateş atsam yanar mola
Ben Feleğe Arap desem
Eller bana güler mola

Elinde de var kalemi
Oğlum da yaktı alemi
Kahırlanman emmileri
Hepinize var selamı

Yaz gününe sarı çiçek
Çığrıştı da bitti mola
Arap oğlum yok diyorlar
Darendeğe gitti mola

Emmimin oğlu Palalı
Başında sarık dolalı
Hemen aklımı yitirdim
Konağı yazlık olalı

Babası da Hafız Hoca
Yatamıyom güdüz gece
Vermem gelini gelini
Arap oğlum gelmeyince

Kürdoğlu kahve pişirir
Arabım fincan devşirir
Tez gelesin oğlancığım
Baban namazı şaşırır

Kösenin avradı Fındık
Arap oraya varmadı mı
Ne diye takındın altın
Acı haber gelmedi mi

Bitisi Bittiği yer.

ŞİTİL HOCANIN AĞIDI

Maraş ilinin Andırın ilçesi Gökahmetli köyünden olan Şitil Hoca öldüğünde ağıdı Fadıma Hatun yakıyor. Ağıdın yakılışı 1910.

Altmış arşın kuyusu var
Suyu çıkar dolap ile
Kimseleri bir şey sanmaz
Uğraşırđı Halep ile

Evinin önü sekili
Kürk giyer cebi kokulu
Kalan umudum kesildi
Kaldırırım mor kakülü

Öksüz başım garip başım
Kar altında kaldı eşim
Gönlüm Göksünü arzular
Salmıyor zalım kardeşim

Sabahleyin bir yel esti
Ahacık çorabı mesti
Kör olasın koca Göksün

Ağam oraya kadem bastı

Fadisine göstereyim

Beserek getir heybeyi

İzar başından inmezdi

Bacın da düştü ıvgaya

Akşamleyin atlı geldi

Sordum idi acı haber

Akşamki yediğim yemek

Bilmem ağı bilmem biber

Hocam evine hoş geldi

Değnedim eli boş geldi

Ellere çiçek açıldı

Bu yıl bize de kış geldi

Kalan Artık

Kaldırırım mor kakülü Mor kakülümü keserim.

Değnemek Bakmak.

İzar Renkli çarşaf.

Ivga Kuşku.

TERKEŞLİOĞLUNUN AĞIDI

Kayserinin Sarız ilçesinde yaşayan Avşarların Beyi Terkeşlioğlunun üç karısı varmış, iki Hatun birleşerek üçüncüye ağır iftiralarda bulunmuşlar. Kadın da kendisini öldürmüş. Ağıdı Terkeşlioğlu ölen karısının üstüne yakmış.

Ay doğdu ayın ışığı

Hani şuranın beşiği

Mevlam bir evlat verirse

Takarım altın aşığı

Bir incecik yol gidiyor

Evlatsızın yolu gibi

Zülüf burcu burcu kokar

şu sahilin gülü gibi

Gümüşün gelinlik donu

Yeşil kaput kaftan delme

Ne hoş yakışmış geline

Kara Zülüf altın düğme

Oturalım dizim dizim

Beliği gayetle uzun

Ta böyle belleyin kızım

Gümüş benim iki gözüm

Meydana çadır tutturur

Kendire peşkir attırır

Ağama gelin ağama

Umucuya at çektirir

Habebe gönlüm habebe

Gümüş pişirir kebabı

Şu gelini demem ama

Dudu gelinin sebebi

Yönü beri büyük gözler

Gümüş de odada gözler

Gümüş gelin asılırken

Gördünüz mü kele kızlar

Gümüşüm yayla çiçeği

Elinde kıyma bıçağı

Sabah dayıların gelir

Olur bir Gürün köçeği

Yüksek götürün salını

Gitsin görünü görünü

Bu kimin nesi derlerse

Terkeşlioğlu gelini

Mevlam bir evlat verirse / Takarım altın aşığı Keçinin, koyunun, geyiğin aşık kemikleri göze karşıdır, bir de uğurdur. Toroslarda, Çukurovada, Anadolunun büyük bir bölümünde çocuklara, gök boncukla birlikte, bir de aşık kemiği takarlar. Varlılar da altından aşık kemiği yaptırıp çocuklarına takarlar.

Peşkir Havlu.

Umucu Bir istekte bulunan kişi.

Gürün köçeği Eskiden köçekler, yani kadın kılığına giren erkek oyuncular Toroslara, Çukurovaya gelirler, düğünlerde oynarlardı. Ağıtta, dayıların gelirler, acıdan Gürün köçeği gibi oynarlar, diyor.

BEY KIZININ AĞIDI

Bir zamanlar bir Bey oğlu varmış. Bu Bey oğlu bir gün bir kuş avına gidiyormuş. Bunun bir de nişanlı kız kardeşi varmış. Bey oğlu obanın içinden geçerken önünden bir baldırı çıplak geçmiş. Vay, sen benim önümden nasıl geçersin, diye Bey oğlu buna bir tokat sallamış. O da, bana niçin tokat vuruyorsun, bana vuracağına git de kız kardeşinin oynaşına vur, demiş. Bey oğlu buna çok öfkelenmiş, gözü dönmüş. Kılıcını çekmiş, baldırı çıplağın başını kesecekken, bakmış ki, önünde kız kardeşi. Ona dönmüş, kılıcını sallamış, kız kardeşinin on beliğini, bir de boynunun bir parçasını kesmiş. Kız da ölürlen kendi üstüne bu ağıdı yakmış. Ağıdın yakılış tarihini, yerini yurdunu saptayamadım.

Atı ardımdan ulaştı

Siğim siğime dolaştı

Bir kılıçla vurunca da

On beliğim birden düştü

Çoban davarı yayar mı

Çağırısam anam duyar mı

Bir babanın iki evladı

Kardeş bacıya kıyar mı

Anam ateşimi yakma

Gözünden kanlı yaş dökme

Ben bu yaradan ölürem

Yalınınıza hor bakma

Hele bakın el oğluna

İki elin sokmuş koynuna

Dünyada kavuşamadık

Ahrette dolan boynuma

Yüce dağın karı idim

Ben anamın biri idim

Yazık oldu el oğluna

Sağ gözünün nuru idim

Dağların karı erisin

Engin duman bürüsün

Beddua vermem kardeşim

Ağzımda dilim çürüsün

Arkamda yüz on beliğim

Göğsüme çıktı soluğum

Söylediğime inanman

Vallahi dünden ölüğüm

Siğim Dokuma tezgahlarında, kilim, halı dokuma ısdarlarında yukardan aşağıya ipler gererler, halıyı, kilimi, cicimi o iplerin üstüne dokurlar. İşte bu iplere siğim ipi derler. Bir de yukardan aşağı ip gibi inenlere siğim derler. Örneğin, “yağmur, siğim siğim yağıyordu”. Sanıyorum ağıtta kızın, siğim siğime dolaştı dediği, kılıcı yiyince beliklerinin birbirine dolaştığıdır.

HÜSEYİNİN AĞIDI

Sarızın Avşarlarından Hüseyin adındaki delikanlı bir kız seviyormuş. Kızın kardeşleri Hüseyini pusuya düşürüp yakalamış öldürmüşler. Ağıdı Hüseyinin anası yakmış. Yıl 1910.

Bir kayaya eğlemişler

Elin kolun bağlamışlar

Babam oğlu Hüseyini

Sığın avı eylemişler

Yüce dağların kıcısı

Zor olur kardeş acısı

Öldüren de adam olsa

Gecelerin kör bücüsü

Nesini diyem nesini

Kim bulmuş kanlı fesini

Gökte melekler işitmiş

Hüseyininin sesini

Toygun babam oğlu toygun

Boyu da kendine uygun

Mavi cepken sırma salta

Düşmanlara vermiş soygun

Kanlı kime güveniyor

Kardeş donun ağarıyor

Dışarı çık kele Fadik

Adı tatlım çağırıyor

Hüseyinin çatık kaşı

Tabuta sığmıyor döşü

Bugün ulu bayram günü

Mehmet Ali sık yoldaşı

Sığın Geyik.

Kıcı Karla karışık yağın küçük buz tanelerine kıcı denir. Bir türküden: “Engine kar yağar, yükseğe kıcı,” Başka bir türkü: “Kıcılı boranlı bizim dağımız.”

Don Giyit, elbise, giysi.

Toygun Kabadayı, görkemli.

Döş Göğüs.

[2] İlyada, Türkçesi: Azra Erhat - A. Kadir